

Crna Gora

Ministarstvo zdravlja

STRATEGIJA ZA DROGE ZA PERIOD OD 2024. DO 2027. GODINE

sa Akcionim planom za period 2024 – 2025

Sadržaj:

UVOD.....	6
USKLAĐENOST SA NACIONALNIM STRATEŠKIM OKVIROM	8
MEĐUNARODNE OBAVEZE CRNE GORE	10
USKLAĐENOST SA OBAVEZAMA IZ PROCESA PREGOVORA SA EU.....	12
NACIONALNI ZAKONSKI OKVIR	14
ANALIZA STANJA	16
STRATEGIJA CRNE GORE ZA SPRJEČAVANJE ZLOUPOTREBE DROGA ZA PERIOD OD 2013-2020. GODINE BILA JE IZRAĐENA U SKLADU SA EU STRATEGIJOM ZA DROGE 2013-2020	16
HORIZONTALNA OBLAST U STRATEGIJI: RODNA RAVNOPRAVNOST I KORIŠĆENJE DROGA	18
STUB I: SMANJENJE POTRAŽNJE ZA DROGAMA	20
1.1 PREVENCIJA.....	27
1.2 SISTEM TRETMANA ZAVISNOSTI OD DROGA U CRNOJ GORI.....	30
1.3 TRETMAN ZATVORENIKA/CA U UPRAVI ZA IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA.....	36
1.4 REHABILITACIJA/RESOCIJALIZACIJA	38
STUB II: SMANJENJE RIZIKA I ŠTETNIH POSLJEDICA NASTALIH UPOTREBOM DROGA	42
2.1 SMANJENJE INCIDENCIJE I PREVALENCIJE INFEKTIVNIH BOLESTI POVEZANIH SA UPOTREBOM DROGA I DRUGIH NEGATIVNIH ZDRAVSTVENIH I DRUŠTVENIH POSLJEDICA.....	44
2.2 PREVENCIJA PREDOZIRANJA I SMRTNIH SLUČAJEVA POVEZANIH SA DROGOM	47
STUB III: SMANJENJE PONUDA DROGA/PREKURSORA	50
3.1 ULOGA I AKTIVNOSTI FORENZIČKOG CENTRA U CILJU SMANJENJA PONUDA DROGA:	57
OBLAST: PROIZVODNJA, KRIJUMČARENJE I NELEGALNI PROMET DROGA/PREKURSORA	60
STUB IV: SISTEM ZA INFORMACIJE I PODATKE	61
4.1 SISTEM RANOG UPOZORENJA NA NOVE SINTETIČKE DROGE.....	62
4.2 MEĐUNARODNA SARADNJA U OBLASTI DROGA	63
OBLAST: SISTEM ZA INFORMACIJE I PODATKE	64
OBLAST: DETEKCIJA NOVIH PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI.....	64
FINANSIJSKI OKVIR ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE.....	65
NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJA	65
EVALUACIJA.....	67
INFORMACIJA ZA JAVNOST O CILJEVIMA I OČEKIVANIM UČINCIMA PROGRAMA U SKLADU SA KOMUNIKACIONOM STRATEGIJOM VLADE CRNE GORE	67
REFERENCE.....	68
AKCIONI PLAN ZA PERIOD 2024-2025.....	71

LISTA AKRONIMA

ARO - Kancelarija za vraćanje imovine

CND - Commission on Narcotic Drugs (Komisija za opojne droge)

DPST – Dobrovoljno povjerljivo savjetovanje i testiranje na HIV

EEG - elektroencefalografija

EMCDDA – European Centre for monitoring drugs and drug abuse (Evropski centar za praćenje droga i zavisnosti od droga)

ESPAD - European school survey project on alcohol and other drugs (Evropsko školsko istraživanje o alkoholu i drugim drogama)

GPS - General Population Survey (Istraživanje o drogama u opštoj populaciji)

HBV – Hepatitis B

HCV – Hepatitis C

HIV – virus humane imunodeficijencije

IBBS - Integrated biological and behavioural surveillance surveys (Biobiološke studije seroprevalence)

KBT – Kognitivno-bihejvioralna terapija

MSCT – Multi-slajsna kompjuterizovana tomografija

NPS – Nove psihoaktivne supstance

NVO – Nevladina organizacija

OAT – Opijatska Agonistička terapija

OID – osobe koje injektiraju droge

OKD – osobe koje koriste droge

OKG – Organizovana kriminalna grupa

PAS – psihoaktivne supstance

RDS - Respondent-driven sampling (metoda uzorkovanja vođena ispitanicima)

REITOX - Evropski sistem i mreža za informacije o drogama

SIENA – Europolova Mrežna aplikacija za bezbjednu razmjenu informacija

SPO – Specijalno policijsko odjeljenje

SZO – Svjetska zdravstvena organizacija

UIKS - Uprava za izvršenje krivičnih sankcija

UNODC – United Nations Office on Drugs and Crime (Kancelarija za droge i kriminal Ujedinjenih Nacija)

VTC – Centri za dobrovoljno testiranje i savetovanje

UVOD

Zloupotreba droga je globalni problem i predstavlja prijetnju za bezbjednost i zdravlje kako pojedinaca, tako i društava. Ona je stalni izazov za sva društva i države i zahtijeva multisektorski kontinuirani odgovor zajednice u cjelini, gdje doprinos moraju dati pojedinci, porodica, lokalna zajednica, vladine institucije, civilni sektor, međunarodne organizacije i ostali.

Strategija Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga za period od 2024 - 2027. godine (u daljem tekstu: „Strategija”), predstavlja treći po redu nacionalni strateški odgovor u ovoj oblasti koji pruža sveobuhvatan politički okvir i prioritete za politiku u oblasti droga u Crnoj Gori. Okvir, svrha i ciljevi ove Strategije poslužiće kao temelj za Akcioni plan za period od 2024-2025. godine.

Osnovni cilj Strategije je da se zaštiti i poboljša dobrobit društva i pojedinaca, javno zdravlje, osigura visok stepen bezbjednosti i dobiti široj javnosti, uz poštovanje rodne ravnopravnosti i pravednosti u oblasti zdravlja, a donesena je skladu sa trenutnom nacionalnom situacijom vezanom za droge, naučnim saznanjima o problematici droga, te aktuelnim politikama koje Evropska unija vodi na ovom planu. Uloga države je da kroz kvalitetno definisanu i implementiranu javnu politiku štiti, poštuje i ispunjava pravo na zdravlje stanovništva izdvajanjem maksimalnih raspoloživih resursa kako bi osigurala pristup kvalitetnim zdravstvenim uslugama. Ovo uključuje pristup osnovnim lijekovima, palijativno zbrinjavanje, sveobuhvatnu prevenciju i edukaciju o drogama, liječenje od droga i smanjenje štete uzrokovane korišćenjem droga.

Nijedna efikasna javna politika ili sistem ne mogu se razviti ili implementirati ako se radi isključivo o izolovanim politikama, stoga su neophodne jasno definisane i integrisane procedure saradnje, sprovođenja zakona, smanjenja ponude droga, liječenja poremećaja uzrokovanih upotrebom droga i smanjenje rizika povezanog sa upotrebom droga.

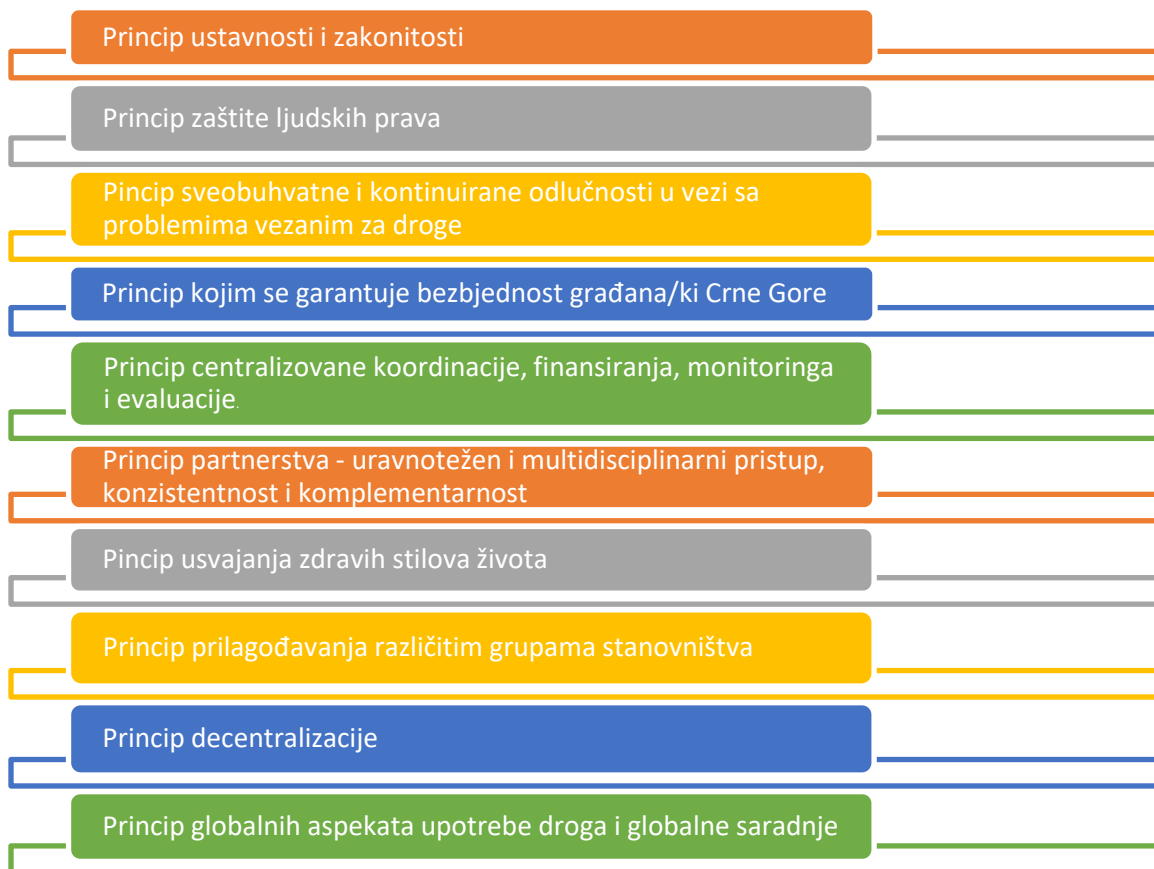
Vlada Crne Gore već nekoliko godina ulaže u značajne ljudske i finansijske resurse kako bi adresirala problem upotrebe droga, pratila trendove, kao i razumjela i iskoristila nove izazove koje ovakva dinamična pojava postavlja za društvo u cjelini. Posebno je važno da nacionalni odgovor bude usklađen sa posljedicama ako je po društvo ostavila pandemija virusa Covid-19, koja je predstavljala dodatni teret za našu zajednicu.

Poremećaji upotrebe droga štete zdravlju, uključujući mentalno zdravlje, bezbjednost i dobrobit osoba koje ih koriste. Stigma i diskriminacija smanjuju vjerovatnoću da će osobe koji koriste drogu dobiti pomoć koja im je potrebna. Dostupni podaci¹ ukazuju da je na globalnom nivou manje od 20% ljudi sa poremećajima uzrokovanim upotrebom droga na liječenju, a pristup je veoma nejednak. Žene čine skoro polovinu populacije koja koriste stimulanse tipa amfetamina, ali samo je 27% onih koje se liječe. Upotreba droga i dalje je visoka širom svijeta. U 2021. godini, 1 od 17 osoba starosti od 15 do 64 godine u svijetu koristila je drogu u poslednjih 12 mjeseci. Procijenjeni broj korisnika/ca porastao je sa 240 miliona u 2011. godini na 296 miliona u 2021. godini (5,8% svjetske populacije starosti od 15 do 64 godine). Ovo je povećanje od 23%, dijelom zbog rasta stanovništva na globalnom nivou. Kanabis je i dalje najčešće korišćena droga, sa procijenjenih 219 miliona korisnika/ca (4,3 odsto globalne odrasle populacije) u 2021. godini. Upotreba droge se povećava, iako su korisnici kanabisa na globalnom nivou uglavnom muškarci (oko 70%), rodni jaz u ovoj oblasti se smanjuje u nekim podregionima svijeta, gdje imamo sve veći

¹ UNODC, Svetski Izvještaj o Drogama 2023, https://www.unodc.org/res/WDR-2023/WDR23_Exsum_fin_SP.pdf

procenat žena korisnica kanabisa. Procjenjuje se da je 2021. godine, 36 miliona ljudi koristilo amfetamine, 22 miliona kokain i 20 miliona supstance tipa ekstazi. Udio žena korisnica je veći u slučaju stimulansa tipa amfetamina (45% korisnika su žene) i nemedicinske upotrebe lijekova (između 45% i 49% korisnika su žene), dok je najveći udio muškaraca se nalazi kod korisnika opijata (75%) i kokaina (73%).

Crna Gora dijeli i potvrđuje osnovne principe na kojima je zasnovan međunarodni sistem borbe protiv korišćenja droga, sa posebnim akcentom na zakonodavstvo Evropske unije i u svakom pogledu podržava osnivačke vrijednosti Unije: poštovanje ljudskih prava i sloboda, vladavinu prava, uvažavanje ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije, jednakosti, solidarnosti. U tom kontekstu pristupa se i pitanjima vezanim za problematiku bolesti zavisnosti od droga, gdje su kao osnovni principi/načela na kojima se zasniva ova strategija zastupljeni:

Grafik 1: Osnovni principi javne politike

Posebno značajan princip je princip participacije i uključenosti svih zainteresovanih strana u procesu sprovođenja predmetne javne politike, gdje su u okviru grafika prikazani svi subjekti koji uzimaju učešće u procesu realizacije strateškog dokumenta.

Grafik 2: Prikaz zainteresovanih strana

Struktura novog strateškog dokumenta je koncipirana tako da obuhvata povezanost strategije sa krovnim i sektorskim strateškim dokumentima i međunarodnim obavezama, predstavljanje pravnog i institucionalnog okvira u Crnoj Gori, analizu svih pitanja od značaja za ovu oblast, pregled dosadašnjih rezultata javne politike, pregled budućih aktivnosti kroz realizaciju strateških i operativnih ciljeva i pratećih indikatora, kao i smjernice za uspostavljanje efikasnog sistema za implementaciju strategije. Pratećim akcionim planovima, koji se odnose na dvogodišnji period, biće definisani strateški ciljevi, mjere i aktivnosti koje su neophodne za implementaciju postavljenih ciljeva, kao i jasno dodijeljene nadležnosti za sve organe koji će implementirati predviđene aktivnosti.

U narednom poglavlju je pružen prikaz usklađenosti sa nacionalnim strateškim okvirom Crne Gore.

USKLAĐENOST SA NACIONALNIM STRATEŠKIM OKVIROM

Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore 2024-2027²

² Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore 2024-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/61a462bd-eb20-478c-b0ae-c7cb6312e817>

Usvajanjem novog strateškog dokumenta ostvaren je jedna od osnovnih obaveza **definisana SPRV 2024-2027**, a koja se odnosi na potrebu da bude definisana nova Nacionalna strategija za droge 2024-2027. Činjenica je da je novi strateški dokument usvojen sa trogodišnjim zakašnjenjem u odnosu na prvobitno planirani rok, međutim, novom strategijom se obezbeđuje kontinuitet sprovođenja nacionalnih politika u oblasti sprečavanja zloupotreba droga kroz multidisciplinarni i multisektorski pristup i učešće nadležnih institucija u skladu sa međunarodnim standardima i EU politikama u ovoj oblasti.

Nacionalna strategija održivog razvoja (NSOR 2030)³

Strateški dokument je usklađen sa NSOR-om, posebno u dijelu koji se odnosi na Strateški cilj 1.2 Unaprijediti zdravlje građana u svim uzrastima i smanjiti nejednakosti u zdravlju, kao i prateće mjere:

- 1.2.2 Povećati fokus na promociju zdravog života, prevenciju i kontrolu bolesti SDG 3 (3.4, 3.5, 3.6, 3.a, 3.b), Podmjera 1.2.2.3 Ojačati prevenciju i liječenje od zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, uključujući zloupotrebu opojnih droga i štetno korišćenje alkohola, SDG 3(3.5).

Jedan od osnovnih strateških ciljeva na području unapređenja stanja ljudskih resursa i jačanja socijalne inkluzije iskazan u ovom dokumentu jeste rad na prevenciji i liječenju od zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, opojnih droga i alkohola. Osim toga, ističe se i povećanje dostupnosti i kvaliteta liječenja nezaraznih bolesti i rehabilitacije na sekundarnom i tercijarnom nivou zaštite.

Program pristupanja Crne Gore Evropskoj Uniji (PPCG) 2023-2024⁴

Strateški dokument je usklađen sa obavezama iz PPCG-a 2023-2024, primarno u dijelu koji se odnosi na definisanu obavezu donošenja novog strateškog dokumenta u ovoj oblasti.

Strategija razvoja zdravstva 2023-2027⁵

Strategijom razvoja zdravstva, kao krovnim strateškim dokumentom u oblasti zdravlja u Crnoj Gori, predviđeno je donošenje novog strateškog dokumenta u oblasti droga. Osim toga, važan segment u ovoj strategiji predstavlja i jačanje odgovora zdravstvenog sistema u borbi protiv HIV/AIDS, gdje je kroz Programe i strateško planiranje poseban akcenat stavljen na poboljšanja društvenog položaja osoba koje žive sa HIV/AIDS-om.

Strategija integrisanog upravljanja granicom 2020-2024⁶

Predmetna strategija je usklađena sa Strategijom upravljanja granicom 2020-2024, sa akcentom na potrebu daljeg jačanja aktivnosti na sprečavanju krijumčarenja droga na teritoriji Crne Gore. Važno je istaći da se strateškim dokumentom definišu konkretni ciljevi i aktivnosti od strane svih nadležnih organa

³ Nacionalna strategija održivog razvoja (NSOR 2030), [Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine \(www.gov.me\)](http://www.gov.me)

⁴ Program pristupanja Crne Gore Evropskoj Uniji (PPCG) 2023-2024, <https://www.eu.me/wp-content/uploads/2023/01/24-I-23-Nacrt-PPCG-2023-2024.-za-javne-konsultacije.pdf>

⁵ Strategija razvoja zdravstva 2023-2027, <https://www.gov.me/dokumenta/c783b6d6-0506-4c94-8d3d-d52e049f2037>

⁶ Strategija integrisanog upravljanja granicom 2020-2024, <https://www.gov.me/dokumenta/69fe29fd-c291-46c8-ab18-d5c621410ef0>

koji su namijenjeni suzbijanju ovog problema i postizanju što većeg nivoa međusobne komplementarnosti svih subjekata od značaja za sprovođenje ove politike.

Strategija za izvršenje krivičnih sankcija 2023-2026⁷

Strateški dokument je usklađen sa strategijom u oblasti izvršenja krivičnih sankcija, primarno u dijelu koji se odnosi na jačanje sistema pružanja zdravstvene zaštite osobama koje koriste droge u UIKS-u, za koje postoji potreba pružanja zdravstvenih usluga. U tom pogledu, važno je istaći da predmetni strateški dokument sadrži posebnu oblast, operativni cilj i prateće indikatore učinka sa relevantnim aktivnostima koje direktno adresiraju pitanje sprečavanja korišćenja droga i liječenja korisnika/ca u UIKS-u.

Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025⁸

Nacionalnom strategijom za droge će značajan akcenat biti stavljen na položaj romske i egipćanske populacije, primarno kroz adresiranje problema diskriminacije osoba koje koriste droge iz RE populacije prilikom korišćenja usluga zdravstvenog sistema. Dodatni akcenat je na potrebi sveukupne informisanosti Roma/Romkinja i Egipćana/Egipćanki o štetnim posljedicama korišćenja droga i suzbijanju nelegalnih aktivnosti povezanih sa prometom i korišćenjem droga.

Strategija za mlade 2023-2027⁹

Strateški dokument je usklađen sa Strategijom za mlade 2023-2027, primarno u dijelu koji se odnosi na oblast iz Strategije za mlade: Poboljšanje sveukupnog položaja mladih kroz međuresorski pristup. Primarni akcenat je na:

- Adekvatnijem i efektivnijem koordinisanom međuresornom doprinosu poboljšanju položaja mladih, što se odnosi i na pitanje prevencije i tretmana mladih koji su korisnici droga.
- Unaprijeđenju zdravlja mladih, u prvom redu mentalnog zdravlja, smanjeno prisustvo rizičnih ponašanja i podignut nivo informisanosti o zdravim stilovima života, seksualno-reproduktivnom zdravlju, te bolestima zavisnosti.

MEĐUNARODNE OBAVEZE CRNE GORE

Takođe, Strategija se **zasniva na međunarodnom pravu i to na UN Jedinствenoj konvenciji o opojnim drogama¹⁰ iz 1961. godine sa Protokolom o izmjenama i dopunama¹¹ iz 1972. godine, Konvenciji o psihotropnim supstancama (1971)¹² i Konvenciji protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci (1988).¹³ Konvencije Ujedinjenih nacija pružaju međunarodni pravni okvir za**

⁷ Strategija za izvršenje krivičnih sankcija 2023-2026, <https://wapi.gov.me/download/7ba33ee1-9c9e-4b32-9afe-c87760d49ed6?version=1.0>

⁸ Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025, <https://wapi.gov.me/download/ac62f522-fc63-4408-b164-546aefa52a4b?version=1.0>

⁹ Strategija za mlade 2023-2027, <https://www.strategijazamlade.me/>

¹⁰ UN Jedinствena konvencija o opojnim drogama, https://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf

¹¹ Protokol o izmjenama i dopunama UN Jedinствene konvencije, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-17&chapter=6&clang=en

¹² Konvencija o psihotropnim supstancama (1971), https://www.incb.org/documents/Psychotropics/conventions/convention_1971_en.pdf

¹³ Konvencija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci (1988), [1988Convention_E.pdf \(incb.org\)](https://www.incb.org/1988Convention_E.pdf)

rješavanje problema u vezi sa zloupotrebom droga. Strategija Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga takođe uzima u obzir i druge političke dokumente UN-a, uključujući **Političku Deklaraciju Ujedinjenih nacija¹⁴** i **Akcioni plan za međunarodnu saradnju ka integrisanoj i izbalansiranoj Strategiji borbe protiv problema droga u svijetu usvojene 2009. godine**, koja navodi da su smanjenje potražnje za drogama i smanjenje ponude droga snažni elementi politike borbe protiv droga. Uzima u obzir i sve relevantne EU dokumente i preporuke kao i Deklaracije Pompidu grupe Savjeta Evrope.

UN Konvencija o pravima djeteta¹⁵

Određeno članom 33 Konvencije o pravima djeteta, nalaže se obaveza države da zaštiti djecu od opasnih droga. Države su dužne da, u skladu sa međunarodnim ugovorima, preduzmu sve odgovarajuće mjere, pravne, administrativne, socijalne i obrazovne, da zaštite djecu od nezakonite upotrebe narkotika i psihotropnih supstanci, kao i da spriječe korišćenje djece u nezakonitoj proizvodnji i trgovini drogom. Osim toga, potpisnice konvencije teže omogućavanju ostvarenja svih prava, najviših zdravstvenih standarda, mogućnosti liječenja, rehabilitacije i zaštite. Jedan od načina pružanja pomoći djeci je i podvrgavanje odgovarajućem ispitivanju i odvikavanje od zavisnosti izazvane upotrebom alkoholnih pića ili opojnih droga.

Jedan od najvažnijih dokumenata koji se koristi kao osnova za formiranje zakona i pravila vezanih za sprečavanje zloupotrebe droga jeste i **Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci (1998)**.¹⁶ Usled rasta nezakonite proizvodnje, prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci, članice nalažu preduzimanje mjera sa ciljem smanjenja istih, uz zaštitu zdravlja i života ljudi. Potpisnice zajednički, kroz međunarodnu saradnju, rade na pravnoj regulaciji problema, kontroli kroz tretiranje određenih djela kao prekršajnih, zaplenu psihotropnih supstanci, materijala, opreme, itd; što ostaje jedan od glavnih ciljeva i danas.

U okviru **Programa pristupanja Crne Gore EU 2023-2024**¹⁷ u poglavlju 24 govori se o pravima, slobodama i bezbjednosti, a u tom aspektu i o policijskoj saradnji i borbi protiv organizovanog kriminala, terorizma, saradnji u oblasti droga, carinskoj saradnji, itd. Preduzimaju se mjere u cilju povećanja operativnog kapaciteta i saradnje između organa uključenih u borbu protiv trgovine drogom. Nadležnost Ministarstva zdravlja ogleđa se u formulisanju Nacionalne Strategije za droge kroz ostavarivanje saradnje sa Evropskim centrom za praćenje droga i zavisnosti od droga.

Evropska povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom nivou¹⁸

Pomenuti dokument u dijelu koji se odnosi na socijalnu i zdravstvenu politiku utvrđuje obavezu lokalnih i regionalnih vlasti suočenih sa problemima zloupotrebe droga i alkohola među mladim ljudima da zajedno s predstavnicima organizacija mladih pripremaju, razvijaju, i promovišu lokalnu informativnu politiku i savjetodavne resurse za mlade ljude pogođene ovim problemom; kao i posebnu politiku obuke za mlade

¹⁴ Politička Deklaracija Ujedinjenih nacija, <https://www.gov.me/dokumenta/8982ca2f-cace-4f91-96e0-4562577f05e4>

¹⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, <https://www.unicef.org/montenegro/price/konvencija-o-pravima-djeteta>

¹⁶ Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci (1998), <https://www.gov.me/dokumenta/8982ca2f-cace-4f91-96e0-4562577f05e4>

¹⁷ Program pristupanja Crne Gore EU, <https://www.eu.me/wp-content/uploads/2023/01/24-I-23-Nacrt-PPCG-2023-2024.-za-javne-konsultacije.pdf>

¹⁸ Evropska povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom nivou, <https://rm.coe.int/168071b549>

socijalne radnike/ce i dobrovoljce/ke, kao i rukovodioce/teljke organizacija koje pripremaju preventivne i rehabilitacione strategije za mlade.

UNODC u saradnji sa **SZO** pruža određene standarde u borbi za prevenciju zloupotrebe droga, koji su prepoznati kao efikasni u praksi. Ističe se zaštita djece, mladih ljudi, sprečavanje zloupotrebe droga u obrazovnom sistemu, edukacije o ilegalnim drogama, kupovini droga preko Interneta, i sl; osnaživanje kooperacije sa naučnom zajednicom, akademijom, uz promovisanje istraživanja u oblasti, kako bi se našla najefikasnija rešenja za problem.

Svjetska zdravstvena organizacija kroz **Akcionni okvir o mentalnom zdravlju za Evropu**¹⁹ naglašava značaj promocije mentalnog zdravlja i dobrobiti ljudi, zaštite ljudskih prava onih koji imaju teškoće sa mentalnim zdravljem, kao i razvoj pristupačnih, efektivnih i sigurnih servisa za pomoć. Skreće se pažnja i na prevenciju suicida, uzrocima i štetnom djelovanju stresa, nasilja, depresije, anksioznosti, zloupotrebe alkohola i drugih supstanci, kao i aktivnoj borbi protiv istog.

USKLAĐENOST SA OBAVEZAMA IZ PROCESA PREGOVORA SA EU

Izveštaj EK o napretku Crne Gore za 2023. godinu²⁰

Izveštajem je konstatovano da strateški i regulatorni okviri Crne Gore u predmetnoj oblasti nisu u potpunosti usklađeni sa standardima EU. Nacionalni informacioni sistem o lijekovima ne ispunjava u potpunosti standarde EU. Kapacitet Nacionalne opservatorije za droge u Ministarstvu zdravlja, ojačan je otvaranjem novih radnih mesta i zapošljavanjem novog osoblja. Crna Gora je u decembru 2022. godine, Evropskom centru za praćenje droga i zavisnosti od droga dostavila nacionalni pregled situacije sa drogama i informativnu mapu, izrađenu kroz inkluzivni proces koji uključuje institucije i nevladine organizacije. U junu 2023. godine, zahvaljujući unapređenju saradnje sa EMCDDA, Crna Gora je ponovo uključena u projekat IPA8, nakon obustave saradnje u junu 2022. godine. Obustava je povezana sa, prema ocjenama EK, nedovoljnim angažovanjem Nacionalne opservatorije za droge u projektnim aktivnostima u tom periodu. Izveštajem je ukazano da Crna Gora nije usvojila novu strategiju o drogama otkako je prethodna strategija istekla 2020. godine. Nacionalni sistem ranog upozoravanja još uvijek nije spreman za povezivanje sa sistemom ranog upozoravanja EU, jer ima ograničene operativne kapacitete. Važno je napomenuti da je nakon ekspertske posjete EMCDDA, Crna Gora počela da dobija obavještenja kroz ovaj sistem.

Važno je istaći da je izveštajem konstatovano da je Vlada Crne Gore usvojila Pravilnik o načinu uništavanja droge i vođenju evidencije o oduzetoj i uništenoj drogi. Međutim, ukazano je na potrebu da Crna Gora treba da usvoji sveobuhvatnu nacionalnu strategiju za droge, da obezbijedi funkcionisanje nacionalne opservatorije za droge i da unaprijedi Nacionalni sistem ranog upozoravanja kako bi se omogućila njegova povezanost sa sistemom ranog upozoravanja EU.

¹⁹ Akcionni okvir o mentalnom zdravlju za Evropu, <https://euinfo.rs/plac2/novi-model-zastite-mentalnog-zdravlja/>

²⁰ Izveštaj EK o napretku Crne Gore za 2023. godinu, <https://www.gov.me/dokumenta/4441000a-7e5c-4b2c-b3f3-661bac4e8736>

Strategija EU za droge 2021-2025²¹

Strateški dokument je usklađen sa Strategijom EU o drogama 2021-2025, koja pruža sveobuhvatni politički okvir i prioritete za politiku Evropske unije o drogama za period 2021-2025. EU strategija se zasniva na doprinosu iz Komunikacije Komisije Agende EU i Akcionog plana o drogama 2021-2025, kao i na EU Bezbjednosnoj strategiji za 2020-2025, strateškom planu zdravlja i bezbjednosti hrane za period 2016-2020, kao i na drugim razvojnim politikama i aktivnostima na nivou EU. Strategija je strukturisana oko tri oblasti politike koje će sve doprinijeti postizanju njenog cilja: Smanjenje ponude droga: Povećanje bezbjednosti; Smanjenje potražnje za drogom: usluge prevencije, liječenja i njege, i rješavanje problema uzrokovanih korišćenjem droga, kao i tri međusektorske teme kao podrška oblastima politike. Strategija obuhvata ukupno 11 strateških prioriteta.

Primarni akcenat EU politika u ovoj oblasti je sprečavanju ili smanjenju potencijalnih rizika i štete izazvane drogama za osobe koje koriste droge, društvo i zatvorske sredine. Poseban značaj je pružen smanjenju prevalencije i incidencije zaraznih bolesti povezanih sa drogama, sprečavanje predoziranja i smrti povezanih sa drogom i pružanju alternativa prinudnim sankcijama.

Savjet EU je 2022. godine, usvojio svoj pregovarački mandat o predlogu o Agenciji EU za droge. Nova pravila će pojačati borbu protiv ilegalnih droga pretvaranjem postojećeg Evropskog centra za praćenje droga i zavisnosti od droga u potpuno razvijenu agenciju i jačanjem njegove uloge. U martu 2023. godine, Predsjedništvo Savjeta i Evropski parlament postigli su privremeni sporazum o ovoj uredbi. Savjet je junu 2023. usvojio zakonodavni akt kojim će postojeći Evropski centar za praćenje droga i zavisnosti od droga (EMCDDA) zamijeniti Agencijom Evropske unije za droge. Agencija će igrati ključnu ulogu u odgovoru EU na nove zdravstvene i bezbjednosne izazove koje predstavljaju nedozvoljene droge.

Dinamički plan aktivnosti u Poglavlju 24- Pravda, sloboda i bezbjednost²²

Strateški dokument je usklađen sa osnovnim ciljevima definisanim u okviru Dinamičkog plana za Poglavlje 24, i to:

- Cilj: Jačanje kapaciteta Uprave policije u borbi protiv krijumčarenja droga. Indikator učinka: Ojačani kapaciteti Uprave policije u borbi protiv krijumčarenja droga, kroz povećavanje broja službenika u organizacionoj jedinici nadležnoj za borbu protiv krijumčarenja droga.
- Cilj: Stvoriti uslove za funkcionisanje nacionalnog informacionog sistema za droge, kao i prikupljanje podataka o drogama, koje će biti u skladu sa standardima EU. Indikator učinka: Nacionalni informacioni sistem za droge, kao i proces prikupljanja podataka o drogama, usklađeni sa standardima EU/EMCDDA.
- Cilj: Riješiti pitanje nedovoljnih kapaciteta za skladištenje zaplijenjene droge. Indikator učinka: Kroz izmjene relevantnih zakonskih odredaba u Zakoniku o krivičnom postupku omogućiti da se kao dokaz u sudskom postupku zadrži samo uzorak psihoaktivnih supstanci, čime će se u krajnjoj liniji napraviti otklon od dosadašnje prakse da se čuva cjelokupan iznos zaplijenjenih supstanci.

²¹ Strategija EU za droge 2021-2025, <https://www.consilium.europa.eu/media/49194/eu-drugs-strategy-booklet.pdf>

²² Dinamički plan aktivnosti u Poglavlju 24- Pravda, sloboda i bezbjednost, <https://www.eu.me/poglavlje-24-pravda-sloboda-i-bezbjednost/#>

NACIONALNI ZAKONSKI OKVIR

U sledećem segmentu su prikazani najvažniji pravni akti koji su vezani za nacionalnu politiku za droge:

Zakon o sprečavanju zloupotrebe droga²³

Odredbama člana 7 Zakona o sprječavanju zloupotreba droga propisano je da u cilju prevencije i sprječavanja zloupotrebe droga, očuvanja i unapređenja zdravog načina života, zdravlja, informisanja i edukacije o opasnostima zloupotrebe droga pomoći zavisnicima od droga i njihovim porodicama, efikasnog i koordiniranog pristupa i unapređenja stanja u oblasti droga, Vlada Crne Gore donosi Nacionalnu Strategiju za sprječavanje zloupotrebe droga kao i da se istom određuju organ i organizacije i utvrđuju aktivnosti, kao i mjere i rokovi za izvršavanje utvrđenih obaveza.

Odredbama člana 25 **Zakona o zdravstvenoj zaštiti (i to u stavu 1, tačka 1,2 i 3 ovog člana)** propisano je da djelatnost koja se obavlja na primarnom nivou zdravstvene zaštite obuhvata aktivnosti na unapređenju zdravlja građana/ki i zdravstvenu edukaciju i obrazovanje o najčešćim zdravstvenim problemima na određenoj teritoriji i metodama njihove identifikacije, prevencije i kontrole, kao i promovisanje zdravih stilova života, uključujući i zdravu ishranu i fizičku aktivnost građana/ki. U bitnom, akcenat se stavlja na dostupnost zdravstvene zaštite svim građanima pod jednakim uslovima i posebnu brigu za zdravstveno i socijalno osjetljive i ugrožene kategorije stanovništva.²⁴

Odredbama Zakona o pravima pacijenata propisano je da svako lice, bolesno ili zdravo, koje u zdravstvenoj ustanovi zatraži ili kome se pruža zdravstvena usluga u cilju očuvanja i unapređenja zdravlja, sprečavanja bolesti, liječenja i zdravstvene njege i rehabilitacije, ima pravo na blagovremenu, kvalitetnu i kontinuiranu zdravstvenu zaštitu u skladu sa zdravstvenim stanjem, opšteprihvaćenim stručnim standardima i etičkim načelima, uz pravo na ublažavanje patnje i bola u svakoj fazi bolesti i stanja, na svim nivoima zdravstvene zaštite.²⁵

U okviru Krivičnog **Zakonika Crne Gore, i to odredbama članova 66 i 67 ovog zakona**, predviđene su mjere bezbjednosti u cilju da se otklone stanja ili uslovi koji mogu biti od uticaja da učinilac ubuduće vrši krivična djela. U konkretnom, za učinioce krivičnih djela usled zloupotrebe droga u članu 67, stav 1 tačka 3 istog zakona propisana je mjera bezbjednosti obavezno liječenje narkomana. Naime, mjera obaveznog liječenja narkomana (odredbe čl.71 KZCG) izvršava se u ustanovi za izvršavanje kazne ili drugoj odgovarajućoj zdravstvenoj/specijalizovanoj ustanovi, sa predviđenim trajanjem do tri godine, bez obzira na trajanje kazne zatvora.

Dalje, ako se učinilac krivičnog djela ne podvrgne liječenju na slobodi ili ga samovoljno napusti bez opravdanih razloga, sud nalaže prinudno izvršenje mjere u odgovarajućoj zdravstvenoj ili drugoj specijalizovanoj ustanovi. Kontrola liječenja i izvršenja mjere postiže se primjenom novčane kazne za lica koja odbiju da se prijave na tretman, ili za ustanove koje bez opravdanog razloga odbiju da prime lice upućeno na liječenje. Osim navedenog, zakonom su određene i preventivne aktivnosti koje podrazumijevaju mjere kažnjavanja za osobe koje proizvode, prerađuju, prodaju ili nude na prodaju, koje

Zakon o sprečavanju zloupotrebe droga, <https://www.gov.me/dokumenta/7f457ac5-a201-4375-b28d-e5dfea3d2325>

²⁴ Zakon o zdravstvenoj zaštiti, <https://www.gov.me/clanak/zakon-o-zdravstvenoj-zastiti>

²⁵ Zakon o pravima pacijenata, <https://www.gov.me/clanak/zakon-o-pravima-pacijenata>

radi prodaje kupuju, drže, prenose ili koje posreduju u prodaji ili kupovini, ili na bilo koji način neovlašćeno stavljaju u promet supstance koje su proglašene za opojne droge ili biljke koje sadrže te supstance.

Krivični zakonik predviđa i posebno stanje smanjene uračunljivosti pri utvrđivanju odgovornosti za izvršenje krivičnog djela.²⁶

U sledećem segmentu su taksativno navedeni dodatni zakonski akti koji su značajni za dalji razvoj javne politike:

- **Zakon o obaveznom zdravstvenom osiguranju**²⁷
- **Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku**²⁸
- **Zakon o elektronskim medijima**²⁹
- **Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima**³⁰
- **Zakon o zaštiti podataka o ličnosti**³¹

²⁶ Krivični zakonik, <https://www.gov.me/dokumenta/c4dcee51-ee88-430f-a8db-de91f38eadc4>

²⁷ Zakon o obaveznom zdravstvenom osiguranju, <https://www.gov.me/dokumenta/4cfecb11-3771-4382-8af7-39124295e3d1>

²⁸ Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, <https://www.gov.me/dokumenta/8b07f958-656c-4c8a-8029-7d994d77b4a1>

²⁹ Zakon o elektronskim medijima, <https://www.gov.me/dokumenta/f9476b84-d6df-4441-b3fa-c716451a5e58>

³⁰ Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima, <https://www.gov.me/dokumenta/022a8ec6-b13e-44d2-8493-24e781bd94c3>

³¹ Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, <https://www.gov.me/dokumenta/d65b84b4-14df-43e0-aeb2-aadf44149486>

ANALIZA STANJA

STRATEGIJA CRNE GORE ZA SPRJEČAVANJE ZLOUPOTREBE DROGA ZA PERIOD OD 2013-2020. GODINE BILA JE IZRAĐENA U SKLADU SA EU STRATEGIJOM ZA DROGE 2013-2020

U oblasti sprečavanja zloupotrebe droga Crna Gora je do sada donijela dva strateška dokumenta – Strategiju Crne Gore za period od 2008 – 2012. godine, koja je bila prvi strateški dokument u ovoj oblasti, i Strategiju Crne Gore za sprječavanje zloupotrebe droga za period od 2013-2020. godine. Strategija Crne Gore za sprječavanje zloupotrebe droga za period od 2013-2020. godine bila je izrađena u skladu sa EU Strategijom za droge 2013-2020, i zasnovana je na dvije ključne dimenzije politika droga:

- smanjenje potražnje droga i,
- smanjenje ponude droga, dopunjena sa aktivnostima iz međunarodne saradnje, informisanosti, istraživanja i saradnje i međusektorske koordinacije.

Strateški dokument je predstavljao osnovu za izradu i primjenu tri akciona plana, i to:

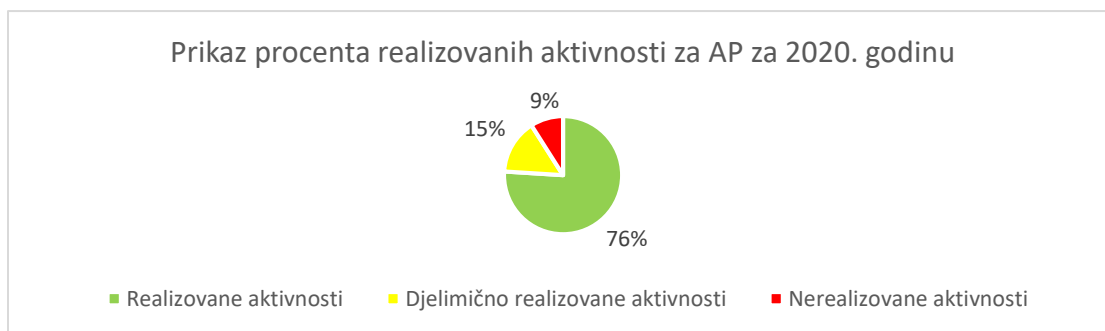
- Akcionog plana za period 2013-2016 godine,
- Akcionog plana za period 2017-2018. godine,
- Akcionog plana za period 2019-2020. godine.

Navedeni akcioni planovi izrađeni su u skladu sa preporukama EU ekspertske tima za politike droga. Pri izradi akcionih planova korišćeni su Zaključci Savjeta Evropske unije (CORDROGUE 70 SAN 279), koji se odnose na minimume standarda kvaliteta u oblasti smanjenja potražnje droga u Evropskoj uniji. Akcioni plan za 2019. godinu, kao i prethodni, predviđao je da se planirani ciljevi realizuju kroz aktivnosti kontinuirane dinamike uz multisektorski pristup realizaciji ciljeva, vladinog i nevladinog sektora. Akcioni plan je definisao različite aktivnosti u cilju usmjeravanja odgovornih aktera ka glavnim oblastima intervencija. Planirani ciljevi u akcionom planu pokrivali su oblasti sprovođenja zakona, carine, policije, javnog zdravstva, sistema socijalne zaštite, obrazovanja, međunarodne saradnje, izvještavanja na nacionalnom i internacionalnom nivou i ostalo. U skladu sa Akcionim planom za pregovaračko poglavlje 24, PPCG i Strategijom Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020. godine, definisane su aktivnosti koje su realizovane u cilju ispunjenja programa rada Odjeljenja za članstvo u međunarodnim tijelima iz oblasti politika sprečavanja zloupotrebe droga za 2019. godinu, u saradnji sa relevantnim institucijama i ustanovama, kao što su: Institut za javno zdravlje, zdravstvene ustanove, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije, Ministarstvo pravde, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Uprava carina, sudstvo, tužilaštvo, lokalna samouprava, NVO, civilni sektor, kao i Institut za ljekove i medicinska sredstva.

Strategija za sprečavanje zloupotreba droga Crne Gore za period 2013-2020 bila je na liniji EU Strategije za droge za period 2013-2020. godine, i polazila je od dvije ključne dimenzije politika droga: smanjenje potražnje droga i smanjenje ponude droga, a dopunjena je i oblastima međunarodne saradnje, mreže za podatke i informacije, istraživanja i međusektorske saradnje i koordinacije. Iz analize stanja sprovedenih aktivnosti koje su bile predviđene pomenutom Strategijom utvrđeno je da je u oblastima smanjenja potražnje droga (u okviru koje su definisane četiri prioritetne oblasti: prevencija zloupotrebe droga, liječenje/tretmani, rehabilitacija osoba koje koriste droge, reintegracija u društvo i oporavak, smanjenje rizika i štetnih posljedica nastalih zbog zloupotrebe droga), smanjenja ponude droga (prioritetne oblasti

policija i carina), sistema za informacije i podatke, istraživanje, međunarodne saradnje, saradnje i koordinacije ostvaren pozitivan trend u ostvarivanju postavljenih indikatora.

U odnosu na status realizacije planiranih aktivnosti u ovoj oblasti koje su predviđene Akcionim planom za 2020. godinu, od ukupno 34 aktivnosti realizovano je 26 (76%), djelimično realizovano 5 (15%), a nerealizovane su 3 (9%) aktivnosti.

Grafik 3: Prikaz procenta realizovanih aktivnosti

U okviru oblasti smanjenja potražnje za drogama, realizovano je 60% aktivnosti, djelimično realizovano 33%, a nerealizovano 7%. U okviru oblasti smanjenja ponude – 90% je realizovano, a 10% nije. U oblasti istraživanja i međunarodne saradnje, postignuti su svi postavljeni ciljevi, dok u okviru Sistema za informacije i podatke nije realizovano 20% aktivnosti. Ovi statistički podaci aktuelni su za 2020. godinu. Usljed pandemije COVID-a 19, određeni broj aktivnosti je realizovan u virtuelnom formatu, ali ipak je priroda problema takva da ovakav vid realizacije aktivnosti nije bio održiv u svim segmentima.

Nosioci aktivnosti za realizaciju ključnih mjera smanjenja ponude droga - Uprava policije, Uprava carina, nadležni sudovi i tužilaštva, bilježe kontinuirano uzlazni trend smanjenja ponude droga. U Izvještaju o napretku Evropske Komisije, objavljenom u oktobru 2020. godine, između ostalog se navodi: "Zaplijene kokaina i heroina porasle su za 250%, odnosno 1300% u poređenju sa 2018. godinom. Crna Gora je učestvovala u četiri multinacionalne policijske akcije. Pozitivan trend nastavljen je u 2020. godini." Sistem za informacije i podatke o drogama je u skladu sa evropskim standardima i obezbjeđuje kvalitetne i objektivne informacije za kreiranje politike vezane za droge i aktivnosti u skladu sa dokazima, koje se objedinjuju u središnjoj tački i bazi podataka, Nacionalnoj jedinici za informacije o drogama, kao nacionalnoj bazi podataka. Objedinjeni standardizovani podaci i informacije koji se odnose na droge, omogućavaju uvid u stanje i trendove iz ove oblasti u državi. Dalje, ovako objedinjeni podaci dostavljaju se relevantnim nacionalnim i međunarodnim organima i institucijama, kako bi bili uporedivi i na međunarodnom nivou, a služe i za planiranje mjera i intervencija u državi u cilju unapređenja i rješavanja problematike koja se odnosi na suzbijanje zloupotrebe droga. Uspostavljanjem nacionalnog sistema za informacije i podatke o drogama Crna Gora postala je dio složenog Evropskog sistema i mreže za informacije o drogama (REITOX). Aktivnosti izgradnje Sistema za rano upozoravanje u Crnoj Gori u fazi su kontinuirane nadgradnje.

Nakon realizacije navedenih aktivnosti i implementacije pomenutog strateškog dokumenta, u određenoj mjeri, Crna Gora se i dalje suočava sa problemima i posljedicama zloupotrebe droga, na šta treba odgovoriti realizacijom Nacionalne strategije za droge za period od 2024. do 2027. godine u najvećoj mjeri,

sa pratećim Akcionim planom za period od 2024-2025.godine i učešće i maksimalan doprinos svih zainteresovanih strana.

Upotreba droga i drugih psihoaktivnih supstanci i posljedice koje time nastaju predstavljaju konstantan problem sa kojim se suočava cjelokupno društvo, i problem koji zahtijeva jačanje multisektorske saradnje i učešće cjelokupne zajednice. Crna Gora se i dalje suočava sa problemima iz oblasti droga, te primjenjuje sve mehanizme na putu smanjenja štetnih posljedica iz ove oblasti. Crna Gora dijeli osnovne principe zakonodavstva Evropske unije, a koji se odnose na ljudska prava i slobode i koji su takođe garantovani Ustavom Crne Gore pa u tom kontekstu pristupa i problemu zavisnosti od droga.

U tom pogledu, definisan je novi strateški dokument za period 2024-2027, koji je zasnovan četiri osnovne oblasti/stuba, kao i zasebnoj oblasti rodne ravnopravnosti kao horizontalnog pitanja u strateškom dokumentu:

HORIZONTALNA OBLAST U STRATEGIJI: RODNA RAVNOPRAVNOST I KORIŠĆENJE DROGA

U pogledu pitanja rodne ravnopravnosti i korišćenja droga, dostupni podaci pokazuju da ovo pitanje dominantno pogađa muškarce u našem društvu. To je za posledicu imalo da su mjere koje su nadležne institucije preduzimale u ovoj oblasti bile primarno namijenjene upravo muškarcima koji upotrebljavaju droge. Ovaj pristup je poboljšan informacionim sistemima koji su decenijama pokazivali veće stope prevalencije konzumiranja droga i povezanih neželjenih ishoda među muškarcima i dječacima, u poređenju sa drugim građanima/kama istog uzrasta. Kada se radi o rodu i drogama, istraživanja su se fokusirala na razlike između muškaraca i žena u upotrebi droga, reproduktivnu i tradicionalnu domaću ulogu žena (uključujući trudnoću i majčinstvo). Međutim, novija istraživanja i povećana svijest od strane praktičara i organizacija civilnog društva (OCD) doveli su do boljeg sagledavanja stvarnosti problema upotrebe droga među ženama.

Dostupni statistički podaci na nivou Evrope ukazuju da su evidentirane veće stope rizika povezanih sa drogom i neželjenih ishoda kod muške populacije. Prema 26 nadzornih bolnica u 18 evropskih zemalja, u 2017. godini, 76% slučajeva akutne toksičnosti u vezi sa lijekovima u odeljenjima hitne pomoći bili su muškarci. Zakašnjelo testiranje na HIV uključuje 58% muškaraca koji injektiraju drogu, i 51% žena koje injektiraju drogu u prosjeku, između 2000. i 2011. godine (Mocroft et al. 2013). Dječaci i muškarci prijavljuju veće stope upotrebe dozvoljenih i nedozvoljenih droga, posebno za intenzivniju upotrebu. Dječaci preuzimaju navike ranije od djevojčica. Širom svijeta, 7 od 10 osoba koje koriste drogu i 8 od 10 koji se liječe od zavisnosti su muškarci. U Evropi, tri četvrtine smrtonosnih predoziranja uključuju muškarce. Trenutni dokazi o rodnoj dimenziji upotrebe supstanci u EU, pokazuju da je 2019. godine 77% smrtonosnih predoziranja uključivalo muškarce (EMCDDA 2021a). Stopa mortaliteta od predoziranja je skoro četiri puta veća kod muškaraca nego kod žena u populaciji od 15 do 64 godine (35,1 slučaj na milion muškaraca prema 9,5 slučajeva na milion žena). Ljudi koji se liječe zbog problema vezanih za kanabis su pretežno muškarci, sa prosječnim odnosom od pet muškaraca prema jednoj ženi (EMCDDA 2020). Međutim, činjenica je da se rodni jaz u upotrebi droga smanjuje, posebno u populaciji mladih. U 30 evropskih zemalja, među kojima je i Crna Gora, prosječna prevalencija upotrebe droga među djevojčicama porasla je sa 68% (1995.) na 78% (2019. godine), u odnosu na odgovarajuću prevalenciju korišćenja droga među dječacima (ESPAD Group 2020).

Postoji nekoliko izuzetaka gde je rodna razlika obrnuta, pri čemu su žene zastupljenije više od muškaraca. Ovo je slučaj sa životnim iskustvom nekih psihotropnih droga, bez obzira na godine. Kod odraslih, nemedicinska upotreba opioda i sredstava za smirenje je na sličan način rasprostranjena među muškarcima i ženama, ako ne i veća među ženama (UNODC 2018d, 2021c). U prosjeku, tokom posljednje dvije decenije, žene u Evropi su češće prijavljivale da koriste sredstva za smirenje ili sedative bez recepta nego muškarci (8,5% naspram 5,5% u 2019; 9% naspram 6% u 1995) (ESPAD Group 2020). Među ljudima koji koriste droge, žene imaju tendenciju da napreduju brže od muškaraca do poremećaja upotrebe droga i negativnih uticaja upotrebe droga na zdravlje (UNODC 2021c).

U opštoj populaciji, djevojke i mlade žene su posebno osjetljive na HIV i polno prenosive infekcije (SPI) u poređenju sa dječacima i muškarcima, a to je povezano sa češćim iskustvima rodno zasnovanog nasilja (RN) i štetnim rodnom normama.

Preporuke za naredni period sprovođenja javne politike u dijelu rodne ravnopravnosti:

- Izgradnja kapaciteta u organizacijama i radnim grupama je ključna za podršku uvođenju rodne ravnopravnosti u politiku o drogama. Postoje praktični koraci koji se mogu preduzeti u skladu sa smjernicama SZO (SZO 2011a). Ove akcije uključuju elemente kao što su obezbjeđivanje dodatnih resursa kako bi ovo pitanje bilo adresirano, prikupljanje podataka i dokaza o ovom pitanju u Crnoj Gori, što bi omogućilo kvalitetnije analiziranje i definisanje rješenja o rodnom aspektima.
- Žene se često smatraju „posebnom populacijom“ u okviru politike o drogama i to može biti ograničavajuće u smislu donošenja rodno osjetljivih i rodno transformativnih rješenja.
- Inkluzivna, rodno osjetljiva politika o drogama treba da se bavi posebnim potrebama žena, istovremeno suzbijajući društvenu stigmiju koje korišćenje droga donosi. Takvi pristupi će možda morati da budu usklađeni sa generalnim pristupom uvođenja rodne ravnopravnosti u sistem zdravstvene zaštite i krivičnog pravosuđa.

- Pitanje korišćenja droga i rodne ravnopravnosti je povezano sa multidisciplinarnim pristupom rodno-transformativnoj politici, što podrazumijeva i potrebu adresiranja povezanih pitanja iz oblasti tržišta rada, pristupa obrazovanju i rizika od siromaštva.
- Promjena politike može biti postepena i promjena se može odnositi na hitne ili specifične probleme kao što su žene koje su beskućnice i koje koriste droge, ali je važno definisati i ciljane inicijative koje će uzrokovati širu društvenu promjenu i razvoj politike.

STUB I: SMANJENJE POTRAŽNJE ZA DROGAMA

Smanjenje potražnje za drogama sastoji od niza mjera koje uključuju prevenciju, rano otkrivanje i intervencije, smanjenje rizika i štete, liječenje, rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju, i oporavak.

Kada govorimo o dostupnim podacima o nivou korišćenja droga u Crnoj Gori, može se reći da je u Crnoj Gori jedan od pet ključnih indikatora na području epidemiologije droga „*Prevalencija i obrasci upotrebe droga u opštoj populaciji i među mladima*“ u potpunosti kompletiran u skladu sa standardima, što je rezultat kontinuirane implementacije nekoliko važnih istraživačkih projekata od 2008. godine. Naime, kao standardne metode prikupljanja podataka za ovaj indikator agencije i tijela EU i UN koriste ESPAD istraživanje (za podatke o prevalenciji i obrascima upotrebe droga kod mladih) i General Population Survey - GPS (za podatke o prevalenciji i obrascima upotrebe droga u populaciji odraslih).

Evropski školski istraživački projekat (ESPAD)³² sprovodi se u Crnoj Gori od 2008. godine. Istraživanje se sprovodi po standardnoj, strogo kontrolisanoj metodologiji, u populaciji učenika koji u godini istraživanja navršavaju 16 godina. Cilj ESPAD istraživanja je prikupljanje standardizovanih, međunarodno komparabilnih podataka o učestalosti i obrascima upotrebe psihoaktivnih supstanci (duvan, alkohol i druge droge) i zavisničkih ponašanja, kao i praćenje trendova i obrazaca upotrebe tokom vremena. Pored toga što je jedino nacionalno reprezentativno istraživanje ove vrste među mladima, ESPAD istraživanje u Crnoj Gori predstavlja i jedino internacionalno istraživanje u ovoj oblasti čiji su rezultati direktno komparabilnim sa ostalim evropskim državama.

Do sada su sprovedena četiri kruga istraživanja (2008, 2011, 2015 i 2019), kao i istraživanje validnosti (ESPAD Validity Study 2017) u koje je Crna Gora bila uključena kao jedna od četiri evropske zemlje u kojima je rađena ova studija. Kontinuiranom implementacijom ESPAD istraživanja, Crna Gora je u potpunosti kompletirala ovaj komparabilni indikator sa svim zemljama EU i šire koje su učestovale u istom istraživanju, a omogućeno je praćenje trendova upotrebe psihoaktivnih supstanci kod mladih, kao i trendova drugih rizičnih ponašanja, odnosno zavisničkih ponašanja (upotreba duvana i alternativnih duvanskih proizvoda, upotreba interneta, društvenih mreža, kockanje za novac, upotreba energetskih napitaka itd.). Važnost učešća države u ESPAD istraživanju je utoliko veća što se radi o međunarodnom istraživačkom projektu, odnosno najvećem na svijetu kolaborativnom projektu iz ove oblasti koje pruža najiscrpniji pojedinačni izvor podataka o upotrebi duvanskih proizvoda, alkohola i ilegalnih droga među adolescentima.

³² Evropski školski istraživački projekat (ESPAD), <http://www.espad.org/>

Što se tiče statistike vezane za upotrebu droga kod učenika, može se sagledati kroz ESPAD istraživanje (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs), poslednji put rađeno 2019. godine, u kome je naznačeno da je više od jednog u deset studenata koristilo neku vrstu PAS prije 16. godine. Najzastupljenija vrsta droge koja se koristi među mladima je kanabis, a taj trend, uz korišćenje drugih supstanci, poslednjih godina raste značajno, naročito u periodu od 2008. do 2015. godine. Korišćenje novih psihoaktivnih supstanci ostaje na istom nivou kao i prethodnih godina. Prema podacima iz ESPAD-a, prevalenca korišćenja lijekova u nemedicinske svrhe, konkretnije anaboličkih steroida je najveća u Crnoj Gori, sa procentom od 2.7%. Sagledavajući rani početak upotrebe supstanci, gdje je učenici upotrebljavaju supstance na uzrastu od 13 godina ili mlađi, statistika nam govori sledeće: 2.1% mladih na tom uzrastu je probalo kanabis, 0.6% ekstazi, 0.7% amfetamin ili metamfetamin, a isti procenat važi i za upotrebu kokaina – 0.7%. U odnosu na prosjek drugih zemalja, koji je za korišćenje kokaina 0.4%, Crna gora je sa 0.7% jedna od država sa najvećim nivoom prevalence, a slično važi i za korišćenje amfetamina (0.5% u drugim zemljama, u Crnoj Gori 0.7%).

U prethodnih godinu dana od ESPAD istraživanja, pokazalo se da u su dječaci skloniji isprobavanju PAS nego djevojčice (npr. u slučaju korišćenja kanabisa, 11.4% dječaka ga koristi, u odnosu na 7.3% djevojčica; u slučaju ekstazija, 3.4% dječaka u odnosu na 2% djevojčica).

Droga	Prevalencija upotrebe ikad u životu (%)			Prevalencija upotrebe u prethodnih godinu dana (%)		
	Dječaci	Djevojčice	Ukupno	Dječaci	Djevojčice	Ukupno
Kanabis	11.4	7.3	9.3	8.7	5.2	7.0
Heroin	2.1	1.2	1.6	1.7	1.0	1.4
Kokain	3.9	2.0	2.9	3.1	1.4	2.2
Krek	1.9	0.8	1.4	1.4	0.7	1.1
Ekstazi	3.4	2.0	2.7	2.6	1.3	2.0
Amfetamin	2.4	1.6	2.0	2.0	1.1	1.6
Metamfetamin	1.6	1.1	1.3	1.6	0.9	1.3
LSD	2.4	1.7	2.0	N/A	N/A	N/A
GHB	0.9	0.5	0.7	N/A	N/A	N/A
NPS	3.1	2.0	2.6	1.8	1.1	1.5
Bilo koja ilegalna droga*	13.3	7.7	10.5	N/A	N/A	N/A
Druge droge osim kanabisa	6.3	3.3	4.8	N/A	N/A	N/A
Alkohol	80.3	73.6	76.9	66.4	56.1	61.2
Duvan	37.3	32.2	34.7	81.7**	85.6**	83.6**

Tabela 1. Prevalencija upotrebe psihoaktivnih supstanci među šesnaestogodišnjacima u Crnoj Gori, ESPAD 2019^{33 34}

³³ ESPAD Group (2019), ESPAD report 2019: results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

http://www.espad.org/sites/espad/files/2020.3878_EN_04.pdf

³⁴ Đurišić, T., Golubović Lj., Mugoša B. (2020), Evropsko istraživanje o upotrebi psihoaktivnih supstanci i nehemijskih sredstava zavisnosti među mladima – ESPAD 2019 Crna Gora, Institut za javno zdravlje Crne Gore, Podgorica.

<https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/web.repository/ijzcg-media/files/1593458554-espad-2019-nacionalni-izvjestaj-web.pdf>

Prevalencija upotrebe NPS ikad u životu u Crnoj Gori je nešto niža u odnosu na ESPAD prosjek (2.6% naspram 3.4%); prevalencija upotrebe ekstazija, amfetamina, metamfetamina, krek kokaina, LSD i GHB ikad u životu je slična prosjeku ESPAD zemalja, dok je prevalencija upotrebe kokaina i heroina ikad u životu viša među učenicima u Crnoj Gori u odnosu na prosjek ESPAD zemalja (ESPAD Group., 2019, Đurišić et al., 2020). Upotreba NPS ostala je na sličnom nivou kao u prethodnom istraživanju (detaljnije u tekstualnom okviru). Podaci iz IBBS istraživanja sugeriraju da NPS nemaju značajnu ulogu u obrascima upotrebe droga među osobama koje koriste droge injektiranjem.

Novi psihoaktivni supstanci u istraživanjima:

ESPAD 2019: 2.6% učenika probalo NPS nekada u životu (2.0% djevojčica, 3.1% dječaka), dok je 1.5% koristilo ove supstance u prethodnih 12 mjeseci (1.8% dječaka, 1.1% djevojčica).

ESPAD 2015: 3.2% učenika koristilo je NPS nekada u životu (3.1% dječaka, 2.1% djevojčica), dok ih je 3% koristilo u prethodnih 12 mjeseci (4% dječaka, 2% djevojčica).

GPS 2017: 2% odrasle populacije (starosti od 15 do 64 godina) koristilo je NPS nekada u životu (0.2% muškaraca, 0.1% žena), 0.2% je koristilo NPS u prethodnih 12 mjeseci (0.2% muškaraca, 0.1% žena).

EWDS 2021: 11.8% osoba koje su koristile drogu su prijavile upotrebu NPS nekada u životu - 4.4% u prethodnih 30 dana, 3.0% u prethodnih 12 mjeseci ali ne u prethodnih 30 dana, i 4.4% prije više od 12 mjeseci

Sintetički katinoni - 4.5% osoba koje su koristile drogu je prijavilo upotrebu (1.5% u prethodnih 30 dana, 1.5% u prethodnih 12 mjeseci ali ne u prethodnih 30 dana, i 1.5% prije više od 12 mjeseci)

Sintetički kanabinoidi: 7.8% upotreba ikad u životu, 1.9% u prethodnih 30 dana, 0.7% u prethodnih 12 mjeseci ali ne u prethodnih 30 dana, dok ih je 5.2% koristilo prije više od 12 mjeseci.

IBBS među OID: ni jedna osoba koja koristi droge injektiranjem nije prijavila upotrebu NPS u prethodnih 12 mjeseci.

Jedan od glavnih izvora informacija i podataka u vezi sa upotrebom psihoaktivnih supstanci je GPS istraživanje (General Population Survey)³⁵ koje je posljednji put sprovedeno 2017. godine. Istraživanje je pokazalo da je upotreba psihoaktivnih supstanci najčešće kod mladih između 15 i 34 godine, gdje je 14.3% koristilo droge nekada u životu, 11.2% u prethodnoj godini i 4.5% u prethodnom mjesecu (Technical Report_GPS Montenegro_CT.16.IPA5. 0080.1.0 (europa.eu)). Crna Gora, u odnosu na zemlje EU, i dalje ima manji procenat ljudi koji koriste PAS - 8.7% odraslih je nekada u životu koristilo droge, 5.4% u prethodnoj godini, a 2.3% u prethodnom mjesecu. Posle kanabisa, kokain je najzastupljenija PAS, potom ekstazi i amfetamini. Zastupljenost korišćenja heroina među odraslima je 0.7% među odraslima, a 1.3% među mladima.

Upotreba ilegalnih droga je, sveukupno, više zastupljena među muškarcima nego među ženama.

³⁵ General Population Survey, https://www.emcdda.europa.eu/topics/general-population-surveys_en

Droga	Prevalencija upotrebe ikad u životu (%)			Prevalencija upotrebe u prethodnih godinu dana (%)		
	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
Kanabis	8.6	7.6	8.1	4.9	4.3	4.6
Svi opijati	1.0	0.5	0.7	0.4	0.4	0.4
Heroin	1.0	0.5	0.7	0.4	0.4	0.4
Kokain (prah)	3.0	1.9	2.5	2	1.5	1.8
MDMA / Ecstasy	1.4	0.8	1.1	1.2	0.5	0.9
Amfetamin	0.7	0.3	0.5	0.2	0.1	0.1
Metamfetamin	/	/	/	/	/	/
LSD	0.2	0.2	0.2	0	0	0
Bilo koja ilegalna droga	9.4	7.9	8.7	6.0	4.7	5.4
Druge droge osim kanabisa	3.8	2.2	3.0	2.8	1.7	2.2
Alkohol	63.6	63.4	63.5	50.4	50.2	50.3
Duvan	53.7	51.1	52.4	39.2	36.9	38.1
Trankvilizeri/sedativi	18.8	17.2	18.0	12.5	10.6	11.6
NPS	0.2	0.1	0.2	0.2	0.1	0.2
Veličina uzorka	2046	1981	4027	2046	1981	4027

Tabela br.2. Prevalencija upotrebe droga u opštoj populaciji starosti 15 do 64 godina u 2017. godini ³⁶

Krajem 2020. godine sprovedeno je četvrto istraživanje među osobama koje koriste droge injektiranjem (OID). Ovo i prethodna bio-bihejvioralna istraživanja među osobama koje injektiraju droge, sprovedena 2008, 2011. i 2014. godine obezbijedila su mogućnost da se utvrdi ponašanje punoljetnih osoba koje injektiraju droge u Crnoj Gori, prate promjene u rizičnom ponašanju i prati raširenost HIV-a, HBV i HCV u ovoj populaciji. Prevalencija HIV-a u ispitivanom uzorku osoba koje injektiraju droge u istraživanju sprovedenom 2020. godine iznosila je 0,5%; 2008. godine 0,4%; 2011. godine 0,3%; a 2014. godine 1,1%. Prevalencija HBV, tj. HBsAg, je veoma niska (1,8%), baš kao i u prethodnim istraživanjima, dok je prevalencija anti-HCV At veoma visoka 65,0% (2008. godine iznosila je 55,0%, 2011. godine 53,6% i 2014. godine 53,0%). Visoka prevalencija HCV infekcije ukazuje da je u prošlosti postojao značajan stepen rizičnog ponašanja u populaciji osoba koje injektiraju droge. Stepenn informisanosti osoba koje koriste droge injektirajući o putevima prenošenja HIV-a i načinima prevencije HIV infekcije je poboljšán, ali još uvijek nedovoljan, i navedeno, zajedno sa identifikovanim rizičnim ponašanjima koja su karakteristika populacije osoba koje injektiraju droge, čini ovu populaciju osjetljivom na širenje HIV infekcije. Istraživanjima je utvrđeno da ciljani preventivni programi imaju određen povoljan uticaj na prevenciju širenja krvlju prenosivih infekcija u populaciji OID, ali je za dalji napredak neophodno više ulaganja.

³⁶ Đurišić, T., Mugoša, B., Golubović, Lj., Remiković, S. and Pavlović, M. (2017b), *General population survey on substance use in Montenegro, technical report*, Institut za javno zdravlje Crne Gore, Podgorica.

Podaci iz Evropskog internetskog istraživanja o drogama iz 2021. godine (EMCDDA, 2022) ukazuju da je većina regrutovanih ispitanika/ca koristila kanabis u prethodnih 12 mjeseci (88.2%), potom kokain

Uticaj pandemije virusa Covid-19 na osobe koje koriste droge i obrasce upotrebe droga

Prema nalazima European Web Drug Survey 2021, najznačajniji uticaj COVID-19 pandemije i nacionalnih mjera kontrole pandemije prisutan je u oblasti upotrebe kanabisa (povećana konzumacija), ekstazija/MDMA i kokaina (smanjena konzumacija (EMCDDA, 2022).

Podaci dobijeni kroz EMCDDA trendspotter studije koje su se fokusirale na upotrebu droga i štetu povezanu sa njom iz 2021, takođe sugerišu redukciju upotrebe stimulanasa tokom noćnih izlazaka. Crna Gora je prijavila porast cijene kanabisa, dok je, istovremeno cijena kokaina stabilna ili se smanjivala tokom pandemije.

Marginalizovane grupe, tipično korisnici/e opioida koji su se oslanjali na prosjačenje i slične načine sticanja prihoda na ulici, u mnogim slučajevima su izgubili pristup svojim uobičajenim resursima i droga je za njih postala teže priuštiva.

Klijenti/kinje programa smanjenja štete u Crnoj Gori su prijavili lošiji kvalitet heroina. Povećana dostupnost buprenorfina na sivom tržištu je takođe prijavljena u Crnoj Gori, najvjerovatnije usljed promjena u režimima propisivanja lijeka. Malo je poznato o uticaju pandemije na upotrebu kanabisa.

Novi zahtjevi za tretmanom usljed alkoholom uzrokovanih problema prijavljeni su kako među sadašnjim korisnicima ilegalnih droga tako i među onima koji su prestali sa upotrebom droga. Prijavljen je porast upotrebe benzodijazepina i drugih psihoaktivnih lijekova (koji se često nabavljaju od prijatelja ili kod kuće), što se objašnjava na različite načine: kao način borbe sa anksioznošću povezanom sa mjerama za prevenciju epidemije; korišćenje ovih lijekova kao zamjene za droge koje nijesu dostupne; upravljanje simptomima apstinencijalne krize; korišćenje za pojačanje efekata manjih doza droga itd.

(44.1%), MDMA/ecstasy (21.8%) amfetamine (14.8%) i heroin (13.6%). Najčešće prijavljeni motivacioni faktori za upotrebu kanabisa bili su: relaksacija (69.7%), efekti ove droge na socijalizaciju (42.2%); pomoć pri spavanju (37.3%), da se postigne psihoaktivni efekat ('high') ili da se zabavi (33.5%). Najčešće mjesto upotrebe droga je sopstveni stan/kuća (77.9%), potom javna mjesta (51.5%)³⁷ (Institut za javno zdravlje Crne Gore, 2021).

³⁷ Institut za javno zdravlje Crne Gore – Centar za promociju zdravlja. (2021), Evropsko internetsko istraživanje o drogama 2021, Institut za javno zdravlje, Podgorica (publikacija u pripremi)

Uz finansijsku i stručnu podršku Globalnog fonda za borbu protiv side, tuberkuloze i malarije, 2020. i 2021. godine sprovedena su tri integrisana biobiološka istraživanja o prevalenci zaraznih bolesti u određenim podpopulacijama – osobama koje injektiraju drogu³⁸, zatvorenica/cama³⁹ i seksualnim radnicama⁴⁰.

U populaciji osoba koje koriste droge u Podgorici preovlađuju muškarci, čiji je udio procijenjen na 88,3%, dok je procijenjeni udio žena 11,7%. Podaci su slični u poređenju sa programskim podacima usluga za osobe koje koriste droge injektiranjem (drop-in centri), gdje je udio korisnika oko 12,9%.

Procijenjena prosječna starost osoba koje koriste droge injektiranjem u Podgorici je 36,6 godina. Većina (61,7%) ima završenu srednju školu, dok je svaki deseti bez formalnog obrazovanja, ali je jedan od deset i sa visokim obrazovanjem. Većina nema izvor prihoda, ili su prihodi manji od 150 eura mjesečno (67,3%). Što se tiče bračnog statusa, svaki peti je u braku ili živi zajedno sa partnerom, dok je svaki peti razveden. Većina su samci (45,3%).

Prosječna dob pri prvoj konzumaciji droge među osobama koje koriste droge injektiranjem bila je 16,8 godina, dok je prosječna starost pri prvom ubrizgavanju bila 23,9 godina. Prosječna dužina upotrebe droga u populaciji je oko osam godina.

Velika većina su korisnici više droga istovremeno. U poslednjih 30 dana, ispitanici/e navode korišćenje heroina, kokaina, buprenorfina, speedballa, metadona, ali i tablete poput benzodiazepina ubrizgavanjem. Što se tiče učestalosti upotrebe, heroin je bio najčešće injektirana droga u posljednjih 30 dana za 83,7% osoba koje koriste droge, zatim kokain (12,8%) i buprenorfin (1,7%).

Gotovo četvrtina seksualnih radnica (23,2%) je ikada ubrizgavala drogu, među njima 14,5% u prošloj godini.

Istraživanje koje obrađuje temu mentalnog zdravlja lezbejki, biseksualnih, transrodnih i kvir (LBTQ+) žena u Crnoj Gori⁴¹, sprovedeno je u okviru projekta pod nazivom “Doprinos unapređenju kvaliteta i dostupnosti servisa podrške mentalnom zdravlju LGBTI osoba u Crnoj Gori”, a koji je implementiralo Udruženje LBTQ žena STANA u partnerstvu sa NVO Juventas, uz podršku profesionalaca iz oblasti mentalnog zdravlja, a pod pokroviteljstvom Ministarstva za ljudska i manjinska prava Crne Gore. U istraživanju je učestvovalo 100 LBTQ žena iz cijele Crne Gore. Oko dvije trećine ispitanica, odnosno 40% ukupnog uzorka (40/100), navodi da se njihovi odgovori o upotrebi naveden/ih supstance/i na navedene načine i posljedicama ove upotrebe odnose na period od prethodnih 12 mjeseci (istraživanje je rađeno

³⁸ Đurišić, T., Golubović, Lj., Mugoša, B., Čičić, A. (2021), Istraživanje o rizičnom ponašanju u vezi sa HIV/AIDS-om i ispitivanje seroprevalencije HIV, HBV, HCV među osobama koje injektiraju droge u Podgorici u 2020. godini, Institut za javno zdravlje Crne Gore, Podgorica.

³⁹ Đurišić, T., Čičić, A., Golubović, Lj., Mugoša, B. (2022), Istraživanje znanja, stavova i ponašanja u vezi sa HIV/AIDS-om i ispitivanje seroprevalencije HIV, HBV i HCV među osobama na izdržavanju zatvorske kazne u Crnoj Gori u 2021. godini. Institut za javno zdravlje Crne Gore, Podgorica

⁴⁰ Čičić, A., Đurišić, T., Golubović, Lj., Mugoša, B., Palibrk, M. (2022), Istraživanje o rizičnom ponašanju u vezi sa HIV/AIDS-om i ispitivanje seroprevalencije HIV, HBV, HCV i sifilisa među seksualnim radnicama u Crnoj Gori u 2021. godini. Institut za javno zdravlje Crne Gore, Podgorica

⁴¹ Dakić T, (2023) Rezultati i zaključci istraživanja sa LBTQ+ ženama u Crnoj Gori

krajem 2023. godine), što govori u prilog visokog vjerovatnoći da se kod istih u trenutku istraživanja može evidentirati aktuelno, po zdravlje štetno, praktikovanje uzimanja psihoaktivnih supstanci, te da su iste potencijalno u riziku od aktuelnog poremećaja mentalnog zdravlja uzrokovano upotrebom jedne ili više psihoaktivnih supstanci. ¹

U identifikaciji opsega problema upotrebe droga pomažu i **studije procjene visokorizične upotrebe droga**. Posljednja procjena među osobama koje koriste droge injektiranjem u prethodnih mjesec dana izvedena je 2021. godine, pomoću dvije različite metode: množitelja usluga i procjene veličine populacije metodom uzastopnog uzorka (SS PSE), koristeći podatke RDS istraživanja seroprevalencije HIV-a, hepatitisa B i C među OID (Đurišić i sar., 2021). Metodom multiplikatora usluga procijenjeni broj osoba koje koriste droge injektiranjem u Podgorici iznosi 1120 [CI 95% 691-1550], dok stopa na 1000 stanovnika starosti 18-64 godine iznosi 8,5. Studija je zaključila da je potcjenjivanje moguće i da su stvarne brojke veće, jer je pandemija COVID-19 u zemlji i sa njom povezane mjere uzrokovale smanjenje mobilnosti i korišćenja usluga u vrijeme istraživanja.

Metodom SS_PSE procijenjeno je oko 1248 [CI 95% 901-2597] osoba koje koriste droge injektiranjem u glavnom gradu. Stopa na 1000 stanovnika starosti 18-64 godine iznosi 9,5.

S obzirom na sve navedeno, u ovoj oblasti, jedan od prioritetnih ciljeva mora biti održavanje kontinuiteta na dokazima zasnovanog monitoringa trendova prevalencije i obrazaca upotrebe psihoaktivnih supstanci. To će se postići održavanjem kontinuiteta standardizovanih istraživanja među mladima i kod odraslih, odnosno ESPAD i GPS istraživanja. Održavanje kontinuiteta u implementaciji ova dva istraživanja je utoliko značajnije jer ostvarenje punopravne saradnje sa EMCDDA (Evropskim centrom za monitoring droga i zavisnosti o drogama) predstavlja jedan od osnova za ispunjenje završnih mjerila Poglavlja 24 pregovaračkog procesa sa EU, u dijelu jačanja sposobnosti države da obezbijedi standardizovane nacionalne setove podataka. I ESPAD i GPS istraživanje relevantne međunarodne institucije koriste kao standard za procjenu prevalencije upotrebe supstanci među mladima i u opštoj populaciji, i kao osnov za evaluaciju programa, strategija i politika u oblasti droga.

1.1 PREVENCIJA

U cilju smanjenja potražnje za drogama prevencija predstavlja glavni i osnovni mehanizam i to na način jačanja mjera i metoda prevencije, obezbjeđivanja projektovanja, implementacije i održivosti preventivnih programa visokog kvaliteta kao i prevencija kroz promociju zdravlja i na taj način vršenje indirektnog uticaja na pojedince kako bi se spriječilo korišćenje droge, a to kroz stvaranje uslova za razvijanje zdravih stilova života. U smislu ovog strateškog dokumenta primarni akcenat je na sljedeće vidove prevencije: univerzalna, selektivna i indikovana.

Aktivnosti koje se preduzimaju u cilju razvoja navedenih oblika prevencije, pored toga što treba da imaju univerzalni karakter, odnosno da svaki pojedinac na isti način ima svijest o štetnim posljedicama korišćenja droge, takođe treba da budu usmjerene na određene ciljne grupe za koje postoji značajniji rizik korišćenja droga i razvoja zloupotreba droga, imajući u vidu različite faktore i okolnosti koje na to mogu uticati. Nedovoljna zastupljenost selektivne i indikovane prevencije, samim tim nedostatak definisanih standarda i načina evaluacije istih, predstavlja prepreku za postizanje kvaliteta i kontinuiteta sprovođenja programa.

Za preventivne aktivnosti potrebno je učešće svih zainteresovanih subjekata, a posebno onih čiji je uticaj od velikog značaja, a to su prvenstveno porodica, ustanove obrazovnog i zdravstvenog sistema, sve ustanove i institucije koje imaju bilo koju nadležnost u domenu oblasti droga, lokalna zajednica i mediji. Započinjanjem programa obuke za zaposlene koji rade sa mladima između ostalog (prosvetni radnici/e, zdravstveni radnici/e) može se raditi na uočavanju ranih prijetnji, tj. ranih pokazatelja rizičnog ponašanja, te adekvatno djelovati i usmjeriti intervencije na onima kojima su potrebne. Potrebno je staviti naglasak na vještine komunikacije, ponašanje i pružanje usluga, kao i vođenje strukturiranih intervjua i zadavanje standardizovanih upitnika sa mladima. U direktnom radu sa mladima, psiholozi/škinje, psihijatri/ce i druga obučena lica moraju staviti naglasak na rad na socio-emocionalnim vještinama, samopouzdanju, samopoštovanju, formiranju identiteta i granica, usvajanju poželjnih obrazaca ponašanja i zdravih stilova življenja, itd. Akcentovanje ovih oblasti u krajnjem rezultira uviđanjem štetnosti pojedinih oblika ponašanja i nalaženjem efikasnijih načina prevazilaženja problema, te i manjoj podložnosti zavisničkim oblicima ponašanja.

Intervencije prevencije u Crnoj Gori uključuju širok spektar komplementarnih pristupa. Većina realizovanih preventivnih aktivnosti u Crnoj Gori spada u domen univerzalne prevencije i realizuje se u obrazovnim ustanovama, u porodici i zajednici. Sledeći paragrafi opisuju glavne preventivne aktivnosti sprovedene poslednjih godina.

Postojeća mreža Savjetovališta za mlade pri Domovima zdravlja predstavlja značajan resurs za implementaciju, između ostalih, i programa univerzalne i selektivne prevencije upotrebe supstanci i neželjenih ponašanja, poput programa osnaživanja porodica, programa jačanja roditeljskih kompetencija za porodice sa adolescentima, programa učenja emocionalne pismenosti kod mladih, programa prevencije kockanja kod mladih, itd. U cilju unapređenja funkcionalnosti i sadržaja rada ovih savjetovališta, neophodno je prvo izvršiti detaljno mapiranje mreže, programa i načina rada postojećih Savjetovališta za mlade; potom, ukoliko se navedenim mapiranjem konstatuje izvodljivost, u narednoj fazi izraditi program rada Savjetovališta koji će uključiti nove teme i aktivnosti, te definisati indikatore uspješnosti implementacije ovih programa, proces monitoringa i evaluacije implementiranih aktivnosti.

U Crnoj Gori, preventivni programi u sistemu obrazovanja i vaspitanja sprovode se u skladu sa programom „Prevencija narkomanije u osnovnim školama“, sa pratećim Priručnikom, a u skladu sa kojim je takođe uveden i predmet „Zdravi stilovi života“ u osnovnim i srednjim školama. Od 2014. godine se takođe realizovao „Program osnaživanja porodica“ u 14 osnovnih škola, i to u saradnji Ministarstva prosvjete Crne Gore i UNODC (United Nations Office of Drugs and Crime) kao i program „Vještine za adolescenciju“ koji je sproveden u 18 škola i koji obuhvata razvoj vještina za prevenciju ukupnih socio-emocionalnih kompetencija i kapaciteta za prevenciju zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, nasilja i asertivnosti, a u okviru kojeg su sprovedene i obuke u kojima su učestvovala stručna lica. Takođe se realizuje se i inicijativa „Moje vrijednosti i vrline“ u saradnji Zavoda za školstvo i kancelarije UNICEF-a Crna Gora, nastala na temelju potrebe da se učenicima i školama obezbijedi snažnija podrška da razvijaju socijalne i emocionalne kompetencije.

Imajući u vidu da su mladi, odnosno učenici/e osnovnih i srednjih škola, najvažnija ciljna grupa prema kojoj je nužno sprovesti programe prevencije, nesporno je da već postoje preventivni programi i praksa, primjena koncepata po UNODC standardima, stručne službe, obučeni treneri/ce i nastavnici/e, međunarodna saradnja i iskustvo, kancelarije za prevenciju narkomanije koje su osnovane na lokalnom nivou, u okviru opština, i koje daju značajan doprinos prevenciji.

Međutim, ključni problemi sprovođenja prevencije koja će biti dovoljno efikasna jesu nedovoljno razvijene preventivne vještine, podrška učenicima/ama (posebno ranjivima) takođe nije dovoljna, a nastavnici/e nijesu dovoljno obučeni/e i samim tim kompetentni za sprovođenje određenih programa za prevenciju, broj stručnih saradnik/ca takođe nije dovoljan, postoji manjak koordinacije i povezanosti usluga u zajednici kao i manjak vannastavnih sadržaja.

Da bi se postigao apsolutni cilj prevencije potrebno je ojačati socio-emocionalne vještine kroz preventivne programe čiju dostupnost treba povećati, a u tom smislu potrebno je poboljšati razvojno-preventivne aktivnosti u prvom ciklusu osnovne škole, nastaviti primjenu postojećih programa i raditi na jačanju primjene, širiti programe na škole u sjevernoj regiji, sprovoditi vannastavne i školske akcije u povećanom obimu. U cilju postizanja apsolutne prevencije takođe je potrebno jačanje podrške učenicima/ama, sa fokusom na učenike/ce u riziku, ojačati razvijanje usluga u zajednici i programa saradnje sa Centrima za socijalni rad, primjenjivati standarde UNODC u radu kancelarija i definisati način saradnje sa školama.

Zakonom o sprečavanju zloupotreba droga propisano je da se radi sprovođenja aktivnosti iz oblasti prevencije zloupotrebe droga, u jedinicama lokalne samouprave obrazuju kancelarije za prevenciju bolesti zavisnosti (u daljem tekstu: kancelarije), a da nevladine organizacije koje sprovode programe iz oblasti prevencije zloupotrebe droga sarađuju sa kancelarijama. Na nivou sljedećih opština formirane su kancelarije: Podgorica, Nikšić, Cetinje, Herceg Novi, Ulcinj, Bar, Budva, Kotor, Bijelo Polje, Žabljak, Pljevlja. Međutim, u dosadašnjem radu kancelarija prepoznati su određeni izazovi/problemi, i to:

Identifikovani su sljedeći izazovi/problemi i potrebe u radu:

- Nerazumijevanje problematike sa nivoa donosilaca odluka,
- Nedostatak finansijskih sredstava,
- Oslanjanje na organizacije civilnog društva sa kojima sarađuju,
- Nepostojanje kontakta sa osobama/mladima koje/i koriste droge (u ovom dijelu kancelarije imaju različita iskustva i potrebe), ograničen kontakt kroz podjelu testova na droge, savjetodavnu podršku za mlade koji koriste droge i njihove porodice, dok jedan dio kancelarija konstatuje i postojanje nelagode i straha prilikom direktne komunikacije sa osobama/mladima koje/i koriste droge,
- Nepostojanje strukturisanog programa rada i „rad po osjećaju”,
- Nepostojanje dodatnih edukacija u odnosu na rad sa osobama koje koriste droge, (bolesti zavisnosti, programima koji su aktivni i aktuelni, mehanizmi preventivnog djelovanja, smanjenje štete, detox, metadon, buprenorfin),
- Nedovoljno razvijeni kapaciteti lokalnih kancelarija (u odnosu na različita tehnička znanja poput pisanja projekata, budžetiranja), te unapređenje kadrovske politike (zapošljavanje različitih vrsta profesionalaca: socijalni radnici/ce, sociolozi, psiholozi/škinje, saradnici/ce u socijalnoj inkluziji),
- Kancelarije upućuju na servise (organizacija civilnog društva) u lokalnoj zajednici, a poseban problem predstavlja situacija kada servisa u lokalnoj zajednici nema;
- Potreban sistem prikupljanja podataka i pospiješivanje razmjene informacija među kancelarijama,
- Potrebno razvijanje kapaciteta kontrolnog tijela za monitoring rada kancelarija,
- Jasno definisanje ingerencija kancelarija što je usko povezano sa nepostojanjem obavezujućih jasnih smjernica za rad,

- Nedostatak prostornih kapaciteta (postavlja se pitanje raspoloživosti prostornih resursa u posjedu opštine).

1.2 SISTEM TRETMANA ZAVISNOSTI OD DROGA U CRNOJ GORI

Pod tretmanom zavisnosti od droga podrazumijevaju se aktivnosti koje su direktno usmjerene ka osobama koje imaju zdravstvene, socijalne ili psihološke probleme i posljedice usljed upotrebe droga, a koja ima za cilj poboljšanje njihovog psihološkog, medicinskog ili socijalnog stanja, koju pružaju akreditovani profesionalci u skladu sa prihvaćenim medicinskim, psihološkim i socijalnim doktrinama.

Osobe koje koriste droge u Crnoj Gori tretman mogu dobiti u:

- Zdravstvenom sistemu (na primarnom, sekundarnom i tercijarnom nivou zdravstvene zaštite), i to u okviru 13 ambulantnih jedinica u domovima zdravlja, 2 ambulante jedinice u Kliničkom centru Crne Gore i Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici u Kotoru, jednoj jedinici u UIKS-u u kojima se distribuira OAT; kao i u 5 jedinica za stacionarno liječenje (Specijalna psihijatrijska bolnica u Kotoru, Opšta bolnica Kotor, Opšta bolnica Bijelo Polje, Opšta bolnica Nikšić, i Klinika za psihijatriju Kliničkog centra Crne Gore u Podgorici).
- Sistemu socijalne zaštite, u terapijskim zajednicama, u civilnom sektoru, u penalnim ustanovama.

Liječenje poremećaja nastalih upotrebom droga u Crnoj Gori sprovodi se u skladu sa važećim zakonima, podzakonskim aktima i protokolima liječenja. Osobi koja koristi droge se pruža pomoć u skladu sa stručnim smjernicama, koja obuhvataju postupke i mjere zdravstvene i socijalne zaštite, kao što su detekcija, dijagnostika, urgentne intervencije, detoksikacija, psihofarmakološko liječenje osnovne bolesti i komorbiditeta, produženo liječenje, socijalnu rehabilitaciju i resocijalizaciju, obezbjeđenje stalne stručne pomoći, savjetovanje, prevenciju i saniranje štetnih posljedica nastalih zloupotrebom droga, praćenje, kao i porodičnu terapiju.

Kada govorimo o potražnji za tretmanom zavisnosti od droga u Crnoj Gori, važno je ukazati na "Registar narkomanije", odnosno **registar potražnje za tretmanom usljed upotrebe droga** koji je u Institutu za javno zdravlje uveden 2013. godine. Registar je u nacionalnoj legislativi nazvan "Registar narkomanije" u skladu sa Zakonom o zbirkama podataka u oblasti zdravstva⁴², kojim se reguliše oblast sakupljanja podataka iz javno-zdravstvenih ustanova u Crnoj Gori. "Registar narkomanije" je u metodologiji, definicijama, sadržaju formulara za prijavu u potpunosti usklađen sa standardnim protokolom 3.0 EMCDDA. Uz podatke koji su nacionalnom legislativom definisani kao obavezni za sve registre, obrazac za prijavu u registar sadrži samo ključne stavke koje su definisane ovim protokolom, koji je u fazi usvajanja registra bio takođe u fazi usvajanja, a sada predstavlja standard za sve zemlje EU.

⁴² Ministarstvo zdravlja Crne Gore (2008), Zakon o zbirkama podataka u oblasti zdravstva, Službeni list Crne Gore, br. 80/2008 i br 40/2011, Ministarstvo zdravlja Crne Gore, Podgorica
<https://wapi.gov.me/download-preview/c661a759-b2a5-4610-95a6-901dc93d12b1?version=1.0>

Podaci o osobama koje koriste droge koje se liječe u centrima za tretman javnih zdravstvenih ustanova evidentiraju se elektronski direktno u Registru narkomanije ili se pak šalju u papirnoj formi i potom unose u registar od strane osoblja registra. Prijavljene podatke provjeravaju voditelj registra i zamjenik voditelja, a u slučaju nedostajućih, nejasnih ili nedosljednih podataka kontaktira se odgovorno lice u centru za tretman radi dopune ili korekcije prijave. Tada se konačan oblik prijave evidentira u registru.

	Prvi zahtjevi za tretmanom							Prethodno u tretmanu						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Opioidi	100	140	89	97	198	12	76	487	965	190	155	191	168	331
Kokain	3	1	1	0	8	0	3	1	1	0	0	7	2	0
Drugi stimulansi	0	0	0	3	2	0	0	0	0	2	0	0	1	0
Hipnotici i sedativi	12	5	1	1	7	0	0	21	24	9	5	1	14	0
Halucinogeni	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	3	0
Isparljive supstance	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Kanabis	8	3	1	1	7	1	5	3	4	7	5	0	2	0
Drugo/nepoznato*	0	0	0	0	0	0	0	100	161	36	48	23	0	0
Ukupno	125	149	92	102	222	13	97	612	1157	244	213	222	190	331

Tabela br.3: Broj prvih zahtjeva za tretmanom i broj prethodno liječenih prema primarnoj drogi⁴³

Međutim, broj prijavljenih potražilaca tretmana u Registru narkomanije je uobičajeno nizak iz godine u godinu, kako zbog slabog pridržavanja obaveze redovnog prijavljivanja novih tražilaca tretmana tako i zbog nepridržavanja obaveze ažuriranja prijave u novoj kalendarskoj godini, a što je standardna metodologija funkcionisanja registra. Od upostavljanja registra 2013. godine, IJZ sprovodi edukacije i obilaskе terena u cilju prevazilaženja nekih od ovih izazova. U novembru 2021. godine je sprovedena ponovna edukacija svih pružalaca podataka.

Na osnovu podataka iz podnešenih prijava, najveći udio prijavljenih zahtjeva za tretmanom u 2022. godini je iz vanbolničkih ustanova. Glavni način dolaska na tretman je lični dolazak. Upotreba opioida uzrokovala je 93.9% svih prijavljenih zahtjeva za tretmanom u Crnoj Gori. Mali broj prijavljenih u kategorijama koje nijesu opijati ne dozvoljava zaključak o promjenama u trendovima i obrascima upotrebe ovih supstanci.

U pogledu konkretnih tretmana dostupnih u Crnoj Gori, potrebno je istaći postojanje **Tretmana opioidnim agonistima (OAT)** koji se odnosi na primjenu agonista opijata za tretman zavisnosti o opijatima. Tretman opioidnim agonistima u Crnoj Gori uključuje detoksikaciju i tretman održavanja metadonom i buprenorfinom. Metadon je uveden 2004. godine, a buprenorfin 2015. godine. OAT je sada dostupan na trinaest distributivnih punktova kojima upravljaju isključivo javne zdravstvene ustanove (Centri za mentalno zdravlje u okviru Domova zdravlja i jedan OAT punkt na sekundarnom nivou zdravstvene zaštite – Klinički centar Crne Gore). Pojedini OAT centri primjenjuju samo terapiju metadonom, dok drugi

⁴³ Izvor: Registar narkomanije, Institut za javno zdravlje Crne Gore

obezbjeduju i metadon i buprenorfin. Većina jedinica koje pružaju tretman metadonom imaju ograničenje u broju pacijenata/kinja koji mogu biti u programu odjednom, dok pojedine jedinice za tretman buprenorfinom imaju preko 400 korisnika/ca. Većina OAT klijenata/kinja - oko dvije trećine, prima buprenorfin, dok se oko trećina liječi metadonom.

Pristup OAT tretmanu podrazumijeva sljedeće kriterijume za uključivanje: osoba mora imati 18 ili više godina i uput ljekara opšte prakse za psihijatrijsko liječenje. Neki centri insistiraju na tome da član porodice bude partner u liječenju – što se smatra posebno važnim kada se daju veće količine supstitucionog lijeka. Po prijemu klijent/kinja potpisuje ugovor u kojem su jasno navedena njegova prava i obaveze.

Sljedeći dokumenti regulišu OAT u Crnoj Gori:

- Zavisnost o opioidima – Nacionalne smjernice dobre kliničke prakse (Ministarstvo zdravlja Crne Gore, 2018),
- Smjernice za primjenu metadona među korisnicima droga (Dom zdravlja Podgorica, 2010).
- Smjernice za farmakoterapiju osoba zavisnih od opijata buprenorfinom (Ministarstvo zdravlja Crne Gore, 2019b). Ove Smjernice su usvojene 2019. godine i okončale su primjenu ranijeg „Uputstva o propisivanju i distribuciji lijeka buprenorfin korisnicima u javnim zdravstvenim ustanovama, koje je donešeno 2017. godine (Ministarstvo zdravlja Crne Gore, 2017.),
- Pravilnik o stručnim smjernicama za pružanje pomoći osobama koje koriste droge (Ministarstvo zdravlja Crne Gore, 2019a),

Za obezbjeđenje metadona i buprenorfina zadužen je Fond zdravstvenog osiguranja Crne Gore. Godišnje se za nabavku supstitucionih lijekova u Crnoj Gori potroši oko pola miliona eura⁴⁴.

U saradnji sa EHRA – Evroazijskom asocijacijom za smanjenje štete, NVO Juventas je 2021. godine sproveo nacionalno reprezentativnu, kombinovanu kvalitativnu i kvantitativnu studiju o zadovoljstvu korisnika OAT programa u zemlji. Najrelevantniji nalazi ukazuju da je zadovoljstvo korisnika (ali i pružalaca usluga) usko povezano sa brojem korisnika na OAT programu – što je veći broj korisnika, manje je zadovoljstvo programom i jednih i drugih. I korisnici i pružaoci OAT tretmana smatraju da je ograničenje broja korisnika na jednom sajtu, kao i adekvatni uslovi za redovno testiranje, neophodni preduslovi za adekvatno funkcionisanje programa. Korisnici smatraju da je buprenorfin veoma prisutan na crnom tržištu i da se

⁴⁴ Marković, M., Vujović, I., Đekić, V., Mijović, M. (2020), Kako premostiti jaz u finansiranju i ostvariti održivost odgovora na HIV. Analiza budžeta Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja i pravde, DPNSEE i NVO Juventas, Podgorica

<https://dpnsee.org/document/kako-premostiti-jaz-u-finansiranju-i-ostvariti-odrzivost-odgovora-na-hiv-analiza-budzeta-ministarstava-zdravlja-rada-i-socijalnog-staranja-i-pravde/>

koristi neregularno, ali kada se pravilno koristi, on je lijek koji spašava živote i pruža funkcionalnost i mogućnost da se vodi normalan život.⁴⁵

Epidemija virusa COVID-19 imala je uticaj na zdravstveni sistem u zemlji, uključujući i OAT. Najznačajniji uticaj bio je u tome što pojedini centri određeno vrijeme nijesu mogli primiti nove klijente/kinje, dok je većina morala prilagoditi svoju rutinu novim okolnostima, koje su uključivale promjenu učestalosti administracije lijeka i testiranja, odnosno odobravanje većeg broja doza za kućnu upotrebu, manje ličnih kontakata sa klijentima/kinjama itd.

Broj jedinica koje pružaju OAT na primarnom nivou zdravstvene zaštite		Broj osoba na OAT		
		Metadon	Buprenorfin	Ukupno OAT
2017	16*	333	864	1197
2018	16	287	999	1286
2019	16	298	1138	1436
2020	16	277	1306	1583
2021	16	252	1437	1689
2022	16	232	1184	1416

Tabela br.4: Broj jedinica za primjenu OAT i broj osoba koje primaju terapiju opioidnim agonistima (2017-2022) u 13 Centara za mentalno zdravlje, KCCG, Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici Dobrota, UIKS

OAT se u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija sprovodi kao vid tretmana osoba koje su bile uključene u ovaj vid liječenja prije dolaska na odsluženje kazne zatvora, uz obaveznu medicinsku dokumentaciju o takvom liječenju. Pacijent/kinja prima terapiju opioidnim agonistima u skladu sa dozom koju je odobrio psihijatar u UIKS-u, a uzimajući u obzir izvještaj psihijatra iz OAT programa prije odlaska u zatvor i trenutno stanje (fizičko i mentalno zdravlje) pacijenta/kinje, kao i medicinske indikacije za sprovođenje OAT konstatovane tokom redovnog psihijatrijskog pregleda koji se obavlja u prva 24 sata nakon prijema u zatvor.

Izvor: Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, direktni kontakt

Godina	Broj osoba na OAT u UIKS-u
2017	107
2018	204
2019	133
2020	162
2021	127
2022	147

Tabela br.5: Broj osoba koje primaju terapiju opioidnim agonistima (2017-2022) u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija⁴⁶

Kada govorimo o **sekundarnom nivou** zdravstvene zaštite koegzistiraju oba oblika liječenja osoba koje koriste drogu – bolničko i vanbolničko. U Opštoj bolnici Nikšić postoji Psihijatrijsko odjeljenje sa 26 postelja opšte psihijatrije (nema psihijatrijske ambulante), dok u Opštoj bolnici Bijelo Polje postoji Psihijatrijsko

⁴⁵ Studija je trenutno u procesu objavljivanja, autori ovog teksta su imali pristup rezultatima studije

⁴⁶ Izvor: Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, direktni kontakt

odjeljenje sa 16 postelja opšte psihijatrije. U Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici Kotor postoji Odjeljenje za bolesti zavisnosti (237 psihijatrijskih kreveta ukupno u bolnici, 9 za OKD), a u sklopu bolnice postoji i ambulanta psihijatrije. U Opštoj bolnici Kotor postoje tri kreveta u okviru detoksikacione sobe.

Na **tercijarnom nivou** zdravstvene zaštite, osobe koje koriste droge se liječe na Psihijatrijskoj klinici Kliničkog centra Crne Gore (u trenutnim uslovima privremenog objekta je 20 kreveta).

Shodno preporukama iz Završnog izvještaja o realizaciji prethodne strategije u ovoj oblasti, potrebno je naći rješenje u vezi uočenih organizacionih teškoća vezanih za distribuciju supstitucione terapije (metadon i buprenorfin), kako u domovima zdravlja tako i u KCCG. Preporučuje se sagledavanje rješenja za prepoznate teškoće oko mogućnosti i kapaciteta za hospitalizaciju osoba ženskog pola usljed bolesti zavisnosti od droga.

1.2.1 GEOGRAFSKA DISTRIBUCIJA MOGUĆNOSTI SISTEMA TRETMANA U CRNOJ GORI

Geografska distribucija mogućnosti tretmana zbog upotrebe droga može se ocijeniti kao *djelimično neujednačena*, pri čemu se većina pružalaca usluga nalazi u glavnom gradu, gdje živi trećina stanovnika zemlje. Situacija je slična kada se uzmu u obzir Drop in centri, od kojih su dva u glavnom gradu, a jedan u Baru.

U narednom segmentu je pružen prikaz kapaciteta nacionalnih zdravstvenih ustanova.

Klinički centar Crne Gore (KCCG)

U pogledu podataka o broju pregledanih pacijenata u supstitucionim ambulantomama u KCCG, važno je istaknuti da je najmladji pregledani pacijent bio starosti 24 godine, dok je najstariji pacijent starosti 62 godine. Najveći broj pacijenata je dobi između 36 i 53 godine. Takođe, dostupne procjene ukazuju da se prosječno pregleda oko 150 pacijenata na mjesečnom nivou od strane ljekara, psihijataru u DZ na Koniku. Važno je napraviti jasnu razliku između broja pregledanih pacijenata u DZ na Koniku i broja pacijenata koji podižu terapiju u DZ na Koniku, koji se istovremeno pregledaju u KCCG. Broj pacijenata koji podiže terapiju u DZ na Koniku je između 330 i 350.

2023. godina	Januar	Februar	Mart	April	Maj	Jun	Jul	Avgust	Septembar	Oktobar	Novembar	Decembar
Ukupan broj pregleda	344	313	243	302	274	266	271	265	266	261	260	255
Muškarci	325	293	224	281	254	248	253	247	247	245	242	238

Žene	19	20	19	21	20	18	18	18	19	16	18	17
------	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Tabela br.6: Podaci KCCG-a o broju pregledanih pacijenata

U KCCG u supstitucionim ambulantom trenutno su zaposlena dva psihijatra za rad sa pacijentima/kinjama. Rad ambulanti je organizovan vikendom. Svaki pacijent/kinja se pregleda jednom mjesečno, a rade se i testovi na prisustvo PAS. Jedan dio pacijenata koji se pregleda u KCCG dobija terapiju u ambulanti (oko 130 pacijenata), dok jedan dio pacijenata/kinja preuzimaju terapiju u DZ na Koniku (oko 350 pacijenata). Za period 2023. godine, može se istaći značajan broj povećanja testiranja na Hepatitis C i HIV, što je aktivnost koju je neophodno nastaviti i u narednom periodu. Takođe, veliki broj pacijenata/kinja sa HCV infekcijom su uspješno završili tretman.

Potrebno je ojačati nivo postojeće saradnje sa JU za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci Podgorica. U narednom periodu sprovođenja strategije bi bilo potrebno staviti dodatni akcenat na registrovanje i primjenu depo preparate lijeka buprenorfin. Na taj način bi se u značajnoj mjeri smanjila mogućnost zloupotrebe buprenorfina, što i pokazuju iskustva iz regiona, naročito Slovenije.

Specijalna psihijatrijska bolnica Kotor

Odeljenje za liječenje bolesti zavisnosti u okviru Specijalne psihijatrijske bolnice u Kotoru je kapaciteta ukupno 21 postelje i organizaciono je podjeljeno na dvije jedinice – dio predviđen za liječenje narkomanije koji broji 9 postelja zatvorenog tipa i dio predviđen za liječenje alkoholizma od 12 postelja koji je poluotvorenog tipa. Na Odeljenju za liječenje bolesti zavisnosti se pored dobrovoljnog liječenja vrši i realizacija sudskih mjera. Dužina hospitalnog tretmana se kreće od 21 dan do nekoliko mjeseci u zavisnosti od sudske odluke. Pacijentima/kinjama se često pored mjere liječenja izriče i kazna zatvora, tako da je uspostavljena saradnja sa UIKS-om i sudovima, a kao vid nastavka rehabilitacije postoji saradnja i sa JU za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci Podgorica. Liječenje podrazumijeva osnovne dijagnostičke metode (laboratorijske analize, internistički pregled, psihološko testiranje MSCT endokranijuma EEG, konsultativni specijalistički pregledi), psihijatrijsku procenu i praćenje, medikamentozno lečenje, detoksikacionu i supstitucionu terapiju (metadonom i buprenorfinom), psihoterapiju (individualna i grupna, sistemska porodična, KBT, transakciona), radno-okupacionu terapiju i edukaciju iz bolesti zavisnosti. S obzirom na ograničenost kapaciteta Odeljenja postoji lista čekanja koja se objavljuje na sajtu bolnice. Takođe, ne postoji odeljenje koje je predviđeno za liječenje žena koje koriste droge.

Tokom 2022. godine liječeno je 95 pacijenata sa dijagnozom narkomanije, od čega 12 pacijenata sa sudskom mjerom obaveznog liječenja, dok je tokom 2023. godine na Odeljenju za bolesti zavisnosti realizovano je ukupno 120 prijema od čega je 62 prijema zbog upotrebe droga. Takođe je realizovano ukupno 39 prijema pacijenata sa mjerom obaveznog liječenja.

Identifikovana područja u kojima je neophodno unapređenje u sistemu tretmana korisnika droga u Crnoj Gori

- Kako je to navedeno i u prethodnom strateškom dokumentu, „da bi mogli u potpunosti da učestvuju u tretmanu osoba sa problemima vezanim za upotrebu droga, ljekari/ke opšte prakse

moraju biti ojačani i opremljeni profesionalnim protokolima liječenja razvijenim od strane stručnih tijela“ (Ministarstvo zdravlja Crne Gore, 2013). Ista vrsta osposobljavanja i protokola neophodna je i timovima izabраниh pedijatara/ica, obzirom na to da će se oni sve češće, a su skladu sa trendovima, u svome radu susrijetati sa ovom vrstom izazova;

- Potrebna je dodatna obuka u liječenju zavisnosti od droga za specijaliste psihijatrije, posebno u oblasti OAT programa;
- Za psihologe/škinje i druge profesionalce u oblasti mentalnog zdravlja, najvažniji nedostajući modaliteti za adekvatno pružanje usluga osobama koje koriste droge bili bi porodična psihoterapija i intervencije iz domena kognitivno-bihevioralne terapije.
- Kapaciteti za stacionarno liječenje zavisnosti od droga Specijalne bolnice za psihijatriju u Kotoru i Psihijatrijske klinike Kliničkog centra Crne Gore su nedovoljni i neadekvatni. U Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici Kotor bolničko liječenje muških pacijenata je ugroženo velikim brojem pacijenata po sudskim naredbama (obavezno liječenje), dok za pacijente ženskog pola ne postoje adekvatni uslovi za tretman zavisnosti.
- Programi opioidne agonističke terapije u zemlji trebaju značajna poboljšanja na nekim od ključnih lokacija u smislu organizacije i pružanja usluga, ali i obezbjeđenja adekvatnih osnovnih uslova i za pružaoce/teljke usluga i za pacijente/kinje. Neki centri su višestruko opterećeni, što utiče na kvalitet njege i motivaciju zdravstvenih radnika/ca i saradnika/ca za rad u ovim specifičnim uslovima pružanja usluga.

1.3 TRETMAN ZATVORENIKA/CA U UPRAVI ZA IZVRŠENJE KRIVIČNIH SANKCIJA

Sistem zdravstvene zaštite u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija je u nadležnosti Uprave za izvršenje krivičnih sankcija. U toku 2023. godine, u Upravi je boravilo 941 lica lišenih slobode (zatvorenici/e i pritvorenici/e), od čega je 500 zatvorenika/ca, a 441 pritvorenik/ca. Ukupan broj smještajnih kapaciteta je 1 333 mjesta.

U Upravi za izvršenje krivičnih sankcija se obavljaju opšti zdravstveni pregledi, stomatološki pregledi, kao i pojedine vrste specijalističkih pregleda, a uzimaju se i uzorci za laboratorijske pretrage. Ostale vrste zdravstvenih usluga pružaju se u javnim zdravstvenim ustanovama Kliničkom centru Crne Gore, opštim i specijalnim bolnicama u Crnoj Gori.

Služba za zdravstvenu zaštitu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija postupa u skladu s revidiranim Upustvom o zdravstvenoj zaštiti osuđenih i pritvorenih lica koji je donijet od strane starješine Uprave za izvršenje krivičnih sankcija u martu 2019. godine. Ovo Upustvo je donijeto na osnovu nacionalnih propisa iz oblasti zdravstvene zaštite i usklađeno je sa preporukama i smjernicama eksperata Savjeta Europe, preporukama Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Istanbulskim protokolom, na koji način je znatno unaprijeđen postupak pružanja zdravstvene zaštite, pregledi pacijenata, protokoli, upisnici i evidencije koji su sastavni dio ovog internog upustva.

Prilikom prijema zatvorenika/ca u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija ljekarski pregled se vrši u roku od 24 časa, kao i pregled psihijatra ukoliko se evidentira postojanje psihičkih smetnji.

U okviru UIKS-a preduzima se niz postupaka i mjera zdravstvene zaštite u skladu sa smjernicama datim u Pravilniku o stručnim smjernicama za pružanje pomoći zavisniku od droga donijetim od strane Ministarstva zdravlja 2018. godine koje obuhvataju: detekciju i dijagnostiku bolesti zavisnosti, tretman

bolesti zavisnosti i smanjenje štete i rizika povezanih sa zloupotrebom droga tokom boravka u zatvoru. Alati smanjenja štetnosti za osobe koje koriste drogu podrazumevaju individualno savjetovanje pacijenata od strane troje ljekara specijalista psihijatrije, edukaciju, testiranje, motivaciju i upućivanje na liječenje. Na taj način psihijatrijska opservacija i liječenje, kao i individualni psihoterapijski tretman i podrška, dostupni su 24h.

Pacijentima/kinjama se takođe ordinira supstitucionna terapija buprenorfinom i metadonom, u skladu sa dozom odobrenom od strane zatvorskog specijaliste psihijatra, a uzimajući u obzir eventualno postojanje izvještaja ordinirajućeg (neuro)psihijatra o liječenju supstitucionom terapijom prije dolaska u Upravu za izvršenje krivičnih sankcija i trenutno zdravstveno (somatsko i psihičko) stanje pacijenta/kinje, kao i postojanje medicinskih indikacija za sprovođenje supstitucione terapije postavljenih psihijatrijskim pregledom pacijenta/kinje koji se sprovodi tokom prvih 24h od prijema lica u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija. Izveštaj ne smije da bude stariji od mesec dana.

Prilikom uvođenja supstitucione terapije (buprenorfin/metadon) pacijent/kinja potpisuje korisnički ugovor kojim daje svoju saglasnost, te prihvata sva prava i obaveze programa navedene u ugovoru. Podjela supstitucione terapije u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija obavlja se u zatvorskim ambulantomama ili drugim odgovarajućim prostorima, uz prisustvo medicinskog tehničara i zaštitara. Ukoliko je pacijent/kinja zloupotrijebio/la supstitucionu terapiju, medicinski tehničar je dužan sačiniti službenu zabilješku koju dostavlja rukovodiocu organizacione jedinice Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, o čemu obavještava ordinirajućeg psihijatra. Farmaceutski tehničar u saradnji sa medicinskim tehničarom vodi posebnu evidenciju o izdatoj i podijeljenoj količini supstitucione terapije.

Urin zatvorenika/ca povremeno se testira na prisutnost PAS-a. Testiranju prisustvuje medicinski tehničar, a rezultat screening testa se posebno bilježi. Ako lice odbije testiranje, smatra se da je nalaz pozitivan na PAS, što predstavlja teži disciplinski prekršaj u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija. Psiholozi/škinje koji su radno angažovani u Odsjeku za tretmana zajedno sa zatvorskim psihijatrom sprovode program – trening socijalnih vještina za grupu mentalno oboljelih lica, kao i program za zavisnike od PAS-a – trening socijalnih vještina. Kako bi se smanjila šteta od zloupotrebe PAS-a kod lica koja borave u zatvoru, a koji su dugogodišnji zavisnici sa nedostatkom individualne sposobnosti i sposobnosti održavanja apstinencije, specijalista psihijatar uvodi supstitucionu terapiju tokom boravka u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija. Terapiju za liječenje infekcija i polno prenosivih bolesti propisuje specijalista infektolog u Kliničkom centru Crne Gore - Klinika za infektivne bolesti. O daljnjem liječenju pacijenta/kinje odlučuje doktor specijalista infektolog. Lice sa potvrđenom infekcijom propisuje se terapija, koju koristi tokom boravka u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, uz obavezu redovne nedeljne kontrole od strane doktora specijaliste infektologa.

U Upravi za izvršenje krivičnih sankcija u toku 2023. godine 2 lica je zaraženo virusom HIV, 46 lica infekcijom hepatitis C, 2 lica je zaraženo infekcijom hepatitis B. Na supstitucionoj terapiji bilo je 161 lice (20 lica na metadonskoj terapiji, a 141 na buprenorfinskoj terapiji).

U narednom periodu sprovođenja politike u oblasti droga u zatvorskom sistemu potrebno je umrežavanje informacionog sistema u zatvorima sa informacionim sistemom KCCG i domovima zdravlja kako bi se vršilo elektronsko zakazivanje specijalističkih pregleda. Takođe, potrebno je uvesti nove terapijske opcije

liječenja lica koja se nalaze na supstitucionoj terapiji. Dalje, potrebno je povećati broj lica uključenih u psihosocijalni tretman i omogućiti licima koja su bila lišena slobode da se adekvatno liječe i rehabilituju nakon izlaska iz zatvora.

1.4 REHABILITACIJA/RESOCIJALIZACIJA

U skladu sa preporukama iz srednjoročne evaluacije Strategije, potrebno je unaprijediti programe rehabilitacije i reintegracije, tretirajući ih kao dva segmenta u okviru cijelog procesa oporavka. U narednom periodu potrebno je obraditi temu »oporavka« (Engl: Recovery) u cilju podizanja svijesti i preveniranja stigme i diskriminacije u odnosu na osobe koje su u tretmanu bolesti zavisnosti i njihovog povratka u radni kontekst kao korisne članove društva i porodice.

Institucije i ustanove iz domena socijalnog staranja treba da prepoznaju ove teme, u skladu sa međunarodnim dobrim praksama i izrade namjenske programe.

JU za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci u Podgorici osnovana je 2008. godine (50 kreveta), dok od 2015. godine postoji i paviljon za ženske osobe (15 kreveta). Ustanova je u nadležnosti Sekretarijata za socijalnu zaštitu. U Javnoj ustanovi za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci Podgorica od 2008. godine postoji oporavak kao metodološki okvir za tretman bolesti zavisnosti. Misija tretmana u Javnoj ustanovi Podgorica jeste postizanje uspješne apsitinencije nakon rehabilitacije, kao i funkcionalnan i kvalitetan život u oporavku. Promijena ranijeg životnog stila, odnosno destruktivnih i autodestruktivnih obrazaca ponašanja klijenata odvija se planira i sprovodi kontinuirano i organizovano.

Uloga ove ustanove je komplementarna sa mrežom tretmana u sistemu javnog zdravstva, jer obezbjeđuje stacionarno liječenje, kao i rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika. Modaliteti liječenja uključuju grupnu i individualnu terapiju, porodičnu terapiju, radnu terapiju, praćenje zdravstvenog stanja itd.

Tretman u ovoj ustanovi traje najmanje 12 mjeseci i to rezidencijalnog liječenja, a sastoji se od tri faze: adaptacije, rehabilitacije i resocijalizacije. Nakon ove faze slijedi 12 mjeseci nerezidencijalnog tretmana koji podrazumijeva podršku novim klijentima/kinjama koji su započeli rezidencijalno liječenje i volontiranje za one klijente/kinje koji su sopstvenim primjerom pokazali da su usvojili zdrave i konstruktivne obrasce ponašanja.

Prosječan broj klijenata/kinja u Javnoj ustanovi u toku 2023. godine bio je 45 na mjesečnom nivou i to 30 klijenata/kinja na rezidencijalnom i 15 klijenta/kinje na nerezidencijalnom tretmanu. Od ovog broja u Sektoru za tretman zavisnika prosječan broj klijenata na mjesečnom nivou bio je 27 na rezidencijalnom tretmanu i 13 klijenata na nerezidencijalnom dijelu tretmana (prosječno 40 klijenata na cjelokupnom tretmanu). U Sektoru za tretman zavisnica na mjesečnom nivou u prosjeku bilo je 3 klijentkinje na rezidencijalnom tretmanu i 2 klijentkinje na nerezidencijalnom (prosječno 5 klijentkinja na cjelokupnom tretmanu).

Oporavak ima za cilj postizanje uspješne apsitinencije od psihoaktivnih supstanci (uključujući i alkohol, kockanje) nakon rehabilitacije, kao i funkcionalnan i kvalitetan život u zajednici. Ovaj koncept počiva na pretpostavkama da osobe koje koriste droge, ukoliko žele prestati sa konzumacijom istih, moraju osnažiti

svoje lične kapacitete, promijeniti način života (navike, društvo) i naučiti nove socijalne vještine kako bi apstinenciju nakon stacionarnog tretmana učinili održivom.

Ponašajni mehanizmi fokusirani na oporavak (postupci koji se ponavljaju) dovode do stabilnosti apstinencije i progresivnom pokretu ka boljem zdravstvenom i socijalnom funkcionisanju. Efekti promjena u ponašanju ogledaju se u jačanju nade u oporavak, porast samopouzdanja, poboljšanje vještina donošenja odluka i snalaženja, povećanu porodičnu i socijalnu podršku i duhovno buđenje (iznenadne epifanije i prekretnice; pojašnjenje vrijednosti i životnih ciljeva; porast osjećaja svrhe i značaja života).

Oporavak uključuje brojne promjene u načinu života bez kojih uspostavljanje dugotrajne apstinencije kod većine nije moguće. Te zajedničke faktore oporavka dijele osobe s različitim životnim pričama, s nekim manjim razlikama koje su oblikovane prema dobi započinjanja oporavka, polu, etničkoj pripadnosti, seksualnoj orijentaciji, izboru primarne droge, nivou kapitala za oporavak i stepenu vjerske orijentacije.

Tretman se sprovodi kroz:

- Psihijatrijsko praćenje,
- Individualnu psihoterapiju što podrazumijeva obavljanje psiholoških ispitivanja, utvrđivanje psihičkih i psihomotornih sposobnosti klijenata/kinja, tretman usmjeren na reuspostavljanje emocionalnih i ponašajnih kapaciteta klijenta/kinja,
- Grupne terapije kroz program »12 koraka«, orijentisanost na nove načine življenja i postepeno formiranje novih životnih programa,
- Radno - okupacionu terapiju koja obuhvata manuelne, kreativne, rekreativne, edukativne i ostale aktivnosti, s ciljem korekcije ponašanja i poboljšanja određene fizičke i mentalne kondicije,
- Rad sa porodicom koji predstavlja veoma značajan segment u cjelokupnom tretmanu jer zavisnost nije samo bolest pojedinca već i cijele porodice;
- sportsko-rekreativne aktivnosti koje se odvijaju svakodnevno s ciljem poboljšanja opšteg psihofizičkog stanja klijenata, sve sportske aktivnosti se odvijaju u posjedovnim kapacitetima Javne ustanove: teretani, bilijaru, stonom tenisu, fudbalskim i košarkaškim terenima.

Kako je odluka uključivanja u tretman dobrovoljna, tako i sam ishod rehabilitacije i resocijalizacije umnogome zavisi od kapaciteta klijenta/kinja i njihove volje za promjenom dosadašnjih životnih stilova i navika.

Prepoznati izazovi u radu Javne ustanove za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci su da je u Instituciji zaposlen nedovoljan broj stručnih lica, da je značajno veći broj klijenata u odnosu na broj klijentkinja, a prepoznaje se i veća potreba umrežavanja sa ostalim ustanovama koje pružaju podršku populaciji osoba koje koriste droge.

STRATEŠKI CILJ 1: Unaprijeđena održivost i funkcionalnost nacionalnog sistema namijenjenog smanjenju potražnje droga

OBLAST: PREVENCIJA

Operativni cilj 1:	Prevenirati upotrebu droga i podići nivo svijesti o negativnim uticajima droga		
Indikator učinka 1: Definisati i implementirati nacionalne standarde prevencije usklađene sa Evropskim preventivnim kurikulumom	2023	2025	2027
	Trenutno ne postoje jasno definisani nacionalni standardi namijenjeni prevenciji upotrebe droga	Definisani i usvojeni nacionalni standardi namijenjeni prevenciji upotrebe droga (Usvojeni standarsisu usklađeni sa Evropskim preventivnim kurikulumom)	Standardi se primjenjuju u svim institucijama na nacionalnom nivou i svim lokalnim samoupravama (25 lokalnih samouprava)
Indikator učinka 2: Uspostavljena objedinjena baza podataka o obuhvatu svih standardizovanih programa prevencije namijenjenih svim starosnim grupama	2023	2025	2027
	Trenutno ne postoji objedinjena baza podataka o broju standardizovanih programa prevencije namijenjenih svim starosnim grupama	Mapiranje svih programa prevencije namijenjenih svim starosnim grupama	Uspostavljena funkcionalna objedinjena baza podataka o obuhvatu svih standardizovanih programa prevencije namijenjenih svim starosnim grupama

OBLAST: TRETMAN

Operativni cilj 2:	Poboljšanje i povećanje dostupnosti usluga liječenja/tretmana osoba koja koriste droge		
Indikator učinka 1: Uključivanje novih oblika terapija namijenjenih tretmanu osoba koje koriste droge (Izvor podatka: Odluka o određivanju osnovne i doplatne vrste lijekova)	2023	2025	2027
	Trenutno su dostupne 2 vrste terapija namijenjene tretmanu osoba koje koriste droge	3 vrste terapija namijenjene tretmanu osoba koje koriste droge su dostupne (Depo preparat Buprenorfina)	4 vrste terapija namijenjene tretmanu osoba koje koriste droge su dostupne (Nalokson)

Indikator učinka 2:	2023	2025	2027
Povećan broj prijema korisnika/ca JU za smještaj i rehabilitaciju korisnika psihoaktivnih supstanci	U JU za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci Podgorica je trenutno smješteno: 27 muškaraca korisnika 3 žene korisnice	Povećan broj prijema korisnika/ca JU za smještaj i rehabilitaciju korisnika psihoaktivnih supstanci 20% povećan broj muškaraca korisnika 100% povećan broj žena korisnica (6 korisnica)	Povećan broj prijema korisnika/ca JU za smještaj i rehabilitaciju korisnika psihoaktivnih supstanci 20% povećan broj muškaraca korisnika 100% povećan broj žena korisnica (12 korisnica)

OBLAST REHABILITACIJA I RESOCIJALIZACIJA

Operativni cilj 3:	Povećan i unaprijeđen pristup rehabilitaciji i resocijalizaciji osoba koje su koristile droge		
Indikator učinka 1:	2023	2025	2027
Unaprijeđen postojeći sistem saradnje između Centara za socijalni rad i licenciranih pružalaca usluga socijalne i dječije zaštite, kada su u pitanju usluge socijalne i dječije zaštite koje se odnose na korisnike psihoaktivnih supstanci.	Postojeća procedura za pružanje licenciranih usluga nije u potpunosti funkcionalna iz razloga nepostojanja definisanih cijena za određeni broj usluga	Definisane procedure i nadležnosti za finansiranje licenciranih usluga i izrađena metodologija za izračunavanje cijena usluga socijalne i dječije zaštite.	Do kraja 2027. godine, 10 novih licenciranih pružalaca usluga (licenciranje izvršeno na osnovu jasno definisanih procedura i načina finansiranja licenciranih usluga)

OBLAST TRETMAN OSOBA KOJE KORISTE DROGE, A NALAZE SE NA IZDRŽAVANJU KAZNE ZATVORA

Operativni cilj 4:	Unaprijeđen sistem pružanja usluge tretmana licima lišenim slobode u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija		
Indikator učinka 1:	2023	2025	2027
Povećan broj osoba koje uzimaju učešće u programima tretmana u UIKS-u namijenjenih	23 osobe koje uzimaju učešće u programima tretmana u UIKS-u namijenjenih osobama koje koriste droge.	Dodatnih 10% osoba koje koriste droge dobrovoljno uzima učešće u programima tretmana u	Dodatnih 10% osoba koje koriste droge dobrovoljno uzima učešće u programima tretmana u UIKS-u do kraja 2027. godine

osobama koje koriste droge.	Muškarci: 21 Žene: 2	UIKS-u do kraja 2025. godine Dodatnih 10% muškaraca i 100% žena (ukupno 4 žene)	Dodatnih 10% muškaraca i 100% žena (ukupno 8 žena)
Indikator učinka 2: Uspostavljena funkcionalna mreža pružalaca socijalnih i zdravstvenih usluga za pomoć pri reintegraciji bivših zatvorenika/ca	2023 13 institucija/organizacija učestvuju u radu mreže pružalaca socijalnih i zdravstvenih usluga	2025 30 institucija/organizacija učestvuju u radu mreže pružalaca socijalnih i zdravstvenih usluga	2027 35 instiucija koje učestvuju u radu potpuno funkcionalne mreže pružalaca socijalnih i zdravstvenih usluga

STUB II: SMANJENJE RIZIKA I ŠTETNIH POSLJEDICA NASTALIH UPOTREBOM DROGA

Zakonodavni i strateški okvir u Crnoj Gori još od 2008. godine prepoznaju mogućnost primjene seta intervencija iz domena tzv. "smanjenja štete", programa visokog i niskog praga. Određene aktivnosti kao savjetovanja, smanjenja štete, samopomoći, grupnog i/ili individualnog rada, terenskog rada, izrade i distribucije informativnog materijala, distribucije sterilnog pribora za injektiranje i preventivnog materijala za korisnike/ce droga, i ostale usluge potrebne osobama koje koriste droge, sprovode se duži niz godina i od strane onih nevladinih organizacija, koje u opisu djelovanja imaju ovu oblast. Preporuka nosioca aktivnosti u prethodnom strateškom dokumentu u ovoj oblasti je da je potrebno unapređivati pristupe smanjenja rizika i štetnih posljedica usljed neadekvatne upotrebe droga.

Drop in centar predstavlja bezbjedno, dostupno i prijateljsko mjesto u kojem vlada podržavajuća atmosfera među osobljem i prema korisnicima/ama servisa. Centar je lako pristupačan, usluge se pružaju bez zakazivanja i uputa. Dolazak korisnika/ca usluga je vođen načelom dobrovoljnosti, dok se svi zaposleni/e vladaju načelima povjerljivosti, profesionalne etike i obaveze cjeloživotnog učenja. Centar je otvoren za sve osobe koje koriste/injektiraju droge, njihove porodice i prijatelje/ice, bez obzira na rasu, nacionalnost, pol, rod, vjeroispovijest, seksualnu orijentaciju, socijalnu ili ekonomsku situaciju, te bilo koje drugo lično svojstvo ili afinitet. Misija drop in centra za osobe koje koriste/injektiraju droge je poboljšanje kvaliteta života korisnika/ca usluga pružanjem besplatnih usluga programa smanjenja štetnih posljedica nastalih usljed korišćenja droga, kao i servisa psiho-socijalne podrške. Cilj drop in centra je da svojim djelovanjem doprinese povećanju socijalne jednakosti i unaprijeđenju servisa socijalne zaštite, unaprijeđenju odnosa prema zdravlju i servisima zdravstvene zaštite, smanjenju kriminalnih aktivnosti i kriminalnog recidivizma, poštovanju i promociji ljudskih prava i sloboda, smanjenju stigme i diskriminacije prema osobama koje koriste ili su koristile droge i koje su ili su bile u sukobu sa zakonom, ali i prema njihovim porodicama i bliskom okruženju.

Usluge koje se pružaju u drop in centru i na terenu su:

- Distribucija i zamjena sterilnog pribora za injektiranje (igle, špricevi, kuvala, alkoholne maramice, voda, podvezica);
- Distribucija besplatnih kondoma i lubrikanata,
- Usluga pranja i sušenja odjeće,
- Donacija odjeće i obuće,
- Usluga tuširanja,
- Usluga ručavanja (paketi hrane)
- Savjetovanje sa socijalnim radnikom/com, terenskim radnikom/com (saradnik/ca u socijalnoj inkluziji), sa psihologom/škinjom,
- Besplatno pravni savjetovanje,
- Upućivanje na relevantne institucije sistema i druge organizacije u odnosu na individualne potrebe klijenta/kinje,
- Rad na terenu i internet outreach
- Periodično testiranje na HIV, hepatitis B i C u Drop in centru i na terenu (testiranje u zajednici)
- Grupe samopodrške za mlade osobe koje koriste drogu,
- Grupe samopodrške sa osobe koje žive sa hepatitisom C
- Grupni/radioničarski rad na teme od interesa (periodično)
- Sakupljanje i odlaganje infektivnog otpada

Navedene usluge osobe koje koriste droge mogu dobiti u okviru drop in centara koje su osnovale dvije nevladine organizacije - NVO Juventas i NVO CAZAS. Pored navedenih usluga, NVO Juventas je licencirani pružalac dvije usluge u sistemu socijalne i dječije zaštite – savjetovanje i podrška za život u zajednici – svratište.

Godina	Broj HR centara	Broj distribuiranih špriceva*	Broj klijenata**	Pokrivenost NSP (broj čistih špriceva distribuiranih po OID godišnje)
2017	3	75 120	1207	46.9
2018	3	107 037	1415	66.9
2019	3	76 423	1306	47.8
2020	3	67 761	1212	42.3
2021	3	59 666	1261	37.3
2022	3	70 142	1489	43.8

Napomena: * Broj špriceva raspoređenih u tri svratna centra i kroz jedan terenski program. **Broj jedinstvenih klijenata koji su bar jednom koristili usluge smanjenja štete. ***Pokrivenost NSP izračunava se na osnovu najnovije dostupne procene o broju ljudi koji koriste heroin: 0,4% (ili cc 1600 osoba u populaciji od 18-65 godina) (Đurišić, 2017).

Tabela 7: Broj HR centara (drop-in centara), klijenata i čistih špriceva, po godinama.

Prema podacima Nvladine organizacije CAZAS, U 2023. godini, u centru je bilo 1010 korisnika/ca, a 449 novih korisnika/ca. Korisnika je 865, a korisnica 145, a kada se razmatra uzrast – 25 korisnika/ca je mlađe od 25 godina, dok je ostalih 983 starije od 25 godina. Organizacija je ostvarila preko deset hiljada

kontakata (16 216), a najčešće usluge su savjetovanja sa socijalnim radnikom (171), sa psihologom (203), sa vršnjačkim radnikom (681), doktorom (213). Od usluga dijeljenja sanitarnog pribora, za cijelu godinu izdato je 60 600 igala i 45 967 špriceva, 434 kutija hepatrombina, kao i 20 180 kuvala, 19 063 ampule destilovane vode. Takođe, podijeljeno je i 15 134 kondoma. Prikupljenih igala u toku godine bilo je 16 591, a špriceva 6 623.

Prema podacima NVO Juventas, u 2023. godini, Drop in centar ima 463 klijenta/kinje koje injektiraju droge, a 97 novih klijenata/kinja. Bilježe ostvarenih 3325 kontakata. Kada govorimo o pruženim uslugama, bilo je 1372 usluge savjetovanja sa socijalnim radnikom/com, 165 savjetovanja sa psihologom/škinjom, 1780 savjetovanja sa saradnikom/com u socijalnoj inkluziji, kao i 47 savjetovanja sa ljekarom. Što se tiče distribuiranog pribora, u 2023. godini podijeljeno je 22 504 igala, 13 564 špriceva, 239 kutija hepatrombina, 5 935 ampula destilovane vode, 1 873 kuvala, kao i 846 kondoma. Prikupljeno je 4 068 igala i 1 563 špriceva.

U ovoj oblasti, strateški dokument treba da sadrži set mjera i pristupa koji imaju sljedeće ciljeve:

- Ojačati saradnju organizacija koje rade u domenu bolesti zavisnosti i servisa smanjenja štete i institucija koje se bave liječenjem korisnika/ca droga;
- Obezbijediti održivost funkcionisanja servisa smanjenja štete koje sprovode nevladine organizacije;
- Izrada jedinstvenih smjernica za OAT programe koje će biti obavezujuće za sve centre koji pružaju OST;
- Uspostaviti mehanizme monitoringa i evaluacije kvaliteta programa OAT;
- Obezbijediti psihosocijalnu podršku i praćenje za korisnike supstitucione terapije – angažovanje dodatnog osoblja, reorganizacija centara;
- Podsticati učešće osoba koje koriste droge u oporavku – iskustvenih savjetnika pri radu dnevnih drop in centara;
- Podizanje svijesti opšte populacije i korisnika/ca droga o predoziranju;
- Jačati servise podrške porodicama u kojima je neko od članova korisnik droga.

2.1 SMANJENJE INCIDENCIJE I PREVALENCIJE INFektivNIH BOLESTI POVEZANIH SA UPOTREBOM DROGA I DRUGIH NEGATIVNIH ZDRAVSTVENIH I DRUŠTVENIH POSLJEDICA

Podaci o infektivnim bolestima u Crnoj Gori dostupni su na osnovu podataka koje prikuplja Institut za javno zdravlje (IJZ) i iz unakrsnih bio-bihevioralnih studija. Nadzor HIV-a, HBV-a i HCV-a je zasnovan na konkretnim slučajevima iz prakse, dok je prijavljivanje HIV infekcije (uključujući AIDS), akutnog i hroničnog HBV-a i HCV-a propisano Zakonom o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti. Registar HIV/AIDS-a vodi Institut za javno zdravlje Crne Gore. IJZ takođe prikuplja podatke o testovima na HIV obavljenim u centrima za dobrovoljno testiranje i savetovanje (VTC), mikrobiološkoj laboratoriji JZU, Institutu za transfuziju krvi, kao i podatke o testiranju na HIV u zajednici.

Prema podacima Registra za HIV, od prvog registrovanog slučaja HIV/AIDS-a u Crnoj Gori 1989. godine do kraja 2022. godine, registrovana je ukupno 371 osoba zaražena HIV-om. Samo 2% registrovanih slučajeva HIV-a (7 osoba) bili su OID (injektiranje droga kao način prenošenja HIV-a) – vidi tabelu 4. Postoji značajna rodna razlika (88% HIV infekcija se dijagnostikuje među muškarcima) kao i sub-regionalni varijacija (37%

u primorju, 44% u Podgorici i 19% u ostatku zemlje). U 2022. godini, 524 osobe su testirane na HIV u osam DCT širom zemlje. Među njima, 125 je bilo osoba sa invaliditetom, koji su svi bili negativni. U 2022. godini bio je 31 novodijagnostikovani slučaj HIV/AIDS-a, a među njima nije bilo prijavljenih osoba sa invaliditetom.

Nadzor hepatitisa B (HBV) i hepatitisa C (HCV) u Crnoj Gori zasnovan je na pojedinačnim slučajevima. Obrazac za prijavu je promijenjen 2019. godine i uključuje pitanje o ubrizgavanju droga kao faktoru rizika. Međutim, pouzdane informacije o načinu prenošenja HBV i HCV nisu dostupne zbog niskog kvaliteta i potpunosti podataka. Nema podataka o slučajevima HCV-a i HBV-a koji se pripisuju ubrizgavanju droga. U 2022. godini hepatitis B je registrovan kod 13 osoba. Posljednjih godina HBV je registrovan samo kod odraslih, što se može pripisati rutinskoj vakcinaciji, uvedenoj 2003. godine. U 2022. registrovana su samo dva slučaja hepatitisa C. Nedovoljno prijavljivanje virusnog hepatitisa djelimično je posljedica pandemije Covid-19, ali se takođe može pripisati niskim stopama testiranja na hepatitis.

Infekcija	2017	2018	2019	2020	2021	2022
HIV	26	23	26	15	13	31
<i>Slučajevi pripisani upotrebi droga</i>	1	0	0	1	1	0
HBV	20	33	11	2	5	13
<i>Slučajevi pripisani upotrebi droga</i>	NA	NA	NA	NA	NA	NA
HCV	9	6	15	0	1	2
<i>Slučajevi pripisani upotrebi droga</i>	NA	NA	NA	NA	NA	NA

Tabela 8: Broj novih dijagnoza pripisanih upotrebi droga⁴⁷

Najnovija bio-bihejvioralna studija među osobama koje injektiraju droge sprovedena je 2020. godine uz podršku Globalnog fonda. Istraživanje je pružilo bliži uvid u ponašanje odraslih osoba u glavnom gradu Podgorici i podatke o trendu (uporedivi sa rezultatima istih istraživanja sprovedenih 2008, 2011. i 2013. godine). Istraživanje je sprovedeno u saradnji sa dve nevladine organizacije koje pružaju usluge za OID. Kriterijumi za uključivanje u anketu bili su: osobe starije od 18 godina, koje su injektirali drogu tokom posljednjeg mjeseca i koje su u Podgorici živjele više od 3 mjeseca u posljednjih 12 mjeseci. Anketom je obuhvaćeno 400 ispitanika (90% muškaraca i 10% žena), a uočava se da je seroprevalencija HIVa među OID bila veoma niska (0,5%), kao i seroprevalencija HBsAg (1,8%) - vidjeti tabelu 5.

⁴⁷ Izvor, Institut za javno zdravlje

Infekcija	Godina	Bio-marker	Veličina uzorka	Broj pozitivnih slučajeva	Prevalenca (%)	95% CI
HIV	2020	anti-HIV Ab	400	2	0.5	0.0, 1.2
	2013	anti-HIV Ab	402	NA	1.1	NA
	2011	anti-HIV Ab	350	NA	0.3	NA
	2008	anti-HIV Ab	317	NA	0.4	NA
HCV	2020	HCV PCR	260	195	47.0	42.0, 52.0
	2013	anti-HCV Ab	402	NA	53.0	NA
	2011	anti-HCV Ab	350	NA	55.0	NA
	2008	anti-HCV Ab	317	NA	53.6	NA
HBV	2020	HBs Ag	400	7	1.8	0.6, 2.2
	2013	HBs Ag	402	NA	1.4	NA
	2011	HBs Ag	350	NA	0.0	NA
	2008	HBs Ag	317	NA	0.0	NA

Tabela 9: Serološka prevalenca infektivnih bolesti među korisnicima droga u Podgorici⁴⁸

U narednom periodu sprovođenja javne politike potrebno je staviti akcenat na:

- Spriječavanju i liječenju infektivnih bolesti koje se prenose krvlju, naročito HIV i hepatitis C (HCV), te doprijeti do visokorizičnih populacija i dovesti ih u kontakt sa službama za pružanje njege i drugih oblika podrške. Neophodno je u predstojećem periodu osigurati kontinuitet dostupnosti programa distribucije preventivnog materijala za osobe koje koriste droge, kroz aktivnosti „drop-in“ centara i terenski rad saradnika/ca u socijalnoj inkluziji; potom programa liječenja zavisnosti opioidnim agonistima te pristupačnog dobrovoljnog testiranja i liječenja HIV-a i HCV-a, ali i ostalih usluga iz opsega mjera za smanjenje rizika i šteta, koje sprovode organizacije civilnog društva. Dostupnost i pristupačnost usluga za smanjenje rizika i štetnih posljedica i pokrivenost njima treba održavati i, prema potrebi, poboljšati. Te bi se usluge trebale zasnivati na minimalnim standardima kvaliteta u smanjenju potražnje za drogama u EU-u;
- Pored toga, neophodno je stvoriti uslove za primjenu inovativnih mjera za smanjenje rizika i štetnih posljedica upotrebe droga, a za kojima postoji potreba u ciljnoj populaciji, kako bi se doprlo do visokorizičnih populacija. Pri tome se misli npr. na mobilne jedinice za testiranje sastava droga prilikom većih festivala i događaja na kojima se okuplja veći broj mladih;
- Pored postojećih mjera koje su namijenjene korisnicima/cama opioda, bilo bi neophodno razvijati i nove mjere - na primjer, trebalo bi razviti i testirati inovativne pristupe za osobe koje koriste stimulanse te mlade koji idu u noćne klubove i na zabave;
- Osim toga, lako dostupne usluge, aktivnosti informisanja i saradnja s osobama koje koriste drogu i njihovim porodicama takođe su ključni za smanjenje negativnih zdravstvenih i društvenih posljedica upotrebe droge.

⁴⁸ Izvor: Lausevic et al. (2008, 2011, 2013); Đurišić et al. (2021). The reports contain only prevalence values (not the number of people who tested positive or CI).

2.2 PREVENCIJA PREDOZIRANJA I SMRTNIH SLUČAJEVA POVEZANIH SA DROGOM

Smrtni slučajevi izazvani drogom su smrti koje se direktno mogu pripisati upotrebi nedozvoljenih droga (tj. slučajevi trovanja ili predoziranja). U Crnoj Gori podaci o smrtnim slučajevima povezanim sa drogom nijesu dostupni. Institut za javno zdravlje je zadužen vođenje statistike o smrtnosti, šifriranje umrlica i godišnje izvještavanje o uzrocima smrti, ali ne postoji registar gdje bi se uzrok smrti od upotrebe droga rutinski registrovao.

U Centru za sudsku medicinu postoji registar svih obdukcioničkih leševa za osnovno statističko praćenje. Supstance koje se prate su kokain, amfetamin, metamfetamin, marihuana, ekstazi, metadon i opijati, pri čemu se slučajevi smrtnosti otkrivaju korišćenjem brzog testa urina koji ukazuje na prisustvo psihoaktivnih supstanci.

Važno je ukazati da proces utvrđivanja uzroka smrti u Crnoj Gori sadrži čitav niz identifikovanih nedostataka, i to:

- Nizak kvalitet izdatih izvoda iz matične knjige umrlih, kao i dugo kašnjenje ili potpuno odsustvo registracije smrtnih slučajeva (u prosjeku, za oko 30% umrlih lica godišnje izvod iz matične knjige umrlih ili nedostaje ili je uzrok smrti naveden kao „zatajenje disanja“, „srčana insuficijencija“ i slično – šifre dijagnoza iz MKB-Ks odeljka R00-R99.
- Ne postoji formalno obrazovanje koje je predviđeno zakonom (Zakon o zdravstvenoj zaštiti Crne Gore) kao obavezan preduslov da ljekar može konstatovati smrt i popuniti Izvod za registar umrlih.

U biobehavioralnoj studiji iz 2020. među osobama koje injektiraju droge (Đurišić i dr., 2021.) ispitanici su pitani o iskustvu predoziranja. Skoro svaka treća OID je imala takvo iskustvo nekada u životu – 32,7%, među kojima se svaka peta predozirala u poslednjih 12 mjeseci. Prosječna starost pri prvom predoziranju bila je 25,9 godina. Prosječan broj predoziranja je 2,6 puta ikada, a 1,3 puta u posljednjih 12 mjeseci. U posljednjoj prilici predoziranja, polovina OID koristila je jednu drogu (pretežno heroin, a zatim kokain), trećina je koristila više od jedne droge (u različitim kombinacijama, uglavnom heroin i tablete, ili heroin, kokain i tablete ili heroin i kokain), dok je 5% miješalo drogu sa alkoholom (i obično sa drugim lijekovima kao što su sedativi ili kokain).

Važno je istaći da u okviru aktuelnih sistemskih odgovora nedostaju efikasne mjere za prevenciju predoziranja. Stoga bi upotrebu opioidnog antagonista naloksona, uključujući programe kućnih doza naloksona, trebalo dodatno istražiti i primijeniti kao način suzbijanja predoziranja opioidima. U tom cilju, bilo bi potrebno sprovesti reviziju i adaptaciju zakonskih propisa, kojima će biti omogućena distribucija naloksona za nazalnu upotrebu osobama u riziku od predoziranja od strane edukovanog osoblja u drop-in centrima i saradnika/ca u socijalnoj inkluziji.

Strateški cilj II: Povećana efikasnost intervencija smanjenja rizika i štete nastale upotrebom droga u cilju zaštite zdravlja osoba koje koriste droge i društva uopšte

OBLAST: SMANJENJE INCIDENCIJE I PREVALENCIJE INFektivNIH BOLESTI POVEZANIH SA UPOTREBOM DROGA I DRUGIH NEGATIVNIH ZDRAVSTVENIH I DRUŠTVENIH POSLJEDICA

Operativni cilj 1:	Prevenција i liječenje infektivnih bolesti povezanih sa upotrebom droga i drugih negativnih zdravstvenih i socijalnih posljedica		
Indikator učinka 1: Povećanje broja testiranih osoba na HIV i Hepatitis B i C, koje koriste droge	2023 - OID testirani na HIV kroz Savjetovaništa za DPST: 253 (241 muškog pola, 12 ženskog) - OID testirani na HBV kroz Savjetovaništa za DPST: 251 (239 muškog pola, 12 ženskog) - OID testirani na HCV kroz Savjetovaništa za DPST: 252 (240 muškog pola, 12 ženskog)	2025 povećanje za 5% u odnosu na početnu vrijednost iz 2023.	2027 povećanje za 10% u odnosu na početnu vrijednost iz 2023.
Indikator učinka 2: Povećanje dostupnosti sterilnog pribora za injektiranje osobama koji intravenski koriste droge	2023 37 sterilnih špricava distribuiranih po jednoj osobi koja injektira droge godišnje	2025 100 sterilnih špricava distribuiranih po jednoj osobi koja injektira droge godišnje	2027 200 sterilnih špricava distribuiranih po jednoj osobi koja injektira droge godišnje

	U glavnom gradu je moguće kupiti sterilni pribor u bar 11 apoteka	U glavnom gradu je moguće kupiti sterilni pribor u bar 16 apoteka	U glavnom gradu je moguće kupiti sterilni pribor u 20 apoteka
--	---	---	---

PREVENCIJA PREDOZIRANJA I SMRTNIH SLUČAJEVA POVEZANIH SA DROGOM

Operativni cilj 2:	Uspostavljanje održivog sistema prevencije slučajeva predoziranja osoba koje koriste drogu		
Indikator učinka 1:	2023	2025	2027
Uspostavljanje funkcionalnog sistema izvještavanja o slučajevima predoziranja	Trenutno ne postoje zvanično prikupljeni podaci o slučajevima predoziranja	Mapirani svi subjekti sa nacionalnog nivoa koji mogu pružiti neophodne podatke za izvještavanje o slučajevima predoziranja	Uspostavljena elektronska baza podataka o slučajevima predoziranja osoba koje koriste droge (Baza podataka će biti smještena u Institutu za javno zdravlje)

Operativni cilj 3:	Otkrivanje i isključivanje iz saobraćaja vozača pod dejstvom droga i drugih psihoaktivnih supstanci PAS		
Indikator učinka 1:	2023	2025	2027
Poboljšati bezbjednost saobraćaja redovnim kontrolama vozača na prisustvo droga i drugih PAS	Početne vrijednosti redovnih kontrola vozača na prisustvo droga i PAS (početno stanje - 2023) 400	Povećanje broja redovnih kontrola vozača na prisustvo droga i PAS predviđeno u 2025 800	Povećanja broja redovnih kontrola vozača na prisustvo droga i PAS predviđeno u 2027 1000
Indikator učinka 2:	2023	2025	2027
Poboljšati bezbjednost saobraćaja ciljanim kontrolama vozača na prisustvo droga i drugih PAS	Početne vrijednosti ciljanih kontrola vozača na prisustvo droga i PAS 50	Povećanje broja ciljanih kontrola vozača na prisustvo droga i PAS 75	Povećanja broja ciljanih kontrola vozača na prisustvo droga i PAS 100

STUB III: SMANJENJE PONUDA DROGA/PREKURSORA

Izveštaj o napretku Crne Gore za 2022. godinu je ukazao da međunarodni šverc droge i sukobi između suprotstavljenih kriminalnih grupa ostaju tipične karakteristike kriminalnog profila Crne Gore. Neke crnogorske kriminalne grupe su ključne akteri u međunarodnoj i velikoj trgovini kokainom i imaju kapacitet da olakšaju ili kontrolišu logističke aspekte transatlantskih pošiljki droge, uključujući korišćenje korumpirane posade brodova. Oni su takođe uključeni u nasilne aktivnosti, kao što su naručena ubistva. Međutim, u 2021. godini nije bilo ubistava vezanih za kriminalne grupe prvi put u nekoliko godina, nešto što je karakteristika kriminalne scene Crne Gore u poslednjih 10 godina. Preventivno istrage i policijski obaveštajni podaci su uspjeli da spriječe nekoliko planiranih ubistava policijskih službenika, sudija i tužilaca, uključujući i glavnog specijalnog tužioca kao 13 ubistava pripadnika drugih kriminalnih grupa⁴⁹.

Kriminalističko tržište karakteriše trend trgovine drogom kao ključne kriminalne aktivnosti koju sprovode organizovane kriminalne grupe iz Crne Gore. Crna Gora ostaje tranzitna zemlja za šverc svih vrsta droge, dok organizovane kriminalne grupe iz Crne Gore igraju značajnu ulogu u švercu droge na međunarodnom nivou i distribuciji na evropskom tržištu (Biro za operativnu koordinaciju, 2021). S obzirom na svoj geografski položaj, granicu sa Albanijom na istoku i Hrvatskom (Evropskom unijom) na jugozapadu, Crna Gora se nalazi na različitim rutama šverca droge.

U Crnoj Gori, biljni kanabis i dalje je droga koja se najviše krijumčari, a Albanija ostaje glavni snabdijevач lokalnim kriminalnim mrežama. Biljni kanabis iz Albanije se uglavnom distribuira u Grčku i Italiju, ali i u Crnu Goru i Kosovo i dalje „Balkanskom rutom“. Iz Crne Gore, biljni kanabis se prometuje u Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i dalje u zemlje zapadne Evrope.

Prilikom transporta biljnog kanabisa iz Albanije u Crnu Goru, šverceri koriste zvanične granične prelaze, ali i „zelenu“ kopnenu granicu. U pojedinim slučajevima šverc se odvija i na području Skadarskog jezera i rijeke Bojane, koji se nalaze na graničnim linijama sa Albanijom. Prilikom ulaska u Bosnu i Hercegovinu i dalje u Hrvatsku, šverceri najčešće prelaze granice preko zvaničnih graničnih prelaza automobilima ili kamionima u kojima je droga sakrivena u posebno pripremljenim "bunkerima" ili među raznom robom.

Krijumčarenje s kopna najčešće se obavlja preko zvaničnih graničnih prelaza, u najvećem broju slučajeva korišćenjem vozila sa posebno ugrađenim bunkerima u količinama od 10 do 200+ kilograma, ali i zaobilaznjem graničnih prelaza, korišćenjem teško dostupnih terena u graničnom području, gdje se koristi biljni kanabis, prevoze sami kuriri ili se koristi stoka. Ovaj vid krijumčarenja najčešće podrazumijeva aktivno učešće albanskih državljana koji se bave prenošenjem droge na teritoriju Crne Gore.

Krijumčarenje biljnog kanabisa preko teritorije Crne Gore odvija se sledećim putevima:

- Albanija – Tuzi – Podgorica – Nikšić – Bosna i Hercegovina,
- Albanija – Tuzi – Podgorica – Pljevlja – Srbija,
- Albanija – Ulcinj – Herceg Novi – Hrvatska.

Glavna švercerska ruta biljnog kanabisa kroz Crnu Goru vodi od albanske granice kod Podgorice do Nikšića ili Herceg Novog, pa dalje do Bosne ili Hrvatske. Retko korišćeni put za drogu je od Kosova ka Rožajama. Manje količine biljnog kanabisa prenose se kroz sjeverni dio Crne Gore iz Pljevalja, Bijelog Polja, Plava prema BiH u pravcu Sarajeva, odnosno prema Srbiji u pravcu Prijepolja.

⁴⁹ <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Montenegro%20Report%202022.pdf>

Količine od 5-30 kg krijumčare se najčešće preko teritorije Crne Gore. U većini otkrivenih slučajeva krijumčarenja vršili su strani državljani iz regiona (Albanije), a droga je bila namijenjena zemljama zapadne Evrope.

Podaci o zaplijenama govore da se količina prevezena putničkim automobilima kreće od 10 do 20 kilograma, dok se kamionima kreće od 50 do 200 kilograma. Najveće pošiljke biljnog kanabisa, između jedne i tri tone, švercuju se morem direktno iz Albanije ka Italiji gliserima koji u jednom transportu mogu da prebace više od tone. Izuzetno, višetonski transport se može odvijati i kopnom; kao takva, registrovana je zapljena 2,5 tona prokrijumčarenih kopnenim putem. U nekim slučajevima, lica koja nijesu dio kriminalnih grupa prevoze putničkim vozilima količine od 100 do 150 kg putnika bez posebnog prostora za skrivanje.

U prethodnom periodu u Crnoj Gori je identifikovano nekoliko organizovanih krijumčarskih grupa čija je osnovna ili sporedna djelatnost bila krijumčarenje biljnog kanabisa. Nakon sprovođenja opsežnih policijskih akcija koje su rezultirale rasformiranjem važnih grupa, krijumčarenje biljnog kanabisa kroz Crnu Goru su nedavno u velikoj mjeri preuzeli pojedinci, od kojih su neki bez kriminalne istorije, ali su najvjerovatnije pogođeni ekonomskom krizom. Na osnovu podataka o nedavnim hapšenjima i zapljenama, procijenjuje se da više od polovine ukupne količine biljnog kanabisa prokrijumčari manja grupa koju čine privremeno povezana lica. Konstatovano je da šverc biljnog kanabisa kroz Crnu Goru vrše i organizovane kriminalne grupe iz Albanije bez učešća lokalnih organizovanih kriminalnih grupa.

Heroin koji se krijumčari preko Crne Gore dolazi uglavnom sa Kosova (područje Peći) ili Albanije (područje Skadra), a dalje se transportuje u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku. Registrovan je i tok heroina između Crne Gore i Srbije, ali u manjoj meri.

Uočene su dve rute trgovine ljudima kroz Crnu Goru: (i) južna ruta iz Albanije u tranzitu kroz Crnu Goru i dalje ka Hrvatskoj i EU i (ii) sjeverna ruta sa Kosova u tranzitu kroz Crnu Goru i dalje u Hrvatsku ili Bosnu i Hercegovinu za dalji transport u EU. Na osnovu dostupnih informacija, čini se da se krijumčarenje heroina odvija isključivo kopnenim putem, preko službenih graničnih prelaza motornim vozilima sa posebno izgrađenim „bunkerima“.

Međutim, uočen je trend smanjenja tranzita heroina kroz Crnu Goru, što se čini uzrokovano promjenom ruta i modi operandi. Čini se da su se organizovane kriminalne grupe sve više okretale krijumčarenju heroina pomorskim putevima, uglavnom od luka u Turskoj do luka u zapadnoj Evropi.

Kada su u pitanju organizovane kriminalne grupe iz Crne Gore, krijumčarenje heroina nije kriminalna aktivnost koja preovlađuje. Organizovane kriminalne grupe na sjeveru Crne Gore imaju tendenciju da se bave ovom vrstom ilegalnih aktivnosti.

Takođe, registrovana je i prodaja takozvanih kontrolisanih droga - opojnih droga koje se koriste u medicinske svrhe kao zamjena za heroin, koje su korisnicima lakše dostupne, najčešće zloupotrebom administrativnih medicinskih postupaka po receptima.

Krijumčarenje kokaina je dominantna kriminalna aktivnost kojom se bavi najveći broj organizovanih kriminalnih grupa identifikovanih kroz Procjenu opasnosti od ozbiljnog i organizovanog kriminala. Transnacionalni šverc kokaina je već dugi niz godina dominantna kriminalna aktivnost za najveći broj organizovanih kriminalnih grupa u Crnoj Gori. Organizovane kriminalne grupe iz Crne Gore koje djeluju u ovoj oblasti dio su šire kriminalne mreže sastavljene od struktura porijeklom sa Zapadnog Balkana i koje

su u prethodnom periodu zauzimale veoma važnu poziciju na transnacionalnom kriminalnom tržištu, kontrolišući sve faze procesa krijumčarenja počev od nabavke i utovara kokaina u zemljama Južne Amerike, kroz organizaciju transporta i isporuke u evropskim zemljama, ali i u značajnoj mjeri razvijene su mreže zadužene za distribuciju na lokalnom nivou u zapadnoevropskim zemljama.

Tokom posljednjih 5 godina registrovano je nekoliko velikih količina koje prolaze kroz Crnu Goru. S obzirom na veličinu zapljene (npr. 1.400 kg – avgust 2021. ili 500 kg kokaina zaplenjenog u Luci Bar-12.01.2022.) i ograničenu potražnju kokaina na lokalnom tržištu, Crna Gora nije bila destinacija već samo tranzitna tačka u procesu krijumčarenja ove droge.

Kriminalne mreže iz regiona (sastavljene od državljana Crne Gore, Srbije, Hrvatske, Bosne i Slovenije) izgradile su jake distributivne mreže unutar EU, kao što su Holandija, Belgija, Austrija, Španija, Njemačka. Pored navedenog, ove kriminalne grupe su razvile snažne mreže distribucije kokaina u evropskim zemljama, čiji se članovi bave veleprodajom kokaina (količine od 1-10 kg), kao i uličnom distribucijom u Austriji, Nemačkoj i Švajcarskoj.

Postupanje nadležnih organa

Crnogorski organi za sprovođenje zakona imali su ključne uspjehe u borbi protiv OKG u 2021, uključujući hapšenje vodećih ličnosti u kriminalnim grupama, kako u Crnoj Gori tako i inostranstvu u saradnji sa stranim policijskim službama. Ovo označava preokret u borbi protiv organizovanog kriminala. U ovim visokoprofilnim slučajevima, saradnja sa državama članicama EU preko Europolove Mrežne aplikacije za bezbjednu razmjenu informacija (SIENA) bila je ključna u vođenju istraga.

SPO je 2021. godine sproveo 13 istraga u slučajevima organizovanog kriminala (u poređenju sa 25 2020. godine), kojima su obuhvaćene 103 osobe. Podneseno je oko 13 optužnica za krivična djela organizovanog kriminala (od 29 u 2020. godini) protiv 70 lica. Broj sudskih presuda i osuđujućih presuda nastavio je da raste u 2021. godini, što odražava stalno povećanje broja istraga u poslednje dvije godine. Viši sud u Podgorici 2021. godine donio je presudu u 73 predmeta organizovanog kriminala (protiv 426 fizičkih lica i 66 pravnih lica), što je razlika u odnosu na sa 63 predmeta u 2020. godini i 22 predmeta u 2019. godini. Oko 10 predmeta protiv 17 optuženih završilo je osuđujućom presudom, svi na osnovu sporazuma o priznanju krivice.

Što se tiče saradnje između organa za sprovođenje zakona na nacionalnom nivou, neke od organa su sada povezani na tehničkom nivou, što otvara put za automatski i bezbjedni pristup međusobnim podacima. Specijalni tužioci, međutim, i dalje koriste papirne forme za pristup traženim podacima. Takođe, i dalje su potrebne obuke i izgradnja kapaciteta koji će učiniti sistem potpuno operativnim. Kancelarija za vraćanje imovine (ARO), osnovana unutar policije u okviru jedinice zadužene za međunarodnu policijsku saradnju, još uvek nema pristup važnim bazama podataka poput baze u Upravi prihoda i carina. Međunarodna policijska saradnja je i dalje bila ključna u borbi protiv crnogorskih kriminalnih grupa u 2021. godini, što ilustruje hapšenje u inostranstvu 10 pripadnika ovih grupa.

Broj komunikacija razmijenjenih sa stranim policijskim službama preko Interpolovog globalnog policijskog komunikacionog sistema (I-24/7) i Europol (SIENA) iznosio je 34.014 i 1.334 u 2021. godini (manje od 48.634 i 3.998 u 2020. godini). Uprkos uspješnoj međunarodnoj policijskoj saradnji u cjelini, Crna Gora treba da očuva i konsoliduje povjerenje stranih policijskih službi obezbjeđivanjem stroge kontrole toka informacija u okviru organa za sprovođenje zakona i tužilaštva.

Kada su u pitanju aktivnosti koje je sproveda Uprava policije, u toku 2020. godine na teritoriji Crne Gore u 958 pojedinačnih zaplijena, pronađeno je i oduzeto 3 tone 105 kg 428,88 gr opojne droge bruto mase, što je za oko 28% više u odnosu na 2019.godinu, a broj zaplijena je za oko 31% manji nego za 2019. godinu. Državna tužilaštva u ovoj godini broje 285 krivičnih prijava u vezi sa opojnim drogama, a 747 prekršajnih prijava. Osim toga, u februaru iste godine se u međunarodnoj istrazi zaplijenilo 5,7 tona kokaina i uhapšeno 7 lica, a u martu je uhapšeno 8 lica i zaplijenjeno je 500 kg kokaina.

U toku 2021. godine, 302 predmeta pokrenuta su u nadležnim sudovima, a koji se tiču krivičnih djela vezanih za neovlašćeno držanje, proizvodnju i stavljanje u promet opojnih droga. Sa VDT-om, na nacionalnom i međunarodnom nivou, sprovedo se 6 kriminalističkih istraživanja, u kojim je zaplijenjeno 913 kg marihuane i 1 t 260 kg kokaina na teritoriji Crne Gore; i 150 kg marihuane van teritorije Crne Gore. Iste godine je uništeno oko 5 tona droge koja je pravosnažno okončana u sudskim postupcima, a na zahtjev predsjednika Višeg suda u Podgorici.

U 2021. godini za krivično djelo neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga iz člana 300 KZCG prijavljeno je 291 lice. Podignuto je optužnica protiv 170 lica, a za krivično djelo omogućavanje uživanja opojnih droga iz člana 301 KZCG u istoj godini prijavljeno je 37 lica, protiv 19 lica je podnijet optužni predlog. U 2022.godini za krivično djelo iz člana 300 KZCG prijavljeno je 224 lica, podignuto je 175 optužnica, a za krivično djelo iz člana 301 KZCG prijavljeno je 58 lica, podnijeto je 25 optužnih predloga i podignuta je 1 optužnica.

U poređenju s 2020. godinom, broj otkrivenih krivičnih djela u vezi sa zloupotrebama opojnih droga je veći za 22,1%, kao i broj prekršaja zbog posjedovanja droge za ličnu upotrebu - za 7,2%. U gotovo dvostruko većem broju pojedinačnih zaplijena, pronađena je i oduzeta znatno veća količina opojne droge - 51%. Analiza strukture zaplijenjene droge ukazuje da je količina zaplijenjene marihuane veća za 11,6%, dok je količina zaplijenjenog kokaina višestruko veća (u 2020. a teritoriji Crne Gore zaplijenjeno je 1 kg 82 gr kokaina).

Uprava policije je u 2022. godini izvršila 910 zapljena tokom cijele godine, od čega je zaplijenjeno 1,803,892.90 gr marihuane, od čega je u maloprodaji nađeno 1,180,953.78 grama (1,180 kg i 953.78 grama). Kada govorimo o stabljikama marihuane, zaplijenjeno je ukupno 121 pakovanje, sve u maloprodaji, a ulje kanabisa – 24.60 grama. Zaplijenjena količina hašiša iznosi 20,032.40 grama, a heroina – 3,017.48 grama, od čega se u veleprodaji našlo 2,291.70 grama. Kada je u pitanju količina zaplijenjenog kokaina, zaplijenjeno je 500,557.55 grama u 192 zapljene. Takođe, zaplijenjeno je 2,669.99 grama amfetamina, kao i 15.30 grama metamfetamina u ukupno 35 intervencija, 10 tableta LSD-a, 415 tableta MDMA (3,4-Metilenedioksimetamfetamin); ali i lijekova koji se koriste u tretmanu osoba koje koriste droge kao što su buprenorfin – 395 tableta, kao i ksalol 1,198 tableta, bromazepam 395 tableta, sanval 285 tableta, xanax – 50 tableta, i druge. Ukupna količina zaplijenjenih droga je 2,336,017.62 grama, tj. 2,336 kg i 17.62 grama, uz ukupno 3,718 komada tableta.

U toku 2023. godine, službenici Uprave policije, angažovani na suzbijanju inkriminacija u vezi sa opojnim drogama, podnijeli su 296 krivičnih prijava, protiv 335 lica, zbog počinjenih 381 KD u vezi sa zloupotrebom opojnih droga, i to:

- po članu 300 KZCG- neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga 237 krivičnih djela;
- po članu 301 KZCG - omogućavanje uzivanja opojne droge 60 krivičnih djela;

- po članu 300 u vezi sa članom 23 KZCG – 12 krivičnih djela;
- po članu 300 u vezi sa članom 25 KZCG – 5 krivičnih djela.

U izvještajnom periodu lišeno je slobode 623 lica: 335 lica zbog počinjenog krivičnog djela u vezi sa opojnim drogama, 288 lica zbog počinjenog prekršaja iz člana 52 stav 1 tačka 5 u vezi člana 45 stav 1 Zakona o sprječavanju zloupotrebe droga.

U 2023.g. prijavljeno je 335 lica u vezi sa krivičnim djelima iz oblasti zloupotrebe droga. U strukturi prijavljenih lica za pocinjena krivicna djela, 289 lica su državljani CG, a 46 lica su strani državljani. U odnosu na polnu strukturu, 322 izvršioca ovih kriminalnih radnji su muškog pola, dok je zabilježeno tek 13 zena. Evidentirano je i 111 povratnika u vršenju ovog oblika kriminala. Registrovano je i 15 maloljetnih lica u svojstvu počinioaca tih krivičnih djela, njih 10 iz kategorije starijih maloljetnika, a 5 iz kategorije mlađih maloljetnika.

Podnijeto je 966 prekršajnih prijava protiv 973 lica, zbog počinjenih 966 prekršaja iz člana 52 stav 1 tačka 5 u vezi člana 45 stav 1 Zakona o sprječavanju zloupotreba opojnih droga. Registrovano je i 15 maloljetnih lica u svojstvu počinioaca tih krivičnih djela (14 iz kategorije starijih maloljetnika i 1 iz kategorije mlađih maloljetnika).

U nastavku je tabelarni prikaz broja maloljetnih lica koja su evidentirana prilikom vršenja inkriminacija u vezi sa opojnim drogama u Crnoj Gori u toku 2023.g.

2023.g.	Ukupno	Stariji maloljetnici	Mlađi maloljetnici
Izvršioци prekršaja	15	14	1
Izvršioци krivičnih djela	15	10	5
Ukupno	30	24	6

U izvještajnom periodu registrovano je i 560 lica u svojstvu uživaoca opojne droge (121 po krivici, a 439 po prekršaju). U 1495 pojedinačnih zapljena pronađeno je i oduzeto 964.835,13 grama opojnih droga, sto je za oko 58% manje u odnosu na 2022. godinu. Broj zapljena u 2023.g je za oko 8% veći nego u toku 2022.g.

Ukupna zaplijenjena količina marihuane u 2023. godini je manja za oko 48% u odnosu na 2022. godinu. Ukupna količina zaplijenjenog kokaina je manja za oko 95% u odnosu na prošlu godinu, a ukupna količina zaplijenjenog heroína je za oko 48% manja u odnosu na 2022. godinu. Ukupna količina svih vrsta droga koje su oduzete u toku 2023. godine je za oko 58% manja u odnosu na 2022. godinu.

Tokom 2023.g. na teritoriji Crne Gore je zaplijenjeno 118 komada stabljika marihuane, što predstavlja značajan pad za oko 90 % u odnosu na prethodnu godinu kada je zaplijenjeno 1192 komada stabljika marihuane.

U tabeli su predstavljeni statistički podaci uprave policije o količini zaplijenjenih droga u crnoj gori od 2017-2023 godine:

2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
3.374.282,12	3.248.498,96	2.408.933,81	3.121.312,47	4.714.606,14	2.313.263,04	964.835,13

*Ukupna količina izražena u gramima

<u>Godina</u>	<u>Kokain</u>	<u>Heroin</u>	<u>Marihuana</u>	<u>Sintetičke droge</u>
2017	1.634,34	17.926,58	3.336.411,52	54,6 i 420 kom. tabl.
2018	34.897,92	1.782,42	3.203.420,06	236,6 i 1770 kom.tabl.
2019	93.242	23.319,66	2.290.600,9	271,4 i 6832 kom.tabl.
2020	1.082,59	13.157,07	3.103.998,31	378
2021	1.244.180,61	2.059,05	3.465.094,03	3.059,45
2022	500.557,55	3.017,48	1.803.892,90	5.795,11
2023	25.123,74	1.554,05	932.719,31	5.438,03 i 6914 kom.tabl.

*Ukupna količina izražena u gramima

Navedene aktivnosti koje sprovodi Uprava policije u značajnoj mjeri utiču na ispunjenje privremenog mjerila 36 u poglavlju 24 - Pravda, sloboda i bezbjednost: Crna Gora preduzima mjere u cilju povećanja operativnog kapaciteta i saradnje između organa uključenih u borbu protiv trgovine drogom; kao i na ispunjenje privremenog mjerila 37 u poglavlju 24 - Pravda, sloboda i bezbjednost: Crna Gora obezbjeđuje početni bilans ostvarenih rezultata povećane zaplijene droge, uključujući u luci u Baru i duž pomorske granice.

U carinskom sistemu će biti sprovedene kontinuirane mjere za poboljšanje efikasnosti granične kontrole u svim oblicima transporta s obzirom da je Crna Gora i dalje ostala tranzitna zemlja za krijumčarenje svih vrsta droga. Iako Crna Gora nije interesantna kao krajnja destinacija za krijumčarenje kokaina, zabrinjavajući je trend uzrokovan registrovanim slučajevima zapljene velikih količina kokaina tokom 2021. i 2022. godine koje su dopremljene preko Luke Bar, što ukazuje da se i preko Crne Gore povremeno krijumčare značajne količine kokaina, koje se dalje korišćenjem vozila transportuju do krajnjih destinacija. Radi pravovremenog odgovora na izazove, u narednom periodu biće potrebno kadrovski ojačati Odsjek za suzbijanje krijumčarenja u Sektoru za carinsku bezbjednost i kontrolu. Takođe će biti sprovedene kontinuirane obuke carinskih službenika u Upravi prihoda i carina u svim oblastima, a naročito u otkrivanju, prepoznavanju i sprječavanju krijumčarenja droga i prekursora što će doprinijeti poboljšanju kapaciteta za kontrolu granice i prekidanje kanala za krijumčarenje droge. Istovremeno potrebno je kontinuirano unapređenje tehničke opremljenosti za efikasno otkrivanje i suzbijanje krijumčarenja droga i prekursora.

Biće sprovedene mjere za unaprjeđenje međunarodne saradnje u oblasti sprječavanja krijumčarenja droga i prekursora sa carinskim službama drugih zemalja, kao i međunarodnim organizacijama i institucijama koje se bave, između ostalog i sprječavanjem krijumčarenja droge (UNODC, Balkan Info, Mar-Info i dr.). Dobar vid ovakve saradnje ogleda se u primjeru međunarodne saradnje koju carinska služba Crne Gore ima sa carinskom upravom Republike Hrvatske, kojij su obavještajne informacije iz Crne Gore doprinijele u otkrivanju 732 kilograma kanabisa koji je imao udio THC-a tri puta veći od dozvoljenog. Pored toga, biće intezivirana saradnja sa drugim državnim organima a sve u cilju efikasnije borbe protiv krijumčarenja narkotika i prekursora. Potrebno je i dalje raditi na unapređenju sistema za upravljanje rizikom u oblasti krijumčarenja narkotika i prekursora. Takođe, Uprava će uputiti inicijativu za izmjenu Zakona o sprječavanju zloupotrebe droga .

Službenici Uprave prihoda i carina u saradnji sa službenicima Uprave policije u periodu 2022-2023. godine imali su 21 zaplijenu narkotika.

2022. godina

Vrsta narkotika	Broj zaplijena	Ukupna težina
Marihuana	9	1150,885 kg
Kokain	1	500 kg
Hašiš	1	20 kg
Heroin	1	2,3 kg
Metamfetamin	1	0,2 kg
Ekstazi	1	38 tableta

2023. godina

Vrsta narkotika	Broj zaplijena	Ukupna težina
Marihuana	4	590,495 kg
Kokain	1	18 kg
Ulje industrijske konoplje	1	130 litara
Kanabis (u saradnji sa Hrvatskom carinom)	1	735 kg

Proizvodnja droga

Tokom poslednjih 5 godina nijesu registrovane značajnije promjene u proizvodnji kanabisa. Zaplijene su se kretale od 100-200 stabljika konoplje godišnje, što se ne može okarakterisati kao alarmantan trend.

Tokom 2021. godine registrovan je značajan porast ilegalne proizvodnje kanabisa na otvorenom, a u Crnoj Gori je zaplijenjeno više od 10 plantaža (sa oko 5.000 stabljika). Ovi zasadi su uglavnom otkriveni u centralnom regionu, u ruralnim i teško dostupnim i slabo naseljenim područjima. Najveća zaplenjena plantaža kanabisa obuhvatala je 3 700 stabljika.

Broj otkrivenih zatvorenih uzgajališta u Crnoj Gori, kao i količina proizvedenog kanabisa, bili su na zanemarljivom nivou. Međutim, ne može se isključiti da postoje neotkrivena nalazišta, kao i mogućnost širenja proizvodnje u zatvorenom prostoru (Biro za operativnu koordinaciju, 2021). Vlasti u Crnoj Gori su 2021. godine demontirale prvu veliku i sofisticiranu lokaciju za uzgoj kanabisa u zatvorenom prostoru.

Uprkos činjenici da je ovo rastući trend, ne može se zaključiti da su pojedinci ili manje grupe lica koje se bave krijumčarenjem i distribucijom biljnog kanabisa prešle na uzgoj kako bi u manjoj mjeri zadovoljile potrebe domaćeg i inostranog tržišta.

3.1 ULOGA I AKTIVNOSTI FORENZIČKOG CENTRA U CILJU SMANJENJA PONUDA DROGA:

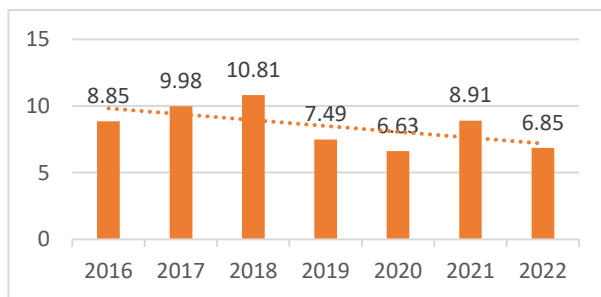
Forenzički centar Uprave policije jedina je specijalizovana institucija za forenzička ispitivanja, analize i vještačenja u Crnoj Gori. Članstvom u ENFSI udruženju Forenzički centar Uprave policije Crne Gore dobio je na kvalitetu rada u pravcu standardizacije, akreditacije i valorizacije analiza koje se obavljaju u istom, a ujedno predstavlja i benefit samoj Crnoj Gori u cilju učlanjenja u Evropskoj Uniji.

Akreditacijom Forenzičkog centra (metode iz oblasti droga) koja je obnovljena u toku 2023. godine i važi do 21.03.2027. godine, po pravilima Akreditacionog tijela Crne Gore, institucije za sprovođenje zakona (policija, sudovi, tužilaštva) i drugi korisnici usluga Forenzičkog centra dobijaju rezultate ispitivanja, vještačenja i analiziranja koji su: pouzdani, važeći, bazirani na standardnim procedurama, kompatibilni sa rezultatima u drugim državama, drugim naučno-stručnim krugovima, međunarodno priznatim institucijama, u skladu sa dokaznim standardima odgovarajućih sudskih, administrativnih i pravnih sistema, i dobijeni u potrebnim vremenskim rokovima, na efektivan i efikasan način.

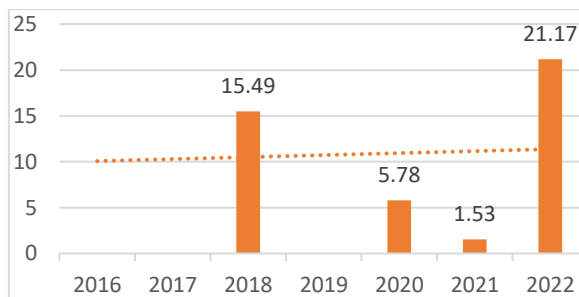
Takođe, poboljšan je sistem kontrole kvaliteta kroz instalaciju informacionog sistema LIMS. Uzorci droga se takođe rade na identifikacionim referatima kao što su daktiloskopija i DNK-a metodama koje su akreditovane.

U toku 2023. godine u Grupu za hemijska ispitivanja, posebnu organizacionu jedinicu u Forenzičkom centru, pristiglo 1 295 zahtjeva za analizu droga, od kojih je 521 praćen naredbom pravosudnih organa, ODT-a i VDT-a, sa ukupno 15 320 uzoraka droga, pri čemu je značajno uvećan broj uzoraka u odnosu na prethodne godine.

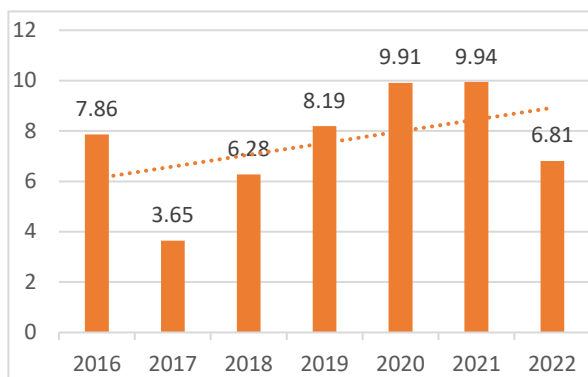
Forenzički centar od 2019. godine vodi evidenciju o prosječnoj čistoći droga kao što su kanabis i proizvodi od kanabisa, kokain, heroin, amfetamin i MDMA za svu prodaju. Takođe, Forenzički centar vodi računa o vrsti prodaje, te prati čistoću na nivou maloprodaje, srednje i veleprodaje. Promjene prosječne čistoće lijekova za sve vrste prodaje prikazane su u nastavku (vidjeti grafikone 1-6).

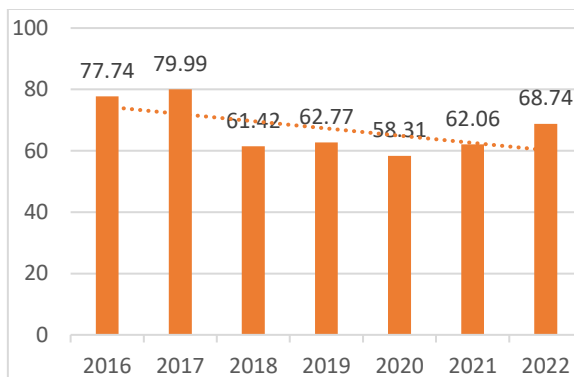
Grafik 1: Koncentracija THC % u biljnom kanabisu

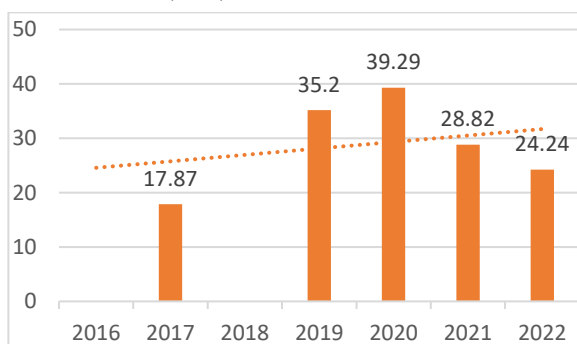
Grafik 2: Koncentracija THC % u smoli kanabisa

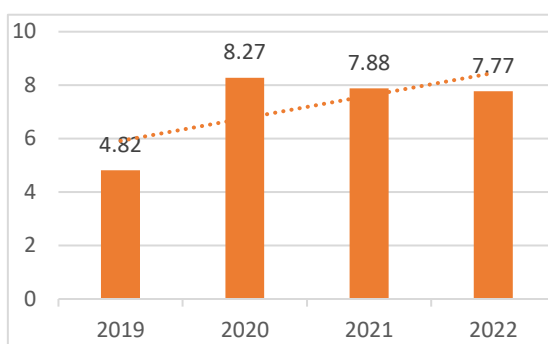
Grafik 3: Heroin (baza) %

Grafik 4: Kokain (baza) %

Grafik 5: MDMA (baza) %

Grafik 6: Amfetamin (baza) %

Tokom godina primjećuje se blagi pad sadržaja THC-a u biljnoj konoplji, dok je u poslednjih godinu dana THC u biljnoj smoli značajno porastao u odnosu na prethodne dvije.

Što se tiče heroina, amfetamina i MDMA, na grafikonu se vidi blagi porast prosečne čistoće svih prodaja, dok kod kokaina primjećujemo blagi pad čistoće. Koncentracija kokaina se izračunava na osnovnom obrascu.

Godina	Biljni kanabis	Smola kanabisa	Heroin (baza)	KOKain (HCl)	Amfetamin	MDMA
	% THC	% THC	%	%	%	mg/tab
2016	8.85	No data	7.86	77.74	No data	No data
2017	9.98	No data	3.65	79.99	No data	17.87
2018	10.81	15.49	6.28	61.42	No data	No data
2019	7.49	No data	8.19	62.77	4.82	35.20
2020	6.63	5.78	9.91	58.31	8.27	39.29
2021	8.91	1.53	9.94	62.06	7.88	28.82
2022	6.85	21.17	6.81	68.74	7.77	24.24

Tabela 10: Čistoća droga

Forenzički centar bilježi koncentraciju u procentima. Sve koncentracije su izračunate na osnovu osnovnog oblika lijeka. Nijedan metamfetamin nije zaplenjen u periodu od 2016-2020. U 2021. godini bila je samo jedna zapljena ove droge.

Na osnovu dostupnih podataka, maloprodajna cijena i čistoća glavnih zabranjenih droga su:

- Biljni kanabis: 1 gram 5-10 eura (čistoća 3-15%);

- Smola kanabisa: 1 gram 15-20 eura (čistoća 1-15%);
- Heroin: 1 gram 10-20 eura, uz zabeležene varijacije u primorskim opštinama tokom ljetnje turističke sezone kada se gram heroina prodaje po cijeni od 30 eura. Čistoća heroina koji se distribuira na ulici je veoma niska od 4-12% ima i slučajeva sa 0,5%;
- Kokain: 1 gram 60-100 eura. Što se tiče cene kokaina, zabeležene su varijacije, posebno u primorskim opštinama tokom ljetnje turističke sezone, kada se gram kokaina prodaje po cijeni od 130-150 eura. Kokain koji se distribuira na ulici ima visok procenat čistoće od 30-65% ima i slučajeva sa 0,7%;
- Sintetičke droge - amfetamin, speed i ekstazi: 5-20 eura po dozi (amfetamin 2-8 % MDMA 30-50%).

Preporuke za unapređenje rada Forenzičkog centra:

- U narednom periodu potrebno je nastaviti stalne aktivnosti u procesu povećanja obima akreditacije metoda iz oblasti droga, vršiti stalnu obuku kadra na Grupi za hemijska ispitivanja po planu Forenzičkog centra (iz oblasti razmontiranja ilegalnih laboratorija, sinteza droga, NPS). Nastaviti saradnju sa EMCDDA i UN u praćenju droga, procentnog sadržaja istih i prpratnih komponenti (dostavljati podatke u standardizovanim tabelama);
- Popuniti ekspertska mjesta po važećoj sistematizaciji MUP-a za Forenzički centar u Grupi za hemijska ispitivanja - 7 zaposlenih (trenutno u Grupi radi šest zaposlenih) i odmah nakon zaposlenja nastaviti obuku po planu Forenzičkog centra. Vrijeme potrebno za obuku službenika nakon prijema je godinu dana;
- Potrebno je povećati broj jedinica instrumentalne opreme za identifikaciju droga, prekursora i NPS imajući u vidu da broj zaplena raste. Takođe, broj parametara koji se zahtijeva od strane međunarodnih partnera je u porastu (kvalitet, kvantitet, prekursori, prpratne komponente...);
- Usaglasiti postojeće normativne akte koji definišu standarde droga i NPS čija dostupnost ne zavisi samo od finansija nego i od normativnih akata. Predlozi mjera za unapređenje Sistema za razmjenu podataka;
- Raditi na promociji sistema za razmjenu podataka na način da se obuču kontakt tačke koje informacije treba proslijediti i informisati ih o značaju razmjene podataka.

STRATEŠKI CILJ III: Smanjenje dostupnosti droga kroz uspostavljanje efektivnih mehanizama postupanja na nacionalnom i međunarodnom nivou

OBLAST: PROIZVODNJA, KRIJUMČARENJE I NELEGALNI PROMET DROGA/PREKURSORA

Operativni cilj 1:	Smanjenje dostupnosti droga otkrivanjem i sprečavanjem nelegalne proizvodnje, krijumčarenja i nelegalnog prometa droga/prekursora-		
Indikator učinka 1: Povećanje broja policijskih i carinskih istraživanja/akcija namijenjenih otkrivanju i sprečavanju krijumčarenja droga i nelegalnog prometa	2023	2025	2027
	Policijska istraživanja/akcije - 17	25	30
	Carinska istraživanja/aktivnosti - Akcije Odsjeka za suzbijanje krijumčarenja na graničnim prelazima Božaj, Sukobin, Vračenovići, Debeli Brijeg, Ilijino Brdo, Dračenovac, Kula i Dobrakovo – 15	20 Aktivnosti povećanja broja skeniranih kontejnera pristiglih u Luku Bar metodom analize rizika za 10% u odnosu na 2023	30 Aktivnosti povećanja broja skeniranih kontejnera pristiglih u Luku Bar metodom analize rizika za 15% u odnosu na 2025

Operativni cilj 2:	Intenziviranje i unapređenje koordinacije i saradnje sa međunarodnim partnerima u borbi protiv krijumčarenja i nelegalnog prometa droga		
Indikator učinka 1: Učešće Crne Gore u EMPACT OAP operativnim akcionim planovima za borbu protiv droge	2023 Broj EMPACT OAP - Operativnih akcionih planova za borbu protiv droga u kojima učestvuje Crna Gora 1	2025 Procijenjeno uvećanje 2	2027 Željeno stanje 4
Indikator učinka 2: Realizacija zajedničkih operativnih akcija (OA) u okviru EMPACT planova za droge u kojima učestvuje Crna Gora	2023 Polazno stanje Broj EMPACT OA operativnih akcija 3	2025 Procijenjeno uvećanje 8	2027 Željeno stanje 12

STUB IV: SISTEM ZA INFORMACIJE I PODATKE

Jedno od završnih mjerila u poglavlju 24 – Sloboda, pravda i bezbjednost, kada su u pitanju pregovori za pristupanje Crne Gore Evropskoj uniji, je punopravno članstvo Crne Gore u Evropskom centru za praćenje droga i zavisnosti od droga (EMCDDA). U cilju ostvarivanja ovog mjerila, potrebno je da se uspostavi funkcionalan i održiv nacionalni Sistem za razmjenu informacija i podataka u oblasti droga i Sistem ranog upozorenja na nove psihoaktivne supstance. Oba sistema je potrebno usaglasiti sa standardima i protokolima EMCDDA-a, odnosno sa pravnom tekovinom Evropske unije u oblasti monitoringa droga.

Zakonom o sprječavanju zloupotreba droga propisano je da se u Ministarstvu zdravlja formira jedinica za informacije i podatke, koja ima zadatak da oformi nacionalnu mrežu za informacije i podatke, a koju čine sve nacionalne institucije i organizacije u oblasti droga. Zadatak nacionalne jedinice je da prikuplja podatke po utvrđenim standardima i indikatorima EMCDDA za oblast zdravlja i bezbjednosti.

Dosadašnja praksa, ali i Izvještaj o napretku Crne Gore za 2022. godinu ukazao je da crnogorski pravni okvir u oblasti droga nije u potpunosti usklađen sa pravnom tekovinom Evropske Unije. Nacionalni sistem za informacije i podatke o drogama ne ispunjava u potpunosti standarde EU. Izvještaj je ukazao da Institut za javno zdravlje, forenzički centar i druge institucije (uključujući NVO) koje se bave pitanjima vezanim za droge imaju dobre tehničke i naučne kapacitete. Međutim, prikupljanje podataka o drogama iz oblasti bezbjednosti nije u skladu sa standardima EU, te podaci nijesu dostavljeni Evropskom centru za praćenje droga i zavisnosti od droga (EMCDDA) u traženoj formi i rokovima.

Preporuka je da NDO tek treba da postane autoritativni izvor informacija i podataka koji će biti objedinjeni u redovne nacionalne izvještaje o drogama u Crnoj Gori, kao i da objezbjeđuje informacije zasnovane na dokazima radi kreiranja nacionalne politike u vezi sa drogom.

U narednom periodu potrebno je realizovati niz aktivnosti koje se odnose na ažuriranje, jačanje ili uspostavljanje kapaciteta za prikupljanje naučno utemeljenih podataka i informacija, u skladu sa opšteprihvaćenih međunarodnim standardima, i to za pet ključnih epidemioloških indikatora na području upotrebe droga i zavisnosti o drogama:

- Prevalenca i obrasci upotrebe droge u opštoj populaciji i u populaciji učenika (populaciona istraživanja - GPS i ESPAD istraživanje);
- Potražnja za tretmanom usljed upotrebe droga (podaci iz centara za pružanje tretmana korisnicima droga koji započinju tretman);
- Prevalenca i obrasci “visoko rizične upotrebe droga” (procjene statističke prevalence/incidence i istraživanja među korisnicima droga);
- Infektivne bolesti nastale kao posljedica upotrebe droga (prevalencija i incidencija HIV-a, hepatitisa B i C kod intravenskih korisnika droga – biološka istraživanja);
- Smrtni slučajevi povezani sa upotrebom droga i mortalitet korisnika droga (statistika specijalnih registara mortaliteta opšte populacije, i kohort studije mortaliteta među korisnicima droga).

Ovih pet indikatora koriste se u cilju obezbjeđivanja na činjenicama zasnovanih, objektivnih, pouzdanih i komparabilnih podataka o drogama i zavisnosti na droge na evropskom nivou.

Kada su u pitanju ključni epidemiološki indikatori, u cilju funkcionalnosti Registra narkomanije (Potražnja za tretmanom) koji vodi Institut za javno zdravlje Crne Gore, potrebno je otkloniti prepoznate izazove. Potrebno je razmotriti mogućnosti da Registar obuhvati i službe socijalne zaštite, programe »niskog

praga«, terapijske zajednice, Ustanovu za smještaj i rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci, privatne zdravstvene ustanove i ostale, uz obaveznu zaštitu ličnih podataka i anonimnosti, kao i uz uslov da ne dođe do dupliranja prijave iz različitih formi tretmana.

Dalje, potrebno je i intenzivirati usvajanje standarda za prikupljanje, obradu i analizu podataka sa posebnim osvrtom na indikator mortaliteta (DRD) zbog upotrebe droga, i izvršiti dopunu legislative u segmentima gdje je prepoznata potreba. U Crnoj Gori neophodno je iz osnova izgraditi sistem evidentiranja, praćenja i izvještavanja u vezi ovog indikatora. S obzirom na to da se kapaciteti za prikupljanje i izvještavanje podataka na području ovoga indikatora mogu smatrati najslabije razvijenim od svih pet ključnih epidemioloških indikatora, neophodno je početi iz osnova, odnosno od edukacije svih uključenih strana o standardima prikupljanja podataka u ovoj oblasti.

Pored epidemioloških indikatora u oblasti zdravstva, potrebno je unapređenje indikatora u oblasti bezbjednosti i to u odnosu na dostavljanje podataka koji su usaglašeni sa standardima i protokolima EMCDDA u vezi kršenja zakonskih propisa, zaplijena droga, čistoće i jačine droga, sastava droga i cijena droga.

U cilju ostvarivanja punopravnog članstva Crne Gore u EMCDDA potrebno je da Ministarstvo zdravlja obezbijedi dovoljan broj zaposlenih, stalnu edukaciju, određen budžet i stabilnost organizacione strukture nacionalne kontakt jedinice u skladu sa smjernicama EMCDDA, kako bi se oformila nacionalna baza podataka i nastavilo sa primjenom definisanih standarda za potpuni monitoring oblasti droga. Relevantne institucije i državni organi u narednom periodu treba da teže ka izgradnji kapaciteta za standardizovano prikupljanje podataka i informacija u skladu sa vrstom i prirodom podataka koji se prikupljaju u sistemu zdravstvene zaštite, policiji, carini, pravosuđu, sistemu socijalne zaštite, zatvorskom sistemu, naučnim institucijama, obrazovnom sistemu, a rezultati njihove analize treba da se koriste za razvoj zakonodavstva i strateških dokumenata.

Krajnji cilj je integrisanje Crne Gore u EU sistem monitoringa i EU mrežu (Reitox) za monitoring koju čine nacionalne kontakt jedinice država članica Evropske unije i razvijeni kapaciteti naših struktura da prikupljaju, obrađuju, analiziraju podatke i informacije u skladu sa indikatorima i standardima koji su naučno utemeljeni i kao takvi jedini validni za sveobuhvatni monitoring u oblasti droga, a sa krajnjim ciljem multidisciplinarnog sagledavanja problematike upotrebe droga u Crnoj Gori, na osnovu kojih pokazatelja se i usmjeravaju i planiraju buduće politike u oblasti droga.

4.1 SISTEM RANOG UPOZORENJA NA NOVE SINTETIČKE DROGE

Crna Gora je 2016. godine usvojila dokument „Uputstva za uspostavljanje Sistema ranog upozoravanja u slučaju pojave novih psihoaktivnih supstanci“, uz podršku Evropske komisije, Generalnog direktorata za susjedstvo i pregovore o proširenju - Jedinica za izgradnju institucija (TAIEX), u saradnji sa Ministarstvom zdravlja i sa ekspertskim učešćem Nacionalne jedinice za informacije o drogama (NFP) i poslove međunarodne saradnje Kancelarije za suzbijanje zloupotrebe droga Vlade Republike Hrvatske. Ovim dokumentom se uspostavljaju odnosi i koraci između direktnih i indirektnih učesnika u sistemu ranog upozoravanja u slučaju pronalaska nove psihoaktivne supstance.

Shodno ovom dokumentu, nakon pojavljivanja, odnosno detektovanja NPS u Forenzičkom centru šalje se obavještenje Ministarstvu zdravlja i Ministarstvu unutrašnjih poslova (Uprava policije – Odsjek za droge) koji informaciju prosljeđuju Europolu. Ministarstvo zdravlja šalje obavještenje Evropskom centru za praćenje droga i zavisnosti od droga (EMCDDA), a nakon toga, shodno Zakonu o sprječavanju zloupotrebe

droga, uz dobijeno mišljenje Uprave policije i Instituta za lijekove i medicinska sredstva konačno donosi odluku da li NPS treba da budu uvrštene u Pravilnik o utvrđivanju spiska droga, psihotropnih supstanci i bilja koje se mogu koristiti za proizvodnju droga (Spisak droga).

Crna Gora je u oktobru 2021. kroz Sistem ranog upozorenja na nove sintetičke droga prijavila novu sintetičku drogu 3-metilmetkatinon, identifikovanu od strane Forenzičkog centra. U oblasti praćenja trendova u pojavi novih psihoaktivnih supstanci, Forenzički centar Uprave policije je početkom 2023. godine, analizom uzorka nepoznate materije, a koji je zaplijenjen od strane Uprave prihoda i carina, detektovao novu psihoaktivnu supstancu iz grupe polusintetičkih kanabinoida (*hexahydrocannabinol*). Ova supstanca se prvi put pojavila u Crnoj Gori, i nakon prve, nije bilo ponovne zaplijene iste. Crna Gora je u skladu sa prethodnom praksom, informaciju prosljedila Sekciji za nove psihoaktivne supstance i Sistem ranog upozorenja, u Evropsku agenciju za monitoring droga i zavisnosti od droga.

Međutim, Sistem ranog upozorenja na nove sintetičke droge još uvek nije spreman da se poveže sa sistemom ranog upozoravanja EU, jer je ograničenog operativnog kapaciteta, nedostaju definisane procedure i dovoljno angažovanje organa za sprovođenje zakona i zdravstvenih institucija.

Kako bi Sistem ranog upozorenja na NPS bio u potpunosti usklađen sa EU standardima, potrebno je prije svega pristupiti reviziji postojećeg Uputstva o uspostavljanju Sistemu ranog upozorenja na NPS, i zakonskog okvira na tu temu, kao i omogućavanje brže razmjene informacija i komunikacije između uključenih institucija. Imajući u vidu da je Crna Gora mala država, i da nije primamljivo tržište za NPS supstance, veoma je mali broj stručnjaka u ovoj oblasti. Dalje, jedan od ključnih problema jeste nedostatak laboratorije za uzimanje bioloških uzoraka, što treba unaprijediti u narednom periodu. Takođe, potrebno je nastaviti učešće u EU sistemu ranog upozoravanja na pojavu novih psihoaktivnih supstanci kao i uspostaviti saradnju sa državama iz regiona po pitanju NPS supstanci, dok je veza sa EMCDDA u cilju dobijanja pojedinačnih notifikacija iz EU Sistema o aktivnim supstancama na evropskom tržištu (EWS-NPS) ponovo uspostavljena.

4.2 MEĐUNARODNA SARADNJA U OBLASTI DROGA

Crna Gora je tokom perioda sprovođenja aktivnosti iz "Strategije Crne Gore za sprečavanje zloupotrebe droga 2013-2020" bila prisutna i aktivna u svim regionalnim inicijativama, bilateralnoj saradnji. Crna Gora je učestvovala u procesima izrade predloga rezolucija, deklaracija, dopuna i izmjena konvencija i ostalih međunarodnih instrumenata iz oblasti politika droga, a u skladu sa obavezama države kao članice Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope i Svjetske zdravstvene organizacije (Komitet za zavisnosti od droga SZO). Tokom 2020. godine nijesu umanjene aktivnosti zbog uticaja pandemije korona virusa Covid - 19, već su se odvijale u online formatu.

Kroz višegodišnju proaktivnu saradnju sa međunarodnim tijelima za politike droga ostvareno je niz edukativnih aktivnosti, seminara, treninga, stručnih sastanaka namijenjenih zaposlenima u zdravstvu, sektoru obrazovanja i vaspitanja, Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, opštinskim kancelarijama, službenicima policijskih i carinskih organa, predstavnicima sudstva i tužilaštva, kao i službenicima u državnim institucijama.

Crna Gora je, pored saradnje sa Evropskim centrom za praćenje droga i zavisnosti od kontinuirano aktivna u saradnji sa Savjetom Evrope - Grupom za međunarodnu saradnju za droge i zavisnosti i učestvuje u više

ekspertske radne grupe, platformi i sastanaka. Redovna je komunikacija s Kancelarijom za drogu i kriminal Ujedinjenih nacija (United Nations Office on Drugs and Crime - UNODC). Crna Gora je učestvovala na zasjedanju Komisije za opojne droge (Commission on Narcotic Drugs - CND) i na pratećim događajima tokom 2022. i 2023. godine. I u narednom periodu potrebno je nastaviti sa jačanjem saradnje sa međunarodnim institucijama i organizacijama.

STRATEŠKI CILJ IV: Uspostavljen funkcionalan nacionalan sistem monitoringa droga u Crnoj Gori

OBLAST: SISTEM ZA INFORMACIJE I PODATKE

Operativni cilj 1:	Uspostaviti efikasan i održiv sistem za informacije i podatke u skladu sa protokolima i standarda EMCDDA		
Indikator učinka 1: Povećati nivo usklađenosti nacionalnog sistema za informacije i podatke sa protokolima i standardima EMCDDA	2023 Trenutno je Crna Gora usklađena sa 2 od 10 međunarodnih EMCDDA indikatora za oblast zdravlja i bezbjednosti	2025 U periodu do 2025. godine Crna Gora će biti usklađena sa ukupno 4 od 10 EMCDDA indikatora za oblast zdravlja i bezbjednosti	2027 U periodu do 2027. godine Crna Gora će biti usklađena sa ukupno 7 od 10 EMCDDA indikatora za oblast zdravlja i bezbjednosti

OBLAST: DETEKCIJA NOVIH PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI

Operativni cilj 2:	Uspostaviti efikasan sistem ranog upozorenja na pojavu novih psihoaktivnih supstanci		
Indikator učinka 1: Obezbijediti međusobnu uvezanost svih nacionalnih institucija i organizacija u procesu ranog upozorenja na pojavu novih psihoaktivnih supstanci	2023 Trenutno su međusobno uvezani Ministarstvo zdravlja, Uprava policije, Forenzički centar i Institut za lijekove i medicinska sredstva	2025 Sve ključne nacionalne institucije i organizacije su umrežene . Tehnički ojačani kapaciteti Centra za sudsku medicinu za upozorenje na pojavu novih psihoaktivnih supstanci	2027 Sve ključne nacionalne institucije i organizacije su umrežene i tehnički opremljene za upozorenje na pojavu novih psihoaktivnih supstanci

FINANSIJSKI OKVIR ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE

Za realizaciju aktivnosti predviđenih akcionim planom potrebno je izdvajanje finansijskih sredstava u ukupnom iznosu od ----- Metodologija koja je korišćena prilikom obračuna finansijskih izdataka/prihoda je metoda procjene kao i prethodnih iskustava nosioca aktivnosti. Sredstva je potrebno obezbijediti iz redovnog budžeta zdravstvenog sistema Crne Gore, i dijelom iz donacija. Neće se ostvariti prihodi za budžet Crne Gore u kratkom roku, ali u dužem periodu svakako hoće, jer su sredstva koja su potrebna neznatna u odnosu na koristi koje proizilaze iz poboljšanja zdravlja i opšte bezbjednosti stanovništva, pa će samim tim biti koristi za državni budžet. Detaljnije o planiranim aktivnostima i indikatorima rezultata, nadležnim ustanovama, rokovima za realizaciju aktivnosti i budžetu biće predstavljeno u Akcionom planu.

U sljedećoj tabeli dat je pregled finansiranja cjelokupnog strateškog dokumenta za naredni četvorogodišnji period, gdje se kao glavni izvori finansiranja javljaju:

- Budžet Crne Gore

- Donatorska podrška i sredstva iz IPA fondova.

Godina	Budžetska sredstva	Donatorska podrška	Ukupno
2024	36 000	120 000	156 000
2025	567 000	403 000	970 000
2026	/	/	/
2027	/	/	/
Ukupno	603 000	523 000	1 126 000

NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJA

Mehanizam za vršenje monitoringa i izvještavanja o sprovođenju **Nacionalne strategije za droge za period od 2024-2027. godine** je primarno zasnovan na radu **Operativnog tijela za praćenje sprovođenja strateškog dokumenta**. Operativno tijelo je sačinjeno od predstavnika institucija koji su nosioci aktivnosti zastupljenih u Akcionom planu, kao i predstavnika svih subjekata čiji je doprinos neophodan i ključan za uspješno sprovođenje politika u oblasti droga u periodu 2023-2026 godine.

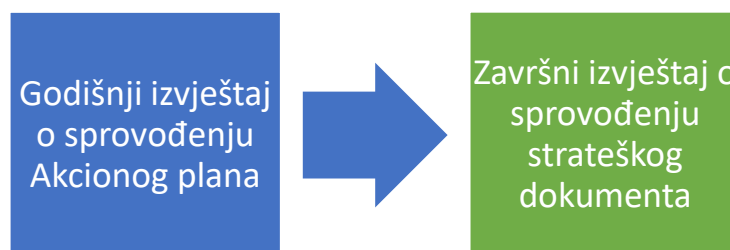
Operativno tijelo je sastavljeno od predstavnika:

Ministarstvo zdravlja predstavlja instituciju nadležnu za koordinaciju rada operativnog tijela, izradu, sprovođenje i izvještavanje o sprovođenju strateškog dokumenta. Predmetni strateški dokument prati Akcioni plan koji će biti pripremljen na period od dvije godine.

Nacionalna strategija za droge za period od 2024-2027. godine, predstavlja strateški dokument za čije je sprovođenje neophodno uključivanje svih zainteresovanih institucija, kako organa državne uprave i opštinskih kancelarija za prevenciju bolesti zavisnosti, NVO organizacija koje se usko bave ovom oblašću, tako i međunarodnih organizacija koje imaju značajan uticaj na razvoj politike u ovoj oblasti. Shodno tome, navedene institucije će biti u obavezi da dostavljaju informacije o aktivnostima koje realizuju u okviru akcionog plana, a radi blagovremenog i adekvatnog prikupljanja podataka za sačinjavanje godišnjih i završnog izvještaja, kao i mjerenja stepena ostvarenog učinka, ali i identifikovanja izazova koji se mogu javiti prilikom sprovođenja planiranih aktivnosti.

Osnovne nadležnosti operativnog tijela se ogledaju u pripremi dvije vrste izvještaja, i to:

Operativno tijelo će se sastajati najmanje dva puta godišnje, i na taj način blagovremeno i u kontinuitetu razmatrati proces sprovođenja predviđenih aktivnosti, kao i moguće prepreke i izazove sa kojima se institucije mogu suočavati prilikom implementacije aktivnosti. Podaci neophodni za sačinjavanje izvještaja

prikupljaće se u toku trajanja cjelokupne godine i biće dostavljeni Ministarstvu zdravlja, kao koordinacionom organu rada operativnog tijela.

Ministarstvo zdravlja biće zaduženo za prikupljanje i objedinjavanje podataka relevantnih za sačinjavanje izvještaja, kao i za koordinaciju i rad operativnog tima. U cilju obezbjeđenja transparentnosti procesa sprovođenja strategije, izvještaji će biti objavljeni na internet stranici Ministarstva zdravlja.

EVALUACIJA

Evaluacija strateškog dokumenta biće sprovedena u vidu ex post evaluacije. Evaluacija će biti sprovedena od strane eksternih eksperata za oblast politika zdravstva, primarno zbog složenosti i obuhvata, ali i zbog obezbjeđivanja većeg stepena objektivnosti. **Sredstva za sprovođenje biće obezbijeđena budžetom Ministarstva zdravlja ili donatorskih organizacija, odnosno eventualne donatorske podrške koja će biti obezbijeđena u kasnijim fazama sprovođenja strateškog dokumenta.** Navedena sredstva će biti definisana u okviru poslednjeg akcionog plana za realizaciju strateškog dokumenta koji bude pripremljen.

Planirano je da proces ex post evaluacije započeti u drugoj polovini 2026. godine i biti završen u prvom kvartalu 2027. godine, kako bi se pravovremeno obezbijedili nalazi evaluacije, koji će biti predstavljeni u završnom izvještaju, ali i u cilju obezbjeđivanja adekvatnih osnova za kreiranje potencijalno novog strateškog dokumenta. Nalazi evaluacije daće jasan i precizan prikaz uspjehnosti sprovođenja politika zdravstva kroz unificiran strateški dokument. Na ovaj način nastoji se odrediti da li se postižu planirani efekti zajedničkim djelovanjem, odnosno da li sprovedene aktivnosti vode ka unapređenju položaja u oblasti droga u Crnoj Gori.

INFORMACIJA ZA JAVNOST O CILJEVIMA I OČEKIVANIM UČINCIMA PROGRAMA U SKLADU SA KOMUNIKACIONOM STRATEGIJOM VLADE CRNE GORE

Tokom ciklusa planiranja i sprovođenja strateškog dokumenta, komuniciranje reformskih aktivnosti sastavni je dio faze sprovođenja planiranih aktivnosti. Informativni instrumenti politika podrazumijevaju sprovođenje različitih kampanja, obuka, različite PR aktivnosti, izradu informativnih lifleta i brošura, pisanje publikacija, u cilju afirmisanja važnosti date javne politike, odnosno rješenja koja se nude predmetnim strateškim dokumentom.

Na kraju, veliki je značaj u informisanju ciljnih grupa kao i ukupne javnosti, putem portala i društvenih mreža Ministarstva zdravlja, Instituta za javno zdravlje, zdravstvenih ustanova, Ministarstva prosvjete, kulture, nauke i sporta, predškolskih ustanova, privrednika i ostalih subjekata koji budu uključeni u realizaciju i impementaciju predviđenih aktivnosti.

REFERENCE

- **Akcioni okvir o mentalnom zdravlju za Evropu**, <https://euinfo.rs/plac2/novi-model-zastite-mentalnog-zdravlja/>
- **Čičić, A., Đurišić, T., Golubović, Lj., Mugoša, B., Palibrk, M. (2022)**, Istraživanje o rizičnom ponašanju u vezi sa HIV/AIDS-om i ispitivanje seroprevalencije HIV, HBV, HCV i sifilisa među seksualnim radnicama u Crnoj Gori u 2021. godini. Institut za javno zdravlje Crne Gore, Podgorica
- **Dakić T. (2023)**, Rezultati i zaključci istraživanja sa LGBTQ+ ženama u Crnoj Gori
- **Dinamički plan aktivnosti u Poglavlju 24- Pravda, sloboda i bezbjednost**, <https://www.eu.me/poglavlje-24-pravda-sloboda-i-bezbjednost/#>
- **Đurišić, T., Čičić, A., Golubović, Lj., Mugoša, B. (2022)**, Istraživanje znanja, stavova i ponašanja u vezi sa HIV/AIDS-om i ispitivanje seroprevalencije HIV, HBV i HCV među osobama na izdržavanju zatvorske kazne u Crnoj Gori u 2021. godini. Institut za javno zdravlje Crne Gore, Podgorica
- **Đurišić, T., Golubović Lj., Mugoša B. (2020)**, Evropsko istraživanje o upotrebi psihoaktivnih supstanci i nehemijskih sredstava zavisnosti među mladima – ESPAD 2019 Crna Gora, Institut za javno zdravlje Crne Gore, Podgorica. <https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/web.repository/ijzcg-media/files/1593458554-espac-2019-nacionalni-izvjestaj-web.pdf>
- **Đurišić, T., Mugoša, B., Golubović, Lj., Remiković, S. and Pavlović, M. (2017b)**, General population survey on substance use in Montenegro, technical report, Institut za javno zdravlje Crne Gore, Podgorica.
- **ESPAD Group (2019)**, ESPAD report 2019: results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, Publications Office of the European Union, Luxembourg. http://www.espac.org/sites/espac.org/files/2020.3878_EN_04.pdf
- **Evropska povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom nivou**, <https://rm.coe.int/168071b549>
- **Evropski školski istraživački projekat (ESPAD)**, <http://www.espac.org/>
- **General Population Survey**, https://www.emcdda.europa.eu/topics/general-population-surveys_en
- **Institut za javno zdravlje Crne Gore – Centar za promociju zdravlja (2021)**, Evropsko internetsko istraživanje o drogama 2021, Institut za javno zdravlje, Podgorica (publikacija u pripremi)
- **Izveštaj EK o napretku Crne Gore za 2023. godinu**, <https://www.gov.me/dokumenta/4441000a-7e5c-4b2c-b3f3-661bac4e8736>
- **Krivični zakonik**, <https://www.gov.me/dokumenta/c4dcee51-ee88-430f-a8db-de91f38eadc4>
- **Konvencija o psihotropnim supstancama (1971)**, https://www.incb.org/documents/Psychotropics/conventions/convention_1971_en.pdf

- **Konvencija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci (1988)**, 1988Convention_E.pdf (incb.org)
- **Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci (1998)**, <https://www.gov.me/dokumenta/8982ca2f-cace-4f91-96e0-4562577f05e4>
- **Lausevic et al. (2008, 2011, 2013); Đurišić et al. (2021)**. The reports contain only prevalence values (not the number of people who tested positive or CI).
- **Marković, M., Vujović, I., Đekić, V., Mijović, M. (2020)**, Kako premostiti jaz u finansiranju i ostvariti održivost odgovora na HIV. Analiza budžeta Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja i pravde, DPNSEE i NVO Juventas, Podgorica, <https://dpnsee.org/document/kako-premostiti-jaz-u-finansiranju-i-ostvariti-odrzivost-odgovora-na-hiv-analiza-budzeta-ministarstava-zdravlja-rada-i-socijalnog-staranja-i-pravde/>
- **Ministarstvo zdravlja Crne Gore (2008)**, Zakon o zbirkama podataka u oblasti zdravstva, Službeni list Crne Gore, br. 80/2008 i br 40/2011, Ministarstvo zdravlja Crne Gore, Podgorica, <https://wapi.gov.me/download-preview/c661a759-b2a5-4610-95a6-901dc93d12b1?version=1.0>
- **Nacionalna strategija održivog razvoja (NSOR 2030)**, Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine (www.gov.me)
- **Politička Deklaracija Ujedinjenih nacija**, <https://www.gov.me/dokumenta/8982ca2f-cace-4f91-96e0-4562577f05e4>
- **Program pristupanja Crne Gore EU**, <https://www.eu.me/wp-content/uploads/2023/01/24-I-23-Nacrt-PPCG-2023-2024.-za-javne-konsultacije.pdf>
- **Program pristupanja Crne Gore Evropskoj Uniji (PPCG) 2023-2024**, <https://www.eu.me/wp-content/uploads/2023/01/24-I-23-Nacrt-PPCG-2023-2024.-za-javne-konsultacije.pdf>
- **Protokol o izmjenama i dopunama UN Jedinственe konvencije**, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-17&chapter=6&clang=en
- **Registar narkomanije**, Institut za javno zdravlje Crne Gore
- **Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore 2024-2027**, <https://www.gov.me/dokumenta/61a462bd-eb20-478c-b0ae-c7cb6312e817>
- **Strategija EU za droge 2021-2025**, <https://www.consilium.europa.eu/media/49194/eu-drugs-strategy-booklet.pdf>
- **Strategija integrisanog upravljanja granicom 2020-2024**, <https://www.gov.me/dokumenta/69fe29fd-c291-46c8-ab18-d5c621410ef0>
- **Strategija razvoja zdravstva 2023-2027**, <https://www.gov.me/dokumenta/c783b6d6-0506-4c94-8d3d-d52e049f2037>
- **Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025**, <https://wapi.gov.me/download/ac62f522-fc63-4408-b164-546aefa52a4b?version=1.0>

- **Strategija za izvršenje krivičnih sankcija 2023-2026**, <https://wapi.gov.me/download/7ba33ee1-9c9e-4b32-9afe-c87760d49ed6?version=1.0>
- **Strategija za mlade 2023-2027**, <https://www.strategijazamlade.me/>
- **UN Jedinствена konvencija o opojnim drogama**, https://www.unodc.org/pdf/convention_1961_en.pdf
- **UN Konvencija o pravima djeteta**, <https://www.unicef.org/montenegro/price/konvencija-o-pravima-djeteta>
- **UNODC, Svetski Izvještaj o Drogama 2023**, https://www.unodc.org/res/WDR-2023/WDR23_Exsum_fin_SP.pdf
- **Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima**, <https://www.gov.me/dokumenta/022a8ec6-b13e-44d2-8493-24e781bd94c3>
- **Zakon o elektronskim medijima**, <https://www.gov.me/dokumenta/f9476b84-d6df-4441-b3fa-c716451a5e58>
- **Zakon o obaveznom zdravstvenom osiguranju**, <https://www.gov.me/dokumenta/4cfecb11-3771-4382-8af7-39124295e3d1>
- **Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku**, <https://www.gov.me/dokumenta/8b07f958-656c-4c8a-8029-7d994d77b4a1>
- **Zakon o pravima pacijenata**, <https://www.gov.me/clanak/zakon-o-pravima-pacijenata>
- **Zakon o sprečavanju zloupotrebe droga**, <https://www.gov.me/dokumenta/7f457ac5-a201-4375-b28d-e5dfea3d2325>
- **Zakon o zdravstvenoj zaštiti**, <https://www.gov.me/clanak/zakon-o-zdravstvenoj-zastiti>

AKCIONI PLAN ZA PERIOD 2024-2025

STUB I: SMANJENJE POTRAZNE DROGA

STRATEŠKI CILJ I: Unaprijeđena održivost i funkcionalnost nacionalnog sistema namijenjenog smanjenju potražnje droga

OBLAST: PREVENCIJA

Operativni cilj 1:	Prevenirati upotrebu droga i podići nivo svijesti o negativnim uticajima droga		
Indikator učinka 1: Definisati i implementirati nacionalne standarde prevencije usklađene sa Evropskim preventivnim kurikulumom	2023	2025	2027
	Trenutno ne postoje jasno definisani nacionalni standardi namijenjeni prevenciji upotrebe droga	Definisani i usvojeni nacionalni standardi namijenjeni prevenciji upotrebe droga koji su prilagođeni svim starosnim grupama (Usvojeni standardi su usklađeni sa Evropskim preventivnim kurikulumom)	Standardi se primjenjuju u svim institucijama i organizacijama na nacionalnom nivou i svim lokalnim samoupravama (25 lokalnih samouprava)
Indikator učinka 2: Uspostavljena objedinjena baza podataka o obuhvatu svih standardizovanih programa prevencije namijenjenih svim starosnim grupama	2023	2025	2027
	Trenutno ne postoji objedinjena baza podataka o broju standardizovanih programa prevencije namijenjenih svim starosnim grupama	Mapiranje svih programa prevencije namijenjenih svim starosnim grupama	Uspostavljena funkcionalna objedinjena baza podataka o obuhvatu svih standardizovanih programa prevencije namijenjenih svim starosnim grupama

Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 1	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
<p>1.1 Izrada izvještaja koji analizira sprovođenje aktivnosti i programa prevencije u vaspitno-obrazovnom sistemu</p>	<p>Pripremljen izvještaj koji sadrži analizu stanja - broja edukovanih nastavnika, broj formiranih timova po školama, broj realizovanih radionica, broj uključenih učenika</p>	<p>MPNI Zavod za školstvo</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2024</p>	<p>Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>1.2 Učešće u programu EMCDDA- obuka za izradu kurikuluma za prevenciju</p>	<p>Obučeni predstavnici svih lokalnih kancelarija za prevenciju bolesti zavisnosti</p>	<p>MPNI Lokalne kancelarije Ministarstvo zdravlja IJZCG, Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje, UP</p>	<p>III kvartal 2024.</p>	<p>IV kvartal 2024.</p>	<p>Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>1.3 Kreiranje novih na dokazima zasnovanih programa univerzalne prevencije (programa jačanja socio-emocionalnih vještina), za različite uzrasne ciljane grupe</p>	<p>Upućen poziv nastavnicima škola, visokoškolskih ustanova i drugih partnera za pripremu programa jačanja socio-emocionalnih vještina</p> <p>Pripremljen najmanje po jedan program jačanja socio-emocionalnih</p>	<p>MPNI Zavod za školstvo Centar za stručno obrazovanje Lokalne kancelarije Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje, UP</p>	<p>I kvartal 2025.</p>	<p>II kvartal 2025.</p>	<p>Nisu potrebna dodatna sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva Donatorska podrška</p>

	vještina za osnovne i srednje škole Programi akreditovani na Nacionalnom savjetu za obrazovanje					
1.4. Priprema novih programa stručnog usavršavanja nastavnika za učenike osnovnih i srednjih škola na osnovu sprovedene analize (Predmetna aktivnost se nadovezuje na aktivnost 1.1),	Razvijen najmanje jedan program Upućen poziv nastavnicima škola i visokoškolskih ustanova i drugih partnera za pripremu programa Pripremljeni programi stručnog usavršavanja nastavnika za učenike osnovnih škola Pripremljeni programi za učenike srednjih škola Programi akreditovani na Nacionalnom savjetu za obrazovanje	Zavod za školstvo Centar za stručno obrazovanje, MPNI , osnovne I srednje škole, visokoškolske ustanove, MZ...	III kvartal 2024	III kvartal 2025	Redovne aktivnosti stručnih službi u ZZŠ i CSO na raspisivanju poziva i dostavljanju programa Savjetu	Budžetska sredstva ZZŠ i CSO
1.5. Edukacija nastavnika po akreditovanim programima stručnog usavršavanja nastavnika za implementaciju u školama	Broj škola uključenih u obuku, najmanje 50 na godišnjem nivou	Zavod za školstvo Centar za stručno obrazovanje MPNI	I kvartal 2025.	IV kvartal 2025.	30.000 €	Budžetska sredstva ZZŠ i CSO

za različite uzrasne ciljne grupe	Broj edukovanih nastavnika: 300 (po 150 u svakoj kalendarskoj godini), odnosno po 6 obuka godišnje, za po 25 nastavnika u grupi, po dvije grupe u svakoj regiji: 6 grupa x 25 nastavnika x 2 godine					
1.6 Diseminacija znanja stečenih na obukama nastavnika i to na ostale zaposlene u vaspitno - obrazovnim ustanovama, roditelje ⁵⁰	Broj osnovnih i srednjih škola u kojim je diseminirano znanje - najmanje 20 osnovnih škola i 5 srednjih škola na godišnjem nivou, Broj održanih radionica, sjednica, okruglih stolova; Broj roditeljskih sastanaka sa temom prevencije korišćenja psihoaktivnih supstanci	Vaspitno obrazovne ustanove	I kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
1.7 Sprovedena analiza o potrebnim zakonskim izmjenama u vezi sa obavezom implementacije preventivnih programa u školama	Izrađena analiza o potrebnim zakonskim izmjenama u vezi sa obavezom implementacije preventivnih programa u školama i definisane	MPNI, NVO, Ministarstvo zdravlja	I kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva

⁵⁰ U skladu sa odredbama Opšteg zakona o obrazovanju

	preporuke za izmjene zakonodavnog okvira					
1.8 Izrada Pravilnika o minimalnim standardima rada lokalnih kancelarija za prevenciju bolesti zavisnosti, te formiranje unificiranog programa rada lokalnih samouprava	Usvajanje Pravilnika o minimalnim standardima rada i formiranje unificiranog programa rada koji će biti zastupljen u svim lokalnim samoupravama	Lokalne samouprave Ministarstvo zdravlja	I kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
1.9 Realizovanje radionica sa učenicima i drugih aktivnosti - nastavnih I vannastavnih - preventivnih programa u školama, tako da svaka škola realizuje najmanje jedan preventivni program zasnovan na međunarodnim standardima prevencije godišnje	Minimum 20 škola u kojima će biti sprovedeni preventivni programi	osnovne i srednje škole Institut za javno zdravlje CG Uprava policije Nevladine organizacije	IV kvartal 2024	IV kvartal 2025	15.000 eura	Budžet ZZŠ i CSO
1.10 Pripremljena međupredmetna tema za učenike osnovnih i srednjih škola	Međupredmetna tema se odnosi na prevenciju upotrebe psihoaktivnih supstanci Sve škole implementirale međupredmetnu temu	Zavod za školstvo Centar za stručno obrazovanje, MPNI , osnovne i srednje škole, visokoškolske ustanove, MZ,	III kvartal 2024.	IV kvartal 2025.	5 000 eura	Budžetska sredstva ZZŠ i CSO

		NVO				
1.12 Obezbeđivanje kontakt osoba u vaspitno – obrazovnim institucijama koje će sa lokalnim kancelarijama za prevenciju sprovesti preventivne programe u školama	Bar 10 kontakt osoba (angažovanih profesora/nastavnika) koji bi u saradnji sa predstavnicima lokalnih kancelarija sproveli preventivne aktivnosti sa učenicima, u okviru srodnih predmeta	Lokalna samouprava Vaspitno-obrazovne institucije	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	8 500 eura	Budžetska sredstva lokalnih samouprava Projekti Ministarstvo prosvjete nauke i inovacije
1.13 Sprovođenje programa vršnjačke edukacije (jačanje socijalnih vještina djece i mladih)	Održana bar 3 treninga na godišnjem nivou Obučeno bar 20 vršnjačkih edukatora, vodeći računa o različitim rodnim pripadnostima	Lokalne kancelarije, NVO	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	1 500 eura	Budžetska sredstva lokalnih samouprava
1.14. Sprovođenje programa podrške roditeljima adolescenata koji su u povećanom riziku od korišćenja droga	Broj održanih radionica – ukupno urađeno 20 Broj roditelja uključenih u program – 60	Lokalne kancelarije, NVO	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	2 000 eura	Budžetska sredstva lokalnih samouprava
1.15 Unapređenje sistema prevencije upotrebe psihoaktivnih supstanci	- Izrađeni godišnji planovi prevencije i sprečavanja upotrebe droga na području nadležnosti OB (18) - Podneseni izvještaji o realizaciji planiranih	SBPK,RCB,OB	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva

	aktivnosti po liniji rada na mjesečnom nivou (18)					
1.16 Sprovođenje terenskih aktivnosti u cilju prevencije upotrebe droga na mjestima u blizini osnovnih i srednjih škola	Kontinuirani obilasci mjesta u blizini osnovnih i srednjih škola (minimum dva puta nedjeljno)	UP, SBPK,RCB,OB,	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
1.17 Unapređenje saradnje sa NVO i drugim organizacijama koje se bave osobama koje koriste droge ili politikama vezanim za droge	Održavanje minimum dva godišnja sastanka između predstavnika UP i NVO	UP, SBPK,RCB,OB	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva

OBLAST TRETMANA

Operativni cilj 2:	Poboljšanje i povećanje dostupnosti usluga liječenja/tretmana osoba koja koriste droge		
Indikator učinka 1: Uključivanje novih oblika terapija namijenjenih tretmanu osoba koje koriste droge (Izvor podatka: Odluka o određivanju osnovne i doplatne vrste lijekova)	2023 Trenutno su dostupne 2 vrste terapija namijenjene tretmanu osoba koje koriste droge	2025 3 vrste terapija namijenjene tretmanu osoba koje koriste droge su dostupne (Depo preparat Buprenorfina)	2027 4 vrste terapija namijenjene tretmanu osoba koje koriste droge su dostupne (Nalokson)

Indikator učinka 2:	2023		2025		2027	
Povećan broj prijema korisnika/ca JU za smještaj i rehabilitaciju korisnika psihoaktivnih supstanci	<p>U JU za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci Podgorica je trenutno smješteno:</p> <p>27 muškaraca korisnika</p> <p>3 žene korisnice</p>		<p>Povećan broj prijema korisnika/ca JU za smještaj i rehabilitaciju korisnika psihoaktivnih supstanci za</p> <p>20% povećan broj muškaraca korisnika</p> <p>100% povećan broj žena korisnica (6 korisnica)</p>		<p>Povećan broj prijema korisnika/ca JU za smještaj i rehabilitaciju korisnika psihoaktivnih supstanci za</p> <p>20% povećan broj muškaraca korisnika</p> <p>100% povećan broj žena korisnica (12 korisnica)</p>	
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 2	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
2.1 Sprovođenje obuke za zaposlene u sistemu zdravstvene zaštite/javnog zdravlja za rad sa porodicama adolescenata koji koriste droge	Minimalno 20 zaposlenih u sistemu zdravstvene zaštite obučanih za rad sa porodicama adolescenata koji koriste droge	UNODC Ministarstvo zdravlja	III kvartal 2024	IV kvartal 2024	70 000 eura	UNODC
2.2 Izmjena smjernica o korišćenju buprenorfinke terapije	Izrađene i usvojene smjernice o korišćenju terapije buprenorfinom sa posebnim fokusom na način i uslove izdavanja terapije, kao i testiranje pacijenata	Ministarstvo zdravlja	III kvartal 2024	IV kvartal 2024	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva

2.3 Iniciranje uvođenja Depo preparata buprenorfina u zdravstveni sistem Crne Gore	Izrađen predlog za uvođenje Depo preparata buprenorfina	Ministarstvo zdravlja	II kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva, Donacija
2.4 Unaprjeđenje prostornih kapaciteta Centra za supstituciju Doma zdravlja Glavnog grada	Postavljena 4 nova montažna objekta na teritoriji između Starog Aerodroma i Konika	Glavni grad Podgorica Dom zdravlja Podgorica	II kvartal 2024	IV kvartal 2024	25 000 eura	Budžetska sredstva Glavnog grada
2.5 Povećanje kadrovskih kapaciteta Centra za supstituciju Doma zdravlja Glavnog grada (povećanje broja socijalnih radnika/ca, psihologa/škinja)	Zaposlene/raspodijeljene minimum dvije osobe (socijalni radnik/ca, psiholog/škinja) za rad u Centru za supstituciju Doma zdravlja Glavnog grada	Dom zdravlja Podgorica	I kvartal 2025	IV kvartal 2025	21 600 eura	Budžetska sredstva
2.6 Održati kontinuitet i povećati dostupnost grupne terapije za pacijente/kinje koji dolaze u Centre za mentalno zdravlje	Broj Centara za mentalno zdravlje u kojima se sprovodi grupna terapija Broj pacijenata/kinja uključenih u grupnu terapiju (u odnosu na postojećih 5, minimalno 10 uključeno), vodiće se računa o zastupljenosti svih rodova pri prijemu na grupnu terapiju.	DZ Podgorica Centri za mentalno zdravlje	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna sredstva	Budžetska sredstva

<p>2.7 Unaprijediti saradnju domova zdravlja, naročito onih u kojima se izdaje terapija buprenorfinom i metadonom, UIKS-a i IJZ sa ciljem testiranja seksualno i krvlju prenosivih infekcija (HIV, HBV, HCV) kao i rad na prevenciji istih</p>	<p>Minimum 100 testiranih pacijenata na seksualno i krvlju prenosive infekcije na godišnjem nivou</p>	<p>Domovi zdravlja IJZ UIKS</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Nisu potrebna dodatna sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>2.8 Sprovođenje javne kampanje u cilju promovisanja usluga JU Kakaricka gora sa ciljem unaprjeđenja dostupnosti usluga, a koja će imati posebne rodno prilagođene komponente</p>	<p>Povećan broj žena uključenih u tretmane oporavka (Minimum 3 žene primljene u JU za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci)</p>	<p>Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci;</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>1 000 eura</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>2.9 Organizacija sastanaka sa opštinama u CG sa ciljem unapređenja dostupnosti usluga JU Kakaricka gora</p>	<p>Održana bar 3 sastanka sa predstavnicima opština Crne Gore u cilju unapređenja dostupnosti usluga JU Kakaricka gora</p>	<p>Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci; Predstavnic opština</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>

OBLAST: REHABILITACIJA I RESOCIJALIZACIJA

Operativni cilj 3:	Povećan i unaprijeđen pristup rehabilitaciji i resocijalizaciji osoba koje su koristile droge					
Indikator učinka 1:	2023	2025	2027			
Unaprijeđen postojeći sistem saradnje između Centara za socijalni rad i licenciranih pružalaca usluga socijalne i dječije zaštite, kada su u pitanju usluge socijalne i dječije zaštite koje se odnose na osobe koje koriste droge	Postojeća procedura za pružanje licenciranih usluga nije u potpunosti funkcionalna iz razloga nepostojanja definisanih cijena za određeni broj usluga	Definisane procedure i nadležnosti za finansiranje licenciranih usluga i izrađena metodologija za izračunavanje cijena usluga socijalne i dječije zaštite.	Do kraja 2027. godine, 10 novih licenciranih pružalaca usluga (licenciranje izvršeno na osnovu jasno definisanih procedura i načina finansiranja licenciranih usluga)			
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 3	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
3.1 Izmjene Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti	Jasno definisane nadležnosti u finansiranju usluga socijalne i dječije zaštite između Ministarstva i lokalnih samouprava	MRSS	I kvartal 2024	IV kvartal 2024	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
3.2 Utvrđivanje cijena usluga za određeni broj usluga	Definisane metodologije za izračunavanje cijene za usluge socijalne i dječije zaštite	MRSS	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	36 630 eura	Budžetska sredstva
3.3 Jačanje dijaloga između institucija i civilnog sektora u cilju razbijanja predrasuda o bolesti zavisnosti	Minimum 5 sprovedenih zajedničkih sastanaka, akcija	Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	300 eura	Budžetska sredstva

		<p>supstanci; Ministarstvo rada i socijalnog staranja; Civilne organizacije; Udruženja; Terapijske zajednice.</p>				
<p>3.4 Oснаživanje saradnje NVO sektora i JU ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika/ca psihoaktivnih supstanci kroz realizaciju implementaciju zajedničkih aktivnosti i projekata</p>	<p>Održan bar jedan sastanak kvartalno</p> <p>Minimum 2 projekta implementirana na godišnjem nivou</p>	<p>Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci; Civilne organizacije</p>	I kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna sredstva	<p>Međunarodni projekti</p> <p>Budžetska sredstva</p>
<p>3.5 Promocija rehabilitacionog programa za korisnice droga</p>	<p>Organizacija zajedničkih aktivnosti sa DZ, Centrima za mentalno zdravlje u cilju promocije rehabilitacionih programa za žene</p>	<p>Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci;</p>	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	1 000 eura	Budžetska sredstva
<p>3.8 Saradnja sa lokalnim zajednicama (škole, opštinske kancelarije za prevenciju, zdravstvene ustanove)</p>	<p>Održano minimum 20 predavanja u Osnovnim školama godišnje</p> <p>Održano minimum 5 predavanja/okruglih stolova/tribina godišnje u</p>	<p>Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci;</p>	II kvartal 2024	IV kvartal 2025	1 000 eura	Budžetska sredstva

	saradnji sa Kancelarijama za prevenciju bolesti zavisnosti					
--	--	--	--	--	--	--

OBLAST: TRETMAN OSOBA KOJE KORISTE DROGE, A NALAZE SE NA IZDRŽAVANJU KAZNE ZATVORA U UIKS-U

Operativni cilj 4:	Unaprijeđen sistem pružanja usluga tretmana osoba koje koriste droge, a nalaze se na izdržavanju kazne zatvora		
Indikator učinka 1:	2023	2025	2027
Povećan broj osoba koje uzimaju učešće u programima tretmana u UIKS-u namijenjenih osobama koje koriste droge.	23 osobe koje uzimaju učešće u programima tretmana u UIKS-u namijenjenih osobama koje koriste droge. Muškarci: 21 Žene: 2	Dodatnih 10% osoba koje koriste droge dobrovoljno uzima učešće u programima tretmana u UIKS-u do kraja 2025. godine Dodatnih 10% muškaraca i 100% žena (ukupno 4 žene)	Dodatnih 10% osoba koje koriste droge dobrovoljno uzima učešće u programima tretmana u UIKS-u do kraja 2027. godine Dodatnih 10% muškaraca i 100% žena (ukupno 8 žena)
Indikator učinka 2:	2023	2025	2027
Uspostavljena funkcionalna mreža pružalaca socijalnih i zdravstvenih usluga za pomoć pri reintegraciji bivših zatvorenika/ca	13 institucija/organizacija učestvuje u radu mreže pružalaca socijalnih i zdravstvenih usluga	30 institucija/organizacija učestvuju u radu mreže pružalaca socijalnih i zdravstvenih usluga	35 instiucija koje učestvuju u radu potpuno funkcionalne mreže pružalaca socijalnih i zdravstvenih usluga

Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 4	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
<p>4.1 Povećanje dostupnosti i održavanje kontinuiteta psihoterapijskog rada</p>	<p>Minimalno 21 zatvorenik/ca uključeni u grupni psihoterapijski rad</p> <p>Minimalno 25 zatvorenika/ca uključeni u individualni psihoterapijski rad</p>	<p>Uprava za izvršenje krivičnih sankcija</p>	<p>I kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>6 000 eura</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>4.2 Sprovođenje edukacija stručnog kadra UIKS-a u cilju usvajanja savremenih terapijskih procedura i tretmana zavisnosti od droga</p>	<p>Održana najmanje 1 edukacija godišnje</p> <p>Minimum 10 učesnika je uspješno pohađalo edukaciju</p>	<p>Uprava za izvršenje krivičnih sankcija</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>5 000 eura</p>	<p>Donatorska sredstva</p>
<p>4.3 Sprovođenje edukacije službenika u cilju jačanja kapaciteta službenika UIKS-a za sprovođenje grupnih programa tretmana za osobe koje su koristile droge u svim organizacionim jedinicama Uprave – zatvori.</p>	<p>Obučena 4 službenika za sprovođenje programa</p>	<p>Uprava za izvršenje krivičnih sankcija</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>5 000 eura</p>	<p>Donatorska sredstva</p>

<p>4.5 Jačanje saradnje sa institucijama za liječenje bolesti zavisnosti u cilju što uspješnije pripreme za otpust</p>	<p>Održavanje radionica sa Infektivnom klinikom KCCG u pogledu testiranja na dobrovoljnoj osnovi za Hepatitis C. Minimum 40 učesnika radionice</p>	<p>Uprava za izvršenje krivičnih sankcija</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>2 000 eura</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>4.6 Održavanje redovnih sastanaka Mreže pružalaca socijalnih i zdravstvenih usluga za pomoć pri reintegraciji bivših zatvorenika/ca</p>	<p>Sastanci održani 4 puta tokom godine (jednom u kvartalu). Minimum 20 učesnika/ca po sastanku. Ojačana saradnja među institucijama koje su pružaoci socijalnih i zdravstvenih usluga sa posebnim fokusom na osobama koje koriste droge i njihovoj što uspješnijoj pripremi za otpust.</p>	<p>NVO Ministarstvo pravde Uprava za izvršenje krivičnih sankcija</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>2400 eura</p>	<p>Donatorska sredstva Budžetska sredstva</p>

STUB II: SMANJENJE RIZIKA I ŠTETNIH POSLJEDICA NASTALIH UPOTREBOM DROGA

STRATEŠKI CILJ II: Povećana efikasnost intervencija smanjenja rizika i štete nastale upotrebom droga u cilju zaštite zdravlja osoba koje koriste droge i društva uopšte

OBLAST: SMANJENJE INCIDENCIJE I PREVALENCIJE INFektivNIH BOLESTI POVEZANIH SA UPOTREBOM DROGA I DRUGIH NEGATIVNIH ZDRAVSTVENIH I DRUŠTVENIH POSLJEDICA

Operativni cilj 1:	Prevenција i liječenje infektivnih bolesti povezanih sa upotrebom droga i drugih negativnih zdravstvenih i socijalnih posljedica		
Indikator učinka 1:	2023	2025	2027
Povećanje broja testiranih osoba koje koriste droge na HIV i Hepatitis B i C	<p>OID testirani na HIV kroz Savjetovališta za DPST: 253 (241 muškog pola, 12 ženskog)</p> <p>OID testirani na HBV kroz Savjetovališta za DPST: 251 (239 muškog pola, 12 ženskog)</p> <p>OID testirani na HCV kroz Savjetovališta za DPST: 252 (240 muškog pola, 12 ženskog)</p>	povećanje broja testiranih za 5% u odnosu na početnu vrijednost iz 2023.	povećanje broja testiranih za 10% u odnosu na početnu vrijednost iz 2023.
Indikator učinka 2:	2023	2025	2027
Povećanje dostupnosti sterilnog pribora za injektiranje osobama koji intravenski koriste droge	<p>37 sterilnih špriceva distribuiranih po jednoj osobi koja injektira droge godišnje</p> <p>U glavnom gradu je moguće kupiti sterilni pribor u bar 11 apoteka</p>	<p>100 sterilnih špriceva distribuiranih po jednoj osobi koja injektira droge godišnje</p> <p>U glavnom gradu je moguće kupiti sterilni pribor u bar 16 apoteka</p>	<p>200 sterilnih špriceva distribuiranih po jednoj osobi koja injektira droge godišnje</p> <p>U glavnom gradu je moguće kupiti sterilni pribor u 20 apoteka</p>

Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 1	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
1.1 Izrada standardne operativne procedure za testiranje na HIV, HBV i HCV osoba koje su na OST	Formirana radna grupa za izradu SOP Izrađena standardna operativna procedura Procedura usvojena i objavljena na sajtu MZ i IJZCG	Ministarstvo zdravlja, IJZ, KCCG, DZ	IV kvartal 2024.	IV kvartal 2025	2 500 eur	Donatori, Budžetska sredstva
1.2 Ažuriranje postojećih smjernica za liječenje hepatitisa C	Smjernice usvojene i objavljene na sajtu MZ i IJZCG	Ministarstvo zdravlja, KCCG	IV kvartal 2024.	IV kvartal 2025	1 000 eur	Donatori, Budžetska sredstva
1.3 Jačanje postojećih kapaciteta i podrška uspostavljanju novih servisa i programa samopomoći za OKD ili osobe koje su koristile droge i/ili članove porodica	Broj aktivnih programa/grupa samopomoći za OKD i osobe koje su koristile droge i/ili njihove članove porodica u zemlji Broj uspostavljenih novih programa/grupa samopomoći za OKD i osobe koje su koristile droge i/ili njihove članove porodica Broj korisnika programa/grupa samopomoći za OKD i osobe koje su koristile droge i/ili njihove članove porodica	Civilni sektor, udruženja osoba koje su koristile droge itd. Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, lokalne samouprave	II kvartal 2025	IV kvartal 2025	20 000 eura	Budžetska sredstva Donatorska sredstva internacionalnih fondova

1.4 Povećanje broja punktova na kojima se izdaje sterilni pribor OID	Uvećan broj mjesta na kojima OID mogu preuzeti sterilni pribor	Ministarstvo zdravlja	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva

OBLAST: PREVENCIJA PREDOZIRANJA I SMRTNIH SLUČAJEVA POVEZANIH SA DROGOM

Operativni cilj 2:	Uspostavljanje održivog sistema prevencije slučajeva predoziranja osoba koje koriste drogu					
Indikator učinka 1: Uspostavljanje funkcionalnog sistema izvještavanja o slučajevima predoziranja drogom	2023 Trenutno ne postoje zvanično prikupljeni podaci o slučajevima predoziranja	2025 Mapirani svi subjekti sa nacionalnog nivoa koji mogu pružiti neophodne podatke za izvještavanje o slučajevima predoziranja	2027 Uspostavljena elektronska baza podataka o slučajevima predoziranja osoba koje koriste droge (Baza podataka će biti smještena u Institutu za javno zdravlje)			
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 2	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja

2.1 Uspostaviti osnovnu bazu na odeljenju Sudske medicine KCCG-a o smrtnim slučajevima povezanim sa drogama	Uspostavljena i održavana baza podataka o smrtnim slučajevima gdje se utvrđuje prisustvo PAS	KCCG	II kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
2.2 Razvoj i implementacija metodologije i programa smanjenja štete u okruženju noćnog života, klubova i zabava	Razvijen program/predlog mjera smanjenja štete u okruženju noćnog života, klubova i zabava Broj i vrsta implementiranih mjera iz programa smanjenja štete okruženju noćnog života, klubova i zabava Procijenjeni broj korisnika programa smanjenja štete	Ministarstvo zdravlja NVO	IV kvartal 2024	II kvartal 2025	15 000	Budžetska sredstva Civilni sektor, sredstva iz međunarodnih fondova
2.3 Ažuriranje postojećih smjernica za smanjenje štete u Crnoj Gori i njihovo usvajanje od strane nadležnog Ministarstva	Ažurirane smjernice pripremljene i objavljene Smjernice usvojene od strane Ministarstva zdravlja	Civilni sektor, Ministarstvo zdravlja IJZCG JZU	III kvartal 2024	IV kvartal 2024	Nisu potrebna dodatna sredstva	NVO
Operativni cilj 3:	Otkrivanje i isključivanje iz saobraćaja vozača pod dejstvom droga i drugih psihoaktivnih supstanci					
Indikator učinka 1:	2023	2025	2027			
Poboljšati bezbjednost saobraćaja redovnim kontrolama vozača na prisustvo droga i drugih PAS	Početne vrijednosti redovnih kontrola vozača na prisustvo droga i PAS (početno stanje - 2023)	Povećanje broja redovnih kontrola vozača na prisustvo droga i PAS predviđeno u 2025	Povećanja broja redovnih kontrola vozača na prisustvo droga i PAS predviđeno u 2027			
	400	800	1000			

Indikator učinka 2: Poboljšati bezbjednost saobraćaja ciljanim kontrolama vozača na prisustvo droga i drugih PAS	2023 Početne vrijednosti ciljanih kontrola vozača na prisustvo droga i PAS 50	2025 Povećanje broja ciljanih kontrola vozača na prisustvo droga i PAS 75	2027 Povećanja broja ciljanih kontrola vozača na prisustvo droga i PAS 100			
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 3	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
3.1. Materijalno tehničko opremanje UP uređajima i sredstvima za utvrđivanje prisustva droga i drugih psihoaktivnih supstanci u organizmu vozača	Sproveden postupak javne nabavke, prema Planu javnih nabavki za 2024.godinu; Nabavljena i jedinicama saobraćajne policije distribuirana potrebna količina uređaja i sredstava: -800 jednokratnih testova na drogu DRUG TEST 300 (nabavka će biti ponovo izvršena u 2025. godini) -800 kolektora za DRUG TEST 5000 (nabavka će biti	MUP-UP	II kvartal 2024	IV kvartal 2025	100 000 eura	Budžetska sredstva Crne Gore Budžetska sredstva MUP-a

	ponovo izvršena u 2025. godini) -5 aparata DRUG TEST 5000					
3.2 Obuka policijskih službenika za rad sa nabavljenim uređajima i sredstvima za utvrđivanje prisustva PAS.	Najmanje 30 obučeni policijskih službenika za rad sa uređajima i sredstvima za utvrđivanje prisustva PAS na godišnjem nivou	UP	IV kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
3.3 Donošenje Instrukcije o postupanju policijskih službenika prilikom kontrole saobraćaja i otkrivanja prisustva psihoaktivnih supstanci - PAS kod vozača	Usvojena i distribuirana Instrukcija: - RCB,OB,(svima) i Jedinicama saobraćajne.	MUP,UP, SPON,	IV kvartal 2024.	I kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
3.4 Usvajanje Protokola o saradnji između UP i MZ o postupanju prilikom dovođenja lica u zdravstvenu ustanovu radi utvrđivanja prisustva PAS kod vozača.	Potpisan i distribuiran Protokol o saradnji: -RCB,OB,(svima) i Jedinicama saobraćajne.	MUP , MZ, UP, SPON,	IV kvartal 2024	I kvartal 2025.	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
3.5 Sprovođenje redovne kontrole vozača radi utvrđivanja prisustva droga ili drugih psihoaktivnih supstanci.	Najmanje 400 sprovedenih redovnih kontrola vozača pod uticajem droga i drugih PAS, na godišnjem nivou.	UP -Saobraćajna policija	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
3.6 Sprovođenje ciljane kontrole vozača radi utvrđivanja prisustva droga ili drugih psihoaktivnih supstanci PAS, u rizičnom	Najmanje 50 sprovedenih ciljanih kontrola vozača	UP -Saobraćajna policija	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna	Budžetska sredstva

vremenu (noćnom okruženju, noćni život) i prilikom održavanja javnih priredbi, koncerata i drugih manifestacija.	pod uticajem droga i drugih PAS na godišnjem nivou.				finansijska sredstva	
--	---	--	--	--	----------------------	--

STUB III: SMANJENJE PONUDE DROGA

STRATEŠKI CILJ III: Smanjenje dostupnosti droga kroz uspostavljanje efektivnih mehanizama postupanja na nacionalnom i međunarodnom nivou

OBLAST: PROIZVODNJA, KRIJUMČARENJE I NELEGALNI PROMET DROGA/PREKURSORA

Operativni cilj 1:	Smanjenje dostupnosti droga otkrivanjem i sprečavanjem nelegalne proizvodnje, krijumčarenja i nelegalnog prometa droga/prekursora-					
Indikator učinka 1: Povećanje broja policijskih i carinskih istraživanja/akcija namijenjenih otkrivanju i sprečavanju krijumčarenja droga i nelegalnog prometa	2023	2025	2027			
	Policijska istraživanja/akcije - 17	25	30			
	Carinska istraživanja/aktivnosti - Akcije Odsjeka za suzbijanje krijumčarenja na graničnim prelazima Božaj, Sukobin, Vračenovici, Debeli Brijeg, Ilijino Brdo, Dračenovac, Kula i Dobrakovo – 15	20 Aktivnosti povećanja broja skeniranih kontejnera pristiglih u Luku Bar metodom analize rizika za 10% u odnosu na 2023	30 Aktivnosti povećanja broja skeniranih kontejnera pristiglih u Luku Bar metodom analize rizika za 15% u odnosu na 2025			

Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 2	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
2.1 Obuka carinskih službenika za rukovanje setom CT 40	Povećanje broja kontrola za 20-25% na godišnjem nivou na graničnim prelazima korišćenjem opreme za pretrage i prerese	Uprava carina	IV kvartal 2024	IV kvartal 2024	1 000 eura	Budžetska sredstva
2.2 Nabavka 4 uređaja "Bruker Road Runner" koji se koriste za detekciju narkotika sa obukom za korišćenje istih	Obučeno 14 službenika Uprave Carina za korišćenje uređaja	Uprava carina	III kvartal 2024	III kvartal 2024	20 000 eura	Donacija Evropske unije

2.3 Sprovođenje Obuke i radionice predviđene za carinske službenike koji rade na graničnim prelazima na teme "tehnike pronalaženja opojnih droga" kao i obuke na temu "prekursori"	Obučeno 24 službenika	Uprava carina	IV kvartal 2024	IV kvartal 2024	2 000 eura	Budžetska sredstva Međunarodni projekti
2.4 Nabavka 6 forenzičkih kit-set testova sa reagensima za identifikaciju narkotika "Nik public"	Obučeno 12 carinskih službenika za korišćenje kit-set testova	Uprava carina u saradnji sa Ambasdom Velike Britanije u Crnoj Gori	II kvartal 2024	II kvartal 2024	3 700 eura	Donacija Britanske vlade Upravi carina
2.5 Nabavka 15 setova "Cocaine ID swabs" – (setovi koji sadrže ampule sa reagensima za uzimanje briseva i brzu identifikaciju prisustva opojne droge kokain)	Nabavljeno i instalirano svih 15 setova „Cocaine ID swabs“	Uprava carina u saradnji sa Ambasdom Velike Britanije u Crnoj Gori	II kvartal 2024	II kvartal 2024	750 eura	Donacija Britanske vlade Upravi carina
2.6 Nabavka uređaja Raman - Analyzer and accessories za otkrivanje prekursora za narkotike sa obukom za korišćenje istog	Nabavljen uređaj Raman – Analyzer Obučena dva službenika za korišćenje uređaja.	Uprava carina u saradnji sa WCO (Svjetska carinska organizacija)	III kvartal 2024	III kvartal 2024	23 000 eura	Donacija Svjetske carinske organizacije

2.7 Obuka carinskih službenika koji rade na graničnim prelazima za rukovanje set testova sa reagensima za identifikaciju narkotika	Povećanje broja kontrola na graničnim prelazima i samim tim pronalaženjem nedozvoljenog korišćenja narkotika korišćenjem opreme za pretrage I pretrase za 20% u odnosu na 2024	Uprava carina	II kvartal 2024	I kvartal 2025	2 000 eura	Budžetska sredstva
2.8 Sprovođenje Obuke i radionice predviđene za carinske službenike koji rade na graničnim prelazima i unutrašnjim carinskim ispostavama na temu "prekursori za narkotike"	Obučeno 12 službenika u oblasti	Uprava carina	I kvartal 2025	I kvartal 2025	1 000 eura	Budžetska sredstva Međunarodni projekti
2.9 Nabavka 4 forenzičkih kit-set testova sa reagensima za identifikaciju narkotika	Nabavljeni kit-set testovi za identifikaciju narkotika	Uprava carina	I kvartal 2025	II kvartal 2025	2 600 eura	Budžetska sredstva
2.10 Materijalno – tehničko opremanje org. jedinica za borbu protiv droga kroz nabavku: -10 p.m.vozila srednje ili niže klase sa dizel agregatom od 1600cm3	Sproveden postupak javne nabavke, prema Planu javnih nabavki za 2024.godinu; Izvršena nabavka 10 p.m.vozila vozila	MUP-UP	II kvartal 2024	IV kvartal 2025	180 000 eura	Budžetska sredstva Crne Gore Budžetska sredstva MUP-a *(putem raspisivanja postupka javnih nabavki i

ukupne vrijednosti od 180.000€, (10x18.000€).						realizacijom dijela Plana javnih nabavki za 2024. godinu)
2.11 Materijalno – tehničko opremanje org. jedinica za borbu protiv droga kroz obezbijedivanje informatičke opreme: -laptop i desktop računara ukupne vrijednosti 26.000€. (laptop računara 20x700€, ukupne vrijednosti 14.000 €, PC računara 10x1200€, ukupne vrijednosti 12.000 €)	Sproveden postupak javne nabavke, prema Planu javnih nabavki za 2024.godinu; Izvršena nabavka informatičke opreme: 10 laptop računara, 5 PC računara.	MUP-UP	II kvartal 2024	IV kvartal 2025	26 000 eura	Budžetska sredstva Crne Gore Budžetska sredstva MUP-a *(putem raspisivanje postupka javnih nabavki i realizacijom dijela Plana javnih nabavki za 2024. godinu)
2.12 Materijalno – tehničko opremanje org. jedinica za borbu protiv droga kroz obezbijedivanje telekomunikacione opreme ukupne vrijednosti od 12.000€ (smart mobilni telefoni 40x300€)	Sproveden postupak javne nabavke, prema Planu javnih nabavki za 2024. godinu. Izvršena nabavka 40 smart mobilnih telefona	MUP-UP	II kvartal 2024	IV kvartal 2025	26 000 eura	Budžetska sredstva Crne Gore Budžetska sredstva MUP-a *(putem raspisivanje postupka javnih nabavki i realizacijom dijela Plana javnih nabavki za 2024. godinu)

<p>2.13 Materijalno – tehničko opremanje org. jedinica za borbu protiv droga kroz nabavku zaštitne i specijalizovane opreme za policijske službenike (opreme koja se koristi za povećanje nivoa bezbjednosti službenika, opreme za jasno identifikovanje PS prilikom izvođenja akcija, opreme za rad na licu mjesta izvršenog krivičnog djela, ukupne vrijednosti 64.000€.</p>	<p>-Sproveden postupak javne nabavke, prema Planu javnih nabavki za 2024.godinu. -Izvršena nabavka, zaštitne i specijalizovane opreme za policijske službenike .</p>	<p>MUP-UP</p>	<p>II kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>64 000 eura</p>	<p>Budžetska sredstva Crne Gore Budžetska sredstva MUP-a *(putem raspisivanja postupka javnih nabavki i realizacijom dijela Plana javnih nabavki za 2024. godinu)</p>
<p>2.14 Materijalno – tehničko opremanje org.jedinice za borbu protiv droga kroz izradu projektnog zadatka i nabavku softverskog rješenja za uspostavljanje sveobuhvatne baze podataka (vrsta opojne droge, MOS-u, ugroženim područjima) koji se u vezi sa drogama obrađuju u Upravi policije, ukupne vrijednosti oko 30.000€.</p>	<p>Sproveden postupak javne nabavke, prema Planu javnih nabavki za 2024.godinu; Izvršena nabavka, softvera za bazu podataka koji se u vezi sa drogama obrađuju u Upravi policije.</p>	<p>MUP-UP</p>	<p>I kvartal 2025</p>	<p>III kvartal 2025</p>	<p>30 000 eura</p>	<p>Budžetska sredstva Crne Gore IPA fondovi, Donatorska podrška</p>

<p>2.15 Materijalno – tehničko opremanje org. jedinica za borbu protiv droga za praćenje digitalnog tržišta droga na internetu i darknetu , kroz obezbijedivanje-nabavku : -Informatičke opreme (hardvera-desktop računara), odgovarajućih licenci i softvera za nadzor internet platformi i darknet-a , ukupne vrijednosti oko 200 000€.</p>	<p>-Sproveden postupak javne nabavke, prema Planu javnih nabavki za 2025, 2026, 2027.godinu; -Izvršena nabavka, Informatičke opreme (hardvera-desktop računara), odgovarajućih licenci i softvera za nadzor internet platformi i darknet-a.</p>	<p>MUP-UP</p>	<p>I kvartal 2025</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>200 000€ (za cijeli planski period do 2027)</p>	<p>Budžetska sredstva Crne Gore IPA fondovi, Donatorska podrška</p>
<p>2.16 Organizovati i sprovesti obuku na temu: Međunarodne dugoročne istrage i zajednički istražni timovi u suzbijanju krijumčarenja droga, za 10 policijskih službenika</p>	<p>1 realizovana obuka, 10 obučenih policijskih službenika.</p>	<p>MUP-UP</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Redovna budžetska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva Crne Gore IPA fondovi, Donatorska podrška (NCA)</p>
<p>2.17 Organizovati i sprovesti obuku na temu: Novi pojavni oblici sintetičkih droga, laboratorije za njihovu proizvodnju i načini otkrivanja, za 15 policijskih službenika.</p>	<p>1 realizovana obuka, 15 obučenih policijskih službenika.</p>	<p>MUP-UP</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>I kvartal 2025</p>	<p>Redovna budžetska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva Crne Gore IPA fondovi, Donatorska podrška (NCA)</p>

<p>2.18 Organizovati i sprovesti obuku na temu: Korišćenje prikrivenih istražnih tehnika u suzbijanju ulične prodaje narkotika, za 15 policijskih službenika.</p>	<p>1 realizovana obuka, 15 obučenih policijskih službenika.</p>	<p>MUP-UP</p>	<p>I kvartal 2025</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Redovna budžetska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva Crne Gore IPA fondovi, Donatorska podrška (EUROL4) -Bavarska policija</p>
<p>2.19 Organizovati i sprovesti obuke za praćenje digitalnog tržišta droga na internetu i darknetu za 5 policijskih službenika (tržišta na javnim web platformama i darknetu, medijskim platformama, društvenim aplikacijama, plaćanja kriptovalutama na digitalnom tržištu, šifrovane digitalne komunikacije za razmjenu poruka).</p>	<p>1 realizovana obuka na godišnjem nivou; 2 obučena policijska službenika, na godišnjem nivou.</p>	<p>MUP-UP</p>	<p>I kvartal 2025</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>33 000 eura</p>	<p>Budžetska sredstva Crne Gore IPA fondovi-(IPA7) EMCDDA Donatorska podrška.</p>
<p>2.20 Otkrivanje nezakonite trgovine „novim“ drogama i nedozvoljenim supstancama putem poštanskih usluga i usluga brze pošte/dostave, u saradnji sa poštanskim službama i privatnim sektorom.</p>	<p>-najmanje 1 operativna aktivnosti na godišnjem nivou.</p>	<p>UP,SBPK</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Redovne aktivnosti</p>	<p>Budžetska sredstva</p>

<p>2.21 Suzbijanje krijumčarenja narkotika zajedničkim istragama sa partnerskim službama drugih zemalja.</p>	<p>Na godišnjem nivou: -Sprovedne aktivnosti u najmanje 5 zajedničkih istraga; -Podneseno najmanje 5 krivičnih prijava;</p>	<p>UP, SBPK, SPO</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Redovne aktivnosti</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>2.22 Otkrivanje i sprječavanje ilegalnih aktivnosti u vezi sa narkoticima uz podršku EUROPOL-a i drugih EU agencija.</p>	<p>Na godišnjem nivou: Podneseno najmanje 3 krivične prijave; Obuhvaćeno krivičnim prijavama, najmanje 15 lica;</p>	<p>UP, SBPK, SPO</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Redovne aktivnosti</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>2.23 Otkrivanje i identifikacija OKG povezanih sa tržištem droga i prekursora za droge (proizvodnja promet i distribucija) na širem području Crne Gore.</p>	<p>Na godišnjem nivou: Sprovedno najmanje 5 kriminalističkih istraživanja; Podneseno najmanje 5 krivičnih prijava;</p>	<p>UP, SBPK, OBPD</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Redovne aktivnosti</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>2.24 Otkrivanje i sprečavanje ilegalnog uzgoja i prouizvodnje i prometa prirodnih i sintetičkih droga</p>	<p>Na godišnjem nivou: Najmanje 2 otkrivene plantaže sa zasadam marihuane; Najmanje 250 zaplijenjenih stabljika marihuane;</p>	<p>UP, SBPK, RCB,OB</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>

	Najmanje 50 pojedinačnih zapljena sintetičkih droga i nedozvoljenih farmaceutske proizvoda.					
2.25 Suzbijanje ulične preprodaje droga	Na godišnjem nivou: Podneseno najmanje 20 krivičnih prijava; Obuhvaćeno krivičnim prijavama, najmanje 35 lica; Podneseno najmanje 550 prekršajnih prijava; Najmanje 560 lica obuhvaćeno prekršajnim prijavama,	UP, SBPK,RCB,OB	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
2.26 Uspostaviti Pomorsku informativne jedinice za prikupljanje i razmjenu podataka iz oblasti pomorskog saobraćaja, u cilju jačanja kapaciteta Uprave policije, Uprave carina i drugih organa obavještajno bezbjedonosnog sektora, na otkrivanju i sprečavanju	-Formirana Pomorska informativna jedinica u okviru Uprave policije; -Unaprijeđen sistem prikupljanja i razmjene podataka o pomorskom saobraćaju; -Unaprijeđena međunarodna saradnja; -Poboljšana analiza i procjena rizika tokom	MUP-UP, UC i dr.	II kvartal 2024	IV kvartal 2025	Redovna budžetska sredstva	Budžetska sredstva Crne Gore Donatorska podrška, IPA fondovi, UNODC.

međunarodnog krijumčarenja, uključujući i krijumčarenje narkotika sumljivim plovilima, kontejnerskim i teretnim brodovima.	spvođenja programa kontrole kontejnera CCP i tereta na kontejnerskim i teretnim brodovima.					
2.27 Otkrivanje krijumčarskih aktivnosti u vezi sa drogom i prekursorima upograničnoj zoni, afirmisanjem analize rizika i policijskih istražnih metoda, mobilnih, operativnih i kombinovanih policijskih jedinica.	-Najmanje 35 policijskih aktivnosti/akcija u vezi sa otkrivanjem droge i prekursora, sprovedenih na godišnjem nivou; - Najmanje 45 pojedinačnih zapljena droge i prekursora u pograničnoj zoni na godišnjem nivou.	UP, SGP, SKP	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna finansijska sredstva	Budžetska sredstva Crne Gore Budžetska sredstva MUP-a
2.28 Sprečavanje krijumčarenja droge i prekursora krujumčarskim rutama u pograničnoj zoni na kopnu i vodi redovnim i ciljanim policijskim akcijama.	-Najmanje 25 policijskih aktivnosti/akcija sprovedenih na zapleni droge i prekursora u pograničnoj zoni; - Najmanje 10 ciljanih policijskih aktivnosti/akcija sprovedenih na zapleni droge i prekursora u pograničnoj zoni	UP, SGP, SKP	III kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva Crne Gore Budžetska sredstva MUP-a
2.29 Unaprijediti bilans ostvarenih rezultata u identifikovanju i procesuiranju krivičnih djela pranja novca povezanih sa krivičnim djelom trgovina narkoticima	Minimum 10 analitičkih izvještaja na godišnjem nivou koji se odnose na identifikaciju nelegalno stećene imovine trgovinom narkoticima.	UP – FOJ u saradnji sa VDT/SDT, UP i drugim nadležnim organima	III Kvartal 2024	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva

<p>2.30 Intenzivirati saradnju sa inostranim finansijsko-obavještajnim službama i međunarodnim organizacijama na operativnom i strateškom nivou u cilju dobijanja finansijsko obavještajnih podataka povezanih sa ilegalnim tokovima novca u oblasti trgovine narkoticima</p>	<p>Minimum 10 upućenih zahtjeva na godišnjem nivou inostranim FOS-ovima</p>	<p>UP – FOJ</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>2.31 Akreditacija laboratorije Forenzičkog Centra</p>	<p>Minimum 5 akreditovanih metoda iz oblasti droga</p>	<p>Forenzički centar</p>	<p>II kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>5 000 -10 000 eura</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>2.32 Uraditi proficiencij testove – pt šeme dostavljene od strane evropske mreže forenzičkih naučnih institucija (ENFSI) i laboratorijske sekcije Ujedinjenih Nacija (UNODC)</p>	<p>Urađen minimum jedan proficiencij test – pt šema godišnje</p>	<p>Forenzički centar</p>	<p>II kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>2.33 Tehnička opremanja Povećati kapacitet laboratorije sa instrumentalnom opremom (tehničko opremanje) za identifikaciju droga i prekursora</p>	<p>Povećan broj jedinica instrumentalne opreme za identifikaciju uzoraka droga i prekursora. – minimum jedna instrumentalna jedinica</p>	<p>Forenzički centar</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>III kvartal 2025</p>	<p>200 000€</p>	<p>Donacije i projekti</p>

<p>2.34 Sačiniti mjesečne izvještaje u kojim se nalazi broj izvršenih hemijskih analiza i vještačenja, kao i količine zaplijenjenih droga. Takođe sačiniti periodične izvještaje koji sadrže procentnu koncentraciju raznih droga, tendencije i promjene u koncentracijama droga tokom izvještajnog perioda na osnovu kojih će se uraditi Izvještaj „Analiza stanja droga sa forenzičkog aspekta,,</p>	<p>Izrađeno 12 mječnih izvještaja u kojim se nalazi broj i količina zaplijenjenih droga, tromjesječna procentna koncentracija raznih droga kao i tendencije promjene koncentracije droga tokom tri mjeseca. Unešeni podaci u bazu za praćenje koncentracija droga na teritoriji Crne Gore.</p> <p>Sačinjen Izvještaj „Analiza stanja droga sa forenzičkog aspekta“ (jedan izvještaj na godišnjem nivou)</p>	<p>Forenzički centar</p>	<p>II kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
---	---	--------------------------	------------------------	------------------------	---	---------------------------

<p>Operativni cilj 3:</p>	<p>Intenziviranje i unapređenje koordinacije i saradnje sa međunarodnim partnerima u borbi protiv krijumčarenja i nelegalnog prometa droga</p>		
<p>Indikator učinka 1: Učešće Crne Gore u EMPACT OAP operativnim akcionim planovima za borbu protiv droge</p>	<p style="text-align: center;">2023</p> <p>Broj EMPACT OAP - Operativnih akcionih planova za borbu protiv droga u kojima učestvuje Crna Gora</p> <p style="text-align: center;">1</p>	<p style="text-align: center;">2025</p> <p>Procijenjeno uvećanje</p> <p style="text-align: center;">2</p>	<p style="text-align: center;">2027</p> <p>Željeno stanje</p> <p style="text-align: center;">4</p>

Indikator učinka 2: Realizacija zajedničkih operativnih akcija (OA) u okviru EMPACT planova za droge u kojima učestvuje Crna Gora	2023 Polazno stanje Broj EMPACT OA operativnih akcija 3		2025 Procijenjeno uvećanje 8		2027 Željeno stanje 12	
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 3	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
3.1 Izrada rang liste zemalja u kojima su kupci, krijumčari ili prodavci droge porijeklom iz Crne Gore najaktivniji	Utvrđena lista zemalja (i ažurirana godišnje)	Uprava policije	IV kvartal 2024	II kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
3.2 Uspostavljanje operativnog Radnog tima za za sprovođenje međunarodnih operativnih akcija (OA) u okviru EMPACT OAP protiv krijumčara droge u “Balkan kartelu”.	<p>Formiran Radni tima za međunarodne operacije protiv krijumčara droge u “Balkan kartelu”;</p> <p>U Radnom timu angažovano 6 policijskih službenika ;</p> <p>Obezbijedena sigurna radna protorija sa pristupom IT mreži UP i SIENA kanalu;</p> <p>Obezbijedena materijalno tehnička sredstva za rad Radnog tima;</p>	Uprava Policije, -OBPD,SPO,KOP, OSIM,OMPS,FOJ	III kvartal 2024	I kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva

<p>3.3 Policijsko-obavještajne i operativne aktivnosti kroz upotrebu aplikacije (SIENA) za sigurnu međunarodnu razmjenu informacija iz oblasti droga</p>	<p>Najmanje 200 namjenskih SIENA poruka poslatih prema AP DrugCrime Europolu</p>	<p>Uprava policije</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>3.4. Razvojna aktivnost Obezbeđenje dodatnih kadrovskih resursa u policiji za realizaciju međunarodnih operativnih akcija (OA) protiv krijumčara droge</p>	<p>Formiran najmanje 1 Radni tim za međunarodne operacije protiv krijumčara droge na godišnjem nivou.</p> <p>Anažovano najmanje 6 policijskih službenika u ovim Radnim timovima;</p> <p>80% angažovanih službenika koji govore najmanje engleski ili drugi strani jezik.</p>	<p>Uprava policije</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>3.5. Jačanje policijske saradnje sa zemljama Latinske Amerike i Kariba</p>	<p>Najmanje 4 potpisana Sporazma o policijskoj saradnji , koji obuhvataju i razmjenu operativnih informacija, oficire za vezu i zajedničke akcije protiv međunarodnih krijumčara droga na godišnjem nivou.</p>	<p>Uprava policije MUP MVP</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>

STUB IV: SISTEM ZA INFORMACIJE I PODATKE

STRATEŠKI CILJ IV: Uspostavljen funkcionalan nacionalan sistem monitoringa droga u Crnoj Gori

OBLAST: SISTEM ZA INFORMACIJE I PODATKE

Operativni cilj 1:	Uspostaviti efikasan i održiv sistem za informacije i podatke u skladu sa protokolima i standarda EMCDDA					
Indikator učinka 1: Povećati nivo usklađenosti nacionalnog sistema za informacije i podatke sa protokolima i standardima EMCDDA	2023 Trenutno je Crna Gora usklađena sa 2 od 10 međunarodnih EMCDDA indikatora za oblast zdravlja i bezbjednosti	2025 U periodu do 2025. godine Crna Gora će biti usklađena sa ukupno 4 od 10 EMCDDA indikatora za oblast zdravlja i bezbjednosti	2027 U periodu do 2027. godine Crna Gora će biti usklađena sa ukupno 7 od 10 EMCDDA indikatora za oblast zdravlja i bezbjednosti			
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 1	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
1.1 Iniciranje izmjene Zakona o sprečavanju zloupotrebe droga	Definisan Predlog zakona u Službenom listu Crne Gore	Ministarstvo zdravlja Ministarstvo Unutrašnjih poslova (Forenzički Centar, UP), Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i	I kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva

		fitosanitarne poslove, IJZCG, CINMED, MPNI, Ministarstvo rada i socijalnog staranja NVO sektor				
1.2 Implementacija ESPAD istraživanja	Istraživanje sprovedeno i rezultati u standardizovanom formatu dostavljeni EMCDDA i ESPAD EU koordinaciji Crna Gora uključena u ESPAD 2024 International Drug Report	Institut za javno zdravlje Ministarstvo zdravlja Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	I kvartal 2024	IV kvartal 2025	21.850 eura (Ugovor CT.23.IPA8.0055.1.0 između IJZ i EMCDDA)	9.378 € EMCDDA IPA8 program 12.590 € Budžetska sredstva IJZ ranije planirana i opredijeljena
1.3 Izrada, publikacija, prezentacija i diseminacija Izveštaja ESPAD 2024 istraživanja za Crnu Goru, sa analizom trendova 2008-2024	Održana prezentacija ključnih nacionalnih rezultata ESPAD 2024 istraživanja za medije i zainteresovane strane Kompletan nacionalni izvještaj istraživanja izrađen i objavljen u štampanom i online formatu Izveštaj diseminiran zainteresovanim stranama	Institut za javno zdravlje Institut za javno zdravlje Institut za javno zdravlje	II kvartal 2025 III kvartal 2025 IV kvartal 2025	II kvartal 2025 IV kvartal 2025 IV kvartal 2025	525 eura 6135 eura 232 eura	Budžetska sredstva IJZ ranije planirana i opredijeljena (Ugovor CT.23.IPA8.0055.1.0 između IJZ i EMCDDA) Budžetska sredstva IJZ ranije planirana i opredijeljena (Ugovor CT.23.IPA8.0055.1.0 između IJZ i EMCDDA)

						Budžetska sredstva IJZ ranije planirana i opredijeljena (Ugovor CT.23.IPA8.0055.1.0 između IJZ i EMCDDA)
1.4 Implementacija European Web Survey on Drugs istraživanja	Istraživanje sprovedeno i rezultati u standardizovanom formatu dostavljeni EMCDDA	Institut za javno zdravlje Ministarstvo zdravlja Sve nacionalne i lokalne institucije i organizacije koje rade sa mladima	I kvartal 2024	III kvartal 2024	3 000 eura	EMCDDA, iz IPA 8 programa (Ugovor sa IJZ CT.23.IPA8.0086.1.0)
1.5 Izrada, online publikacija i diseminacija Izvještaja istraživanja za Crnu Goru	Izrađen i objavljen online nacionalni izvještaj istraživanja	Institut za javno zdravlje	IV kvartal 2024	I kvartal 2025	2 500 eura	Budžetska sredstva IJZ (Planirati sredstva u Budžetska sredstva, trenutno ne postoje za ovu namjenu)
1.6 Mapiranje postojećih bolnica/ordinacija u privatnom vlasništvu u kojima se pruža tretman OKD u Crnoj Gori, u cilju uključivanja u sistem pružalaca podataka za Registar narkomanije	Sprovedeno mapiranje zdravstvenih ustanova u privatnom vlasništvu u kojima se pruža tretman OKD i izrađen izvještaj	Ministarstvo zdravlja Crne Gore	III kvartal 2024	IV kvartal 2024	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva

1.7 Usklađivanje legislative kojom se reguliše prijavljivanje OKD koje potražuju tretman (Zakon o evidencijama u oblasti zdravstva, Zakon o spriječavanju zloupotrebe ⁵¹ droga, član 14, član 15)	Legislativa usklađena – promijenjen naziv registra, proširen obuhvata na sve pružaoce tretmana OKD, i definisane zakonske sankcije u za nepridržavanje zakonskih odredbi)	Ministarstvo zdravlja Crne Gore Institut za javno zdravlje Ministarstvo pravde Crne Gore Civilni sektor, sve organizacije koje pružaju tretman OKD	IV kvartal 2025	IV kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
1.8 Obilježavanje Dana borbe protiv droga (26.06)	JZU obilježavaju nedelju otvorenih vrata	IJZCG Ministarstvo zdravlja JZU	III kvartal 2024	III kvartal 2024	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
1.9 Obrazovanje Komisije za droge	Formirana Komisija za droge	Ministarstvo zdravlja	III kvartal 2024	IV kvartal 2024	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva
1.10 Implementacija bio-bihejvioralne studije o seroprevalenciji HIV-a, hepatitisa B i C među OID	Uspješno sprovedena IBBS među OID, dostignut ciljani uzorak Godišnje STI tabele u oblasti prevalencije infektivnih bolesti među OID ispunjene i proslijeđene EMCDDA ARQ upitnik u oblasti prevalencije infektivnih bolesti među OID ispunjen i proslijeđen UNODC	Institut za javno zdravlje Civilni sektor	III kvartal 2025	IV kvartal 2025	45 000 eura	Donatorska podrška

	Poglavlje o DRID indikatoru ispunjeno u Nacionalnom izvještaju o drogama za svaku godinu implementacije					
--	---	--	--	--	--	--

OBLAST: DETEKCIJA NOVIH PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI

Operativni cilj 2:	Uspostaviti efikasan sistem ranog upozorenja na pojavu novih psihoaktivnih supstanci					
Indikator učinka 1:	2023	2025	2027			
Obezbijediti međusobnu uvezanost svih nacionalnih institucija i organizacija u procesu ranog upozorenja na pojavu novih psihoaktivnih supstanci	Trenutno su međusobno uvezani Ministarstvo zdravlja, Uprava policije, Forenzički centar i Institut za lijekove i medicinska sredstva	Sve ključne nacionalne institucije i organizacije su umrežene . Tehnički ojačani kapaciteti Centra za sudsku medicinu za upozorenje na pojavu novih psihoaktivnih supstanci	Sve ključne nacionalne institucije i organizacije su umrežene i tehnički opremljene za upozorenje na pojavu novih psihoaktivnih supstanci			
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 2	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
2.1 Revidiranje Uputstava za uspostavljanje sistema ranog upozoravanja u slučaju pojave novih psihoaktivnih supstanci prema smjernicama EMCDDA-a	Objavljena revidirana verzija dokumenta „Uputstva za uspostavljanje sistema ranog upozoravanja u slučaju pojave novih psihoaktivnih supstanci“	Ministarstvo zdravlja Uprava policije – Odsjek za borbu protiv droga, Forenzički Centar	II kvartal 2025	III kvartal 2025	Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva	Budžetska sredstva

<p>2.2 Obuka za standarde u oblasti prikupljanja podataka o mortalitetu OKD</p>	<p>Obučeni predstavnici svih zdravstvenih ustanova za prikupljanje statistike o mortalitetu OKD</p>	<p>Ministarstvo zdravlja Zdravstvene ustanove ZHMP</p>	<p>II kvartal 2025</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>
<p>2.3 Podrška razvoju Sistema za rano upozoravanje na pojavu novih psihoaktivnih supstanci.</p>	<p>Blagovremeno dostavljene i razmjenjene informacija o pojavi „novih“ sintetičkih droga na teritoriji Crne Gore između Stanica i Jedinica za borbu protiv droga u OB i Odsjeka za borbu protiv droge, sa Forenzičkim centrom Danilovgrad i Ministarstvom zdravlja.</p>	<p>UP, SBPK,RCB,OB</p>	<p>III kvartal 2024</p>	<p>IV kvartal 2025</p>	<p>Nisu potrebna dodatna finansijska sredstva</p>	<p>Budžetska sredstva</p>